

Reprofesionalizarea României

Raport al Institutului de Proiecte pentru Inovație și Dezvoltare (IPID)

București–2008

Consiliul Director al IPID:

Ecaterina Andronescu
Sergiu Celac
Virgiliu N. Constantinescu (fost președinte IPID, 2006)
Florin Constantiniu
Daniel Dăianu (fost președinte IPID, 2007)
Călin Georgescu (director executiv IPID)
Vasile Ghețău
Victor Giurgiu
Ionel Haiduc
Cristian Hera (președinte IPID, în exercițiu, 2008)
Marius Iosifescu
Mugur Isărescu
Mircea Malița
Dan Puric
Petru Rareș
Veronica Savanciuc
Șerban Sturdza
Gheorghe Ștefan

Raport elaborat de:

Călin Georgescu
Mircea Malița

Contribuții:

Cristian Hera
Vasile Ghețău

Consultanți:

Dan Apostol (consilier științific și editorial)
Madlen Șerban (educație)

Echipa tehnică:

Florin Iscru (design grafic)
Gheorghe Onuț (cercetare sociologică)
Olivia Popescu (asistent editare)
Oana Voicu (asistent coordonare)

Copyright ©IPID, 2008

Toate drepturile asupra acestei cărți sunt rezervate IPID.
www.ipid.ro

ISBN 978-973-0-05490-3

SUMAR

Introducere

Partea I. Profesii și profesionalism în România	9
I.A. Puncte de vedere	9
I.B. Meșteșugurile în istoria țărilor române: secolele XIV-XIX	11
I.C. Epoca modernă: 1848-1948. Statul și nevoia de profesionalism	17
I.D. Paradoxul comunismului. 1948-1989: profesioniști sau activiști de partid?	36
I.E. Vremea haosului: 1990-2007. Dispariția politicilor economice, sociale și profesionale coerente.	48
Partea a II-a. Profesionalizarea Occidentului în prezent și în viitor	61
II.A. De la industrializare la era tehnologiilor informaționale și a cunoașterii	62
II.B. Elementele-cheie ale profesionalizării și succesului economic, în concepția țărilor dezvoltate	63
Partea a III-a. Ultima șansă a României: profesionalizarea la scară largă a societății	69
III.A. Racordarea la strategiile pe termen mediu și lung ale Uniunii Europene	70
III.B. România 1990-2007: 18 ani de eforturi haotice și rezultate modeste	72
III.C. Câteva soluții pentru ieșirea din criză și dezvoltarea durabilă a României	76
Partea a IV-a. Principii de acțiune și concluzii	85

Introducere

Raportul-sinteză „*World in Figures*” („*Lumea în cifre*”), elaborat și publicat în 2007 de prestigioasa revistă britanică „*The Economist*”: o analiză clară, concisă și obiectivă a stării individuale a națiunilor Terrei, dar și a economiei, culturii, finanțelor și situației sociale la nivel global, transfrontalier. Raportul conține 90 de capitole-domenii, precum și caracterizarea concentrată, în cifre seci și tocmai de aceea grăitoare, a tuturor statelor lumii.

În acest raport, *la toate capitolele care definesc o națiune modernă* (grad de urbanizare, starea economiei, nivelul și calitatea vieții, creșterea economică, balanța de plăți, sănătatea monedei naționale, dezvoltarea industriei, serviciilor, comerțului internațional și agriculturii, eficiența energetică, gradul de calificare a forței de muncă, creativitate și cercetare, afaceri, transporturi și comunicații, calitatea educației și a serviciilor medicale, sănătatea generală și speranța medie de viață, economii și proprietăți ale populației, gradul de răspândire a culturii în mase, starea și pregătirea forțelor armate, protecția mediului și aplicarea unei strategii naționale pentru dezvoltarea durabilă), *România este clasată între locurile 37 și 70, adică sub nivelul statelor dezvoltate* (primele 30 de poziții).

Pornind de la asemenea constatări, șocante dar de netăgăduit, raportul de față încearcă să găsească răspunsuri la trei întrebări esențiale pentru viitorul națiunii române:

1. Cum s-a ajuns în această situație?
2. Care sunt acțiunile urgente și prioritare pentru redresarea ei pe termen scurt?
3. Care este cea mai avantajoasă strategie pe termen lung, dacă se dorește ieșirea definitivă din marasm și integrarea în plutonul țărilor dezvoltate?

Prezentul raport nu poate fi și nici nu se dorește exhaustiv. El nu poate furniza decât sugestii, și acelea parțiale, de rezolvare a imenselor probleme cu care se confruntă România. Dar încearcă, într-o abordare obiectivă și realistă ce vine în întâmpinarea intereselor și speranțelor majorității populației țării, să spulbere mituri, să trezească la realitate, să analizeze cauze vechi de secole și să prezinte opțiuni pentru viitor.

Există o tradiție a acceptării și adaptării la nou, la progres, în România? Cultura, cercetarea științifică, inventivitatea, forța de lucru înalt calificată, dorința de a crea ceva peren, valorile unei societăți democratice de tip occidental și urban, bazate pe libertatea și bunăstarea individului și a comunității, pe producția de calitate, pe comerț și deschiderea spre lumea întreagă sunt caracteristici naționale sau

reprezintă, istoric vorbind, aportul unui mic procent din masa populației? Este și a fost profesionalismul, în toate domeniile de activitate, o trăsătură a societății românești? Sunt învățarea continuă, pe toată durata vieții, și perfecționarea profesională neîntreruptă, activități de bază, care ne definesc ca popor?

Cum s-a ajuns ca statisticile *oficiale* românești să semnaleze constant, începând din anul 2000, o lipsă cronică de personal specializat și cu înaltă calificare, în domenii esențiale pentru buna funcționare a unei societăți moderne și a unui stat coerent? Institutul Național de Statistică arată, în sintezele sale anuale, că România este deficitară la capitolele:

- sănătate (medici specialiști și personal tehnico-sanitar);
- învățământ (profesori de nivel preuniversitar *bine pregătiți* și de nivel universitar *modern pregătiți*);
- economie (profesioniști în toate domeniile, de la inginerii constructori la sudori, de la zidari și instalatori la marinari și aviatori, de la specialiști IT în hardware până la arhitecți și de la petroliști până la biologi ori silvicultori);
- administrativ (funcționari calificați pentru locurile pe care le ocupă, în raport cu cerințele unor instituții centrale și locale moderne);
- agricultură (lipsesc aproape cu desăvârșire agricultorii moderni, fermierii, care să aibă cunoștințe tehnico-economice și viziune de ansamblu);
- cercetare, știință și cultură (s-a redus dramatic numărul de specialiști angajați în activități de cercetare, inovare, creație științifică și culturală, datorită politicii aberante a statului român din anii '80 și până în prezent).

Rezultatul: după aproape două decenii de continue și haotice „reformă”, *creșterea economică obținută* (în sfârșit) *se bazează pe consum și nu pe producție internă*, exporturile sunt mai mici și mai „ieftine” decât importurile (în sensul prețului pe tonă transportată), veniturile rămân foarte scăzute în raport cu costul vieții, banii câștigați de români afluează spre țările bogate, producătoare de bunuri importate în România, investițiile străine, deși ascendente de la an la an, sunt încă nesemnificative și nu țin seama de nevoile reale ale societății și ale dezvoltării durabile. Sunt concluziile „International Institute for Management of Development” din Marea Britanie, care, în 2007, plasa România pe locul 55 din 60 într-un clasament de valoare competitivă ce are la bază 314 criterii de selecție.

În aceste condiții, va putea România să se integreze și altfel decât nominal în civilizația occidentală, în familia Europei Unite, de care o despart imense prăpăstii, deschise în primul rând de concepțiile de viață și sistemul de valori foarte diferite? Vom putea ieși din statutul de țară exportatoare de mână de lucru ieftină și materii

prime și importatoare de produse finite de proastă calitate?

Unul dintre răspunsurile-soluții la toate aceste întrebări este însușirea unor atitudini și adoptarea unui comportament bazate pe respectul față de actul de creație (gândire) și cel de producție. Cu alte cuvinte, față de profesionalism în orice domeniu, în orice aspect al vieții cotidiene. Alt răspuns este elaborarea unei strategii clare de dezvoltare durabilă a României, de racordare la schimbările majore, tot mai accelerate, ce au loc în lumea modernă. Adică, exact ce a lipsit acestei națiuni, în cea mai mare parte a istoriei sale.

Pentru aceste soluții este necesară preocuparea statului (indiferent dacă economia sa este sau nu predominant privată) și intervenția lui continuă în elaborarea și aplicarea unor politici pe termen lung, care să aibă în vedere interesul general în aceeași măsură cu cel individual. Este proba de foc a evaluării maturității, coerenței și viabilității oricărui stat din lume și din istorie. Însă pentru ca statul (compus în egală măsură atât din instituțiile sale legislative și executive, cât și din societatea civilă) să se manifeste în acest sens, trebuie să existe o cerință conștientă și imperioasă, bazată pe înțelegerea că astfel de politici nu aduc doar un viitor mai bun, ci *unicul viitor dezirabil*.

Raportul de față se dorește un argument pentru a urgenta încetățenirea unui curent de opinie favorabil apariției unei asemenea cerințe, unui asemenea comportament la toate nivelele societății noastre.

*

Raportul Institutului de Proiecte pentru Inovație și Dezvoltare (IPID) „Reprofesionalizarea României” a făcut obiectul unei dezbateri de specialitate la nivelul secțiilor științifice și institutelor de cercetare ale Academiei Române, Aula Academiei Române 17 ianuarie 2008.

I.A. *Puncte de vedere*

Există mai multe modalități de a scrie istoria unui popor – în general, însă, adversarii îi prezintă numai defectele, iar prietenii exclusiv calitățile, și unii și alții exacerbându-le.

Istoria poporului român nu face excepție de la această regulă. Majoritatea istoricilor străini – mai precis cei aparținând unor popoare vecine, cu care am avut conflicte constante, cronicizate de-a lungul secolelor – au insistat pe înfrângerile noastre, pe incapacitatea de a ne adapta la civilizația occidentală și la schimbările aduse de progres, pe oroarea de nou și pe lipsa de mobilitate culturală și psihologică a unei societăți de tip agrar, având la bază obștile sătești. Acestor autori, subiec-tivi sau doar insuficient informați, li s-au adăugat, după 1990, unii istorici români din generația care și-a făcut cultura pe internet, preluând idei și etichete sumare, fără efortul de a le trece prin filtrul critic al gândirii proprii.

La polul opus, începând cu generația pașoptistă, atingând un apogeu în perioada anilor 1971–1989 și păstrându-și reprezentanții până astăzi, se situează curentul – integral autohton – care prezintă istoria românilor ca o evoluție ascendentă continuă, un marș triumfal, marcat doar de victorii răsunătoare, de contribuții majore la cultura, știința și istoria civilizației umane.

Au existat, este drept, voci singulare – atât printre istoricii străini, cât și printre cei români – care fac opinie separată față de ambele tabere. Sunt aceia ce încearcă, asemeni cronicarului Jan Duglosz și domnitorului Dimitrie Cantemir, sau, mai recent, unor istorici prestigioși ca Robert și Hugh Seton-Watson, Keith Hitchins, Catherine Durandin, Barbara Tuchman, David Spector, John Keegan, Constantin C. Giurescu, Florin Constantiniu, Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, Alexandru Zub, Bogdan Murgescu, să prezinte o imagine mai apropiată de realitatea românească, întotdeauna plină de lumini, dar și de umbre.

Este și poziția raportului de față, căci, după cum scria Florin Constantiniu în „*O istorie sinceră a poporului român*”: „Dacă vrem să evităm răul, trebuie să-i cunoaștem cauzele. Nu facem un serviciu unui om bolnav tăinuindu-i maladia, ci spunându-i realitatea, pentru a ști cum trebuie să se trateze. Acesta este și rostul înfățișării păcatelor trecutului nostru (...), a preveni repetarea unor greșeli care, nemărturisite, continuă să apese, să stingherească sau chiar să blocheze progresul societății românești”.

Nicăieri nu se poate aplica mai bine – și mai necesar – această nouă modalitate de a privi trecutul, decât la problema profesionalismului în societatea românească. Am învățat la școală despre invențiile, inovațiile, cercetările, descoperirile științifice făcute de români. Despre „tradiția milenară a meseriilor și breslelor în spațiul carpato-danubiano-pontic”. Ba chiar despre „dezvoltarea meșteșugurilor ca o coloană vertebrală a societății românești medievale și moderne”.

Exemplele cu „morile de apă” din Transilvania, cu „racheta în trepte” inventată tot acolo în secolul XVI (de un german), cu pionierii români ai aviației și aerospațialelor de la începutul secolului XX, cu numele mari românești prezente în chimia, medicina și biologia mondială, sunt - sau ar trebui să fie - familiare oricărui licean.

Ceea ce nu se spune nici astăzi este că, pe teritoriul actual al României, manufacturile de calitate, invențiile și inovațiile din perioada medievală, marile construcții în piatră, preocuparea continuă de a aduce noi tehnologii din Occident aparțineau, majoritar, sașilor din Transilvania. Ceea ce nu este amintit rămâne lipsa de sprijin din partea elitelor locale și populației pentru domnitorii vizionari ca Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Dimitrie Cantemir sau Alexandru Ioan Cuza, care încercau să aducă „Occidentul în Orient”, cum s-a exprimat Barbara Tuchman, scriind elogios despre numele mari ale istoriei acestei părți de lume. Și, în sfârșit, ceea ce nu prea se spune este cât de puțin au fost apreciați, la ei acasă, inventatorii și oamenii de știință români ai ultimelor două secole, cu care se mândresc manualele noastre școlare.

De aceea propunem o viziune puțin diferită a istoriei profesionalismului și profesiunilor din România, bazată pe lucrări istorice de mare valoare: „*Istoria românilor din Dacia traiană*” de A.D. Xenopol, vol. I-XIV; „*Istoria Românilor*” de Constantin C. Giurescu, vol. I-III (1935–1946); „*O istorie sinceră a poporului român*” de Florin Constantiniu (1997); „*A History of the Roumanians*” de Robert W. Seton-Watson (1934); „*Histoire des Roumains*” de Catherine Durandin (1995); „*Istoria Poporului Românesc*” de Nicolae Iorga, vol I-IV (1922–1928); „*Istoria Românilor*”, apărută între 2001 și 2006 sub egida Academiei Române și coordonată de Virgil Cândea.

De asemeni, au fost folosite și surse mai strict specializate: „*Izvoarele istoriei românilor*”, vol. I-XIV, de G. Popa-Lisseanu (1934–1939), pentru texte medievale; colecția de documente externe și interne „*Acte și documente relative la istoria renascerei României*”, vol. I-X (1889–1909); „*Enciclopedia României*”, vol. I-IV (1938–1943); „*Burghezia română*”, de Ștefan Zeletin (1925); „*Istoria românilor în secolul XX*”, de Ioan Scurtu și Gheorghe Buzatu (1999); „*Unitatea românească medievală*” de Ion Toderașcu (1988); „*Repere istorice ale industriei românești de petrol*”, de Gheorghe Buliga (2007).

I.B. Meșteșugurile în istoria țărilor române: secolele XIV–XIX

Cele trei țări române (Valahia, Moldova și Transilvania) au urmat, timp de nouă secole (1000–1850), căi relativ diferite de dezvoltare, datorită particularităților istorice, plasării geografice, dar și tradițiilor locale sau influenței popoarelor din jur.

Aflate în calea năvălirilor tătare și a inexorabilei înaintări otomane, cu vaste granițe deschise, neprotejate decât iluzoriu de fluvii sau râuri, Valahia (Muntenia și Oltenia) și Moldova (incluzând Basarabia și Bucovina) erau dezavantajate din start. În plus, influențele occidentale au fost aici mai reduse, predominând cele orientale și asiatice. Rezultatul este evident pentru orice istoric: organizarea socială, bazată pe existența obștilor sătești și apoi pe relațiile de vasalitate piramidală, tipic feudale, se vor menține până în plin secol al XIX-lea! La fel, gradul de urbanizare extrem de scăzut, inexistența unei industrii bazate pe capital și pe comerțul la scară mare, imposibilitatea acumulărilor calitative și cantitative în avuții naționale sau realizări dănuitoare. Practic, cele două principate au rămas, economic și social vorbind, societăți agrare, cu o economie de subzistență și două clase sociale predominante, la fel de imobile, conservatoare și refractare la progres și înnoire: boierii și țărănimea.

Dacă în plan militar și diplomatic, Valahia și Moldova au reușit performanța de a rămâne independente sau măcar autonome până la 1850, nedevenind niciodată parte componentă a vreunui stat străin, în schimb viața lor culturală și economică a avut mult de suferit, deși nu lipsesc realizări remarcabile și cu atât mai uimitoare (mănăstirile din nordul Moldovei fiind un exemplu care confirmă regula: ele au putut fi ridicate și au rezistat tocmai datorită poziției, cea mai protejată din cele două principate). Practic, Valahia și Moldova nu au depășit niciodată nivelul de zone exportatoare de materii prime și produse agricole ieftine și importatoare de produse finite, cu volum mic și valori ridicate.

Transilvania, însă, apărată de munți spre sud-est, a cunoscut un masiv influx de populații dinspre vest. Influențele culturale, tehnice, valorile diferitelor grupuri etnice sosite în zona transilvană, chiar pluralitatea religiilor, au dus la o societate cu o mobilitate și o receptivitate sporite. Și aici trebuie subliniat că aportul pozitiv și principal în toate domeniile cultural-economic-sociale a aparținut populațiilor germanice venite din Saxonia, Renania, Flandra și Suabia. Ele au adus o serie de valori specifice Europei de Nord, practic necunoscute în estul și sudul continentului: seriozitatea și profesionalismul în activitatea și comportamentul zilnic, predilecția pentru meseriile cu înalt grad de calificare inclusiv producția agricolă, conștientizarea necesității procesului de învățare continuă în timpul vieții, organizarea în comunități de tip urban, în care bunăstarea și libertatea individuală erau puse pe

aceiași plan cu cele ale urbei, deschiderea spre nou, prin schimburile de valori și bunuri la scară largă. Înlocuind sistemul feudal-agrar autosuficient cu unul bazat pe existența unor orașe libere, care trăiau din meșteșuguri și comerț, din producția bunurilor de înaltă calitate, populațiile germanice au constituit un indiscutabil factor civilizator, atât pentru românii autohtoni, cât și pentru maghiarii care au venit în zonă între secolele VIII și XII.

Putem privi profesionalizarea drept unul din procesele care asigură supraviețuirea și dezvoltarea oricărei societăți, funcționând ca principalul motor de adaptare la schimbările istoriei. Ea reflectă însă, la orice moment dat, specificul societății respective.

Regula se aplică și în cazul celorlalte două țări române. Ca orice alte societăți agrare din istorie, Valahia și Moldova au avut o pătură meșteșugărească și negustorească mică în raport cu numărul total al populației în comparație cu societățile urbanizate, dispunând de sol prea puțin fertil, din nordul Europei.

Meșteșugurile se dezvoltă și se diversifică în țările române, între secolele XIV și XVI, procesul accelerându-se în secolele XVII–XVIII. În cele două principate au existat destui meșteșugari autohtoni pentru a permite domnitorilor cu viziune să ducă la bun sfârșit proiecte importante: crearea unei rețele de drumuri (de pământ, deci funcționale câteva luni pe an), unor sisteme de fortificații, unor monumente arhitectonice (în principal cu destinație religioasă), dotarea armatelor, încurajarea unor forme de artă și artizanat adesea de reală valoare. „Tehnologiile populare”, specifice Balcanilor, sunt rezultatul concret al inventivității unei populații confruntată cu necesitatea găsirii unor soluții de moment, din imposibilitatea – datorată vicisitudinilor istoriei – de a păși pe calea unei adevărate evoluții tehnologice. Ele se aplicau atât la dispozitivele și uneltele care facilitau viața cotidiană, cât și, mai ales, la portul și obiectele de artă sau de folosință curentă, în care artizanii români excelau. Aceste tehnologii nu puteau susține, însă, vaste proiecte edilitare, de infrastructură, militare și de modernizare.

Dezvoltarea și specializarea meșteșugurilor s-a putut baza într-o mare măsură pe existența și cultivarea de-a lungul secolelor a tehnicilor țărănești, practice curent în cadrul gospodăriilor rurale, anonime și neomologate, dar dovedind până în ziua de azi o imensă capacitate inventivă, o vocație a inovației care combină finalitatea utilitară cu gustul estetic.

Tehnologiile folosite pentru producerea tuturor ustensilelor necesare gospodăriei (care, juguri, roți, mori, unelte), consumului domestic (farfurii, oale, linguri), folosirea fântânilor drept frigider, construcția de case, cuptoare și depozite este remarcabilă. Dar și mai impresionant este produsul de țesături de lână sau de in, precum și complexitatea și varietatea costumului popular. Generații după generații perpetuau cunoașterea empirică și priceperile acestei imense activități continue.

Vedem zeci de mii de femei aplecate asupra bluzelor și fotelor, brodând înfloriturile al căror stil se distingea de la un sat la altul. Pentru epocile de mai târziu, performanțele producției populare servesc ca un certificat de atestare a unei capacități și vocații, o „inteligență a mâinilor”, atât de prețioase pentru ceea ce numim astăzi „skills” (priceperi sau aptitudini). Epoca cunoașterii proclamată recent include la un loc de cinste dezvoltarea priceperilor atât de neglijate în sistemul educativ oficial. Am putea considera acest unghi antropologic ca un supliment al viziunii istorice pentru înțelegerea formării unui mental colectiv, înzestrat de capacitatea de a susține și dezvolta nivelul de civilizație.

Pentru acoperirea nevoilor curente existau totuși meșterii pietrari, fierari, lemnari, zugravi (pictori), cărămidari, cizmari, croitori, șelari, curelari, rotari, dogari, precum și cei specializați într-o minimă prelucrare a produselor alimentare exportate (în special mierea și brânza). Prezența lor este atestată de nenumărate hrisoave și acte domnești, atât în Moldova, cât și în Valahia.

Actele emise de cancelariile celor două principate atestă că domnitorii români vizionari (Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Petru Cercel, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir), care s-au preocupat și de dezvoltarea economică a țărilor românești, au pus un accent deosebit pe comerț, pe produse de înaltă calitate, pe menținerea deschisă a marelui traseu comercial ce unea Orientul cu Occidentul și care trecea prin țările lor spre Polonia și Transilvania (traseu intrat în declin și apoi dispărut odată cu transformarea Mării Negre într-un „lac turcesc” – secolele XVI–XVII). Totodată, în numeroase acte, scrisori și tratate, mulți domnitori munteni și moldoveni recunosc implicit că, pentru mărfuri de calitate și produse tehnologice indispensabile funcționării oricărui stat feudal, depindeau exclusiv de importuri.

Astfel, de la Mircea cel Bătrân și până la Mihai Viteazul, abundă privilegiile acordate negustorilor sași din Sibiu, Brașov și Bistrița în schimbul armelor albe și zalelor din oțel (ulterior al armelor de foc și prafului de pușcă), postavului, brocartului și catifelei, al pielii fin argășite, orfevrăriei, uneltelor agricole din fier, tunurilor și clopotelor din bronz, sticlăriei, dispozitivelor meșteșugărești pentru prelucrarea metalelor (forje, nicovale) și vinului (teascuri), uneltelor specializate pentru minerit sau prelucrarea pietrei (târânăcoape, ferăstraie, dălți, ciocane) și a lemnului. Este evident că mărfurile de calitate (ca să nu mai vorbim de cele de lux) veneau din Occident sau din Transilvania, fiind produsul unor societăți care trecuseră la producția specializată cu secole înaintea noastră.

Un exemplu semnificativ: prin tratatul de la 1413, Mircea cel Bătrân le face brașovenilor reduceri la toate taxele vamale, pentru a aduce în țară armuri, săbii și lănci din Germania și Italia, postav și catifea din Flandra, produse de sticlărie din Cehia, fiare de plug și ferăstraie săsești, dar și... cerneală și vopseluri din Austria.

În schimb, Valahia exporta vite, piei și blănuri, sare, miere, ceară, pește, brânză și grâne, la prețuri foarte avantajoase pentru străini.

Similar, Alexandru cel Bun, importă, prin sașii din Brașov și din Bistrița, matrițe pentru monezi, arme pentru garda domnească, clopote de bronz, sticlărie, coifuri, cămăși de zale, postav și pocale de aur din Occident sau din Polonia, exportând oi, vite cornute, grâu și miere prin tratatul de la 1408.

În 1432–1433, Vlad Dracul adresează un apel disperat brașovenilor, cerându-le „pușci” (tunuri), pulbere și ghiulele, precum și arcuri, săgeți, scuturi, săbii, apel reînnoit în 1445, cu accent pe tunuri, salitră, arcuri și săgeți.

Pe vremea lui Ștefan cel Mare, situația se repetă. Moldova și Valahia nu produceau nimic nou, după un secol, și aceleași exporturi vor domina până în secolul XVII, când li s-a adăugat lemnul. Deci mărfuri cu volum mare și valoare mică. Se importau în schimb arme albe și de foc europene, țesături occidentale dar și orientale, mirodenii, vin, ulei, unelte agricole, sticlărie, obiecte mari de bronz turnat, ba chiar și fonerie germană!

Exploatarea aramei (în Valahia) și a aurului (în Moldova) erau absolut aleatorii, sarea rămânând, până în secolul al XVII-lea, principalul mineral exportat.

În aceste condiții nu se poate discuta despre o adevărată profesionalizare în rândul unor pături semnificative ale populației pentru cele două principate până târziu, în secolul XVIII. În plus, o țară care exportă aceleași produse agrare timp de nouă secole nu poate înregistra vreun progres vizibil.

Prin contrast, Transilvania, prin zona ei urbană organizată de sași, a cunoscut, încă din secolul XIV, o dezvoltare deosebită a manufacturilor, extracției de metale (aur, argint, cupru și fier), metalurgiei specializate, producției la scară largă a armelor, uneltelor, țesăturilor, dar și a unor mărfuri mai rare, medicamente, unelte fine, orfevrărie, mecanisme de tot mai mare precizie (în secolul al XVII-lea, în Transilvania, sașii produceau orologii și turnau tunuri sau roți dințate). Construcțiile din piatră, cetățile, orașele, podurile, mănăstirile și satele fortificate, au dus la dezvoltarea unei vaste rețele de pietrari și constructori – deși, la fel ca în celelalte două principate române, arhitecții pentru lucrările importante, fie religioase, civile sau militare, au venit, până în secolul XIX, din Italia și Germania (tipic fiind cazul fortificațiilor din Sibiu, Alba-Iulia și Oradea, castelelor Bran și Hunedoara, Bisericii Negre gotice din Brașov etc).

Și în secolul XVII situația rămâne neschimbată, decalajul între Transilvania pe de o parte și Moldova și Valahia de cealaltă, persistând. El nu era doar de tip economic, ci și social: dacă în Transilvania, breslele germane fuseseră de la început o forță puternică, impunându-și adesea punctul de vedere feudalilor maghiari, în principate ele erau firave și reuneau meserii cu o calificare mai redusă, ținând în

special de domeniul alimentar, al îmbrăcăminteii sau prelucrării lemnului.

Excepții ca meseriașii ajunși pârcălabi sau șoltuzi în Moldova și zugravii (pictorii) de biserici români al căror renume era cunoscut în Rusia nu făceau decât să confirme regula: *într-o economie de subzistență, diversele meserii deveniseră parte din activitatea curentă a oamenilor liberi și erau „un rău necesar” al marilor domenii boierești. Însă calitatea unui astfel de act productiv, rezultat în urma unor asemenea concepții, nu putea decât să lase de dorit.* După cum scria Vasile Alexandri, în secolul al XIX-lea, la curțile boierești din Moldova se mai produceau cuie de lemn și încălțări de piele neargăsită!

Breslele medievale erau organizații profesionale ale meșteșugarilor din diverse domenii, funcționând în baza unui act constitutiv (statutul) și a unor reglementări precise de natură socială și economică, destinate apărării și promovării intereselor membrilor organizației respective. Ele prevedeau însă reguli stricte privind activitatea profesională, controlul calității produselor, cuantumul și modalitățile de producție. Curând, devin și structuri politice, nu doar organizatorice, intervenind în viața socială și statală. Acest lucru a deranjat întotdeauna clasa feudală a marilor proprietari de pământ, interesați în menținerea status-quo-ului social și economic. Iar dacă în vestul Europei, apariția orașelor libere și sporirea puterii lor prin asocieri (Hansa, Liga orașelor suabe) a dus, treptat, la pierderea puterii de către nobilime în favoarea burgheziei și a autorității centrale, în schimb în sud-est, acest fenomen nu s-a produs decât mai târziu (în Moldova și Valahia, meseriașii s-au organizat în bresle abia după jumătatea secolului XVII!).

În secolul XVIII apar semne de sporire a gradului de urbanizare și de polarizare tot mai evidentă a bogăției spre orașe și în cele două principate române de peste Carpați (în Transilvania, procesul devenise ireversibil de la începutul anilor 1600, iar în Occident încă de la 1500). Însă, pe la 1700 existau doar câte două orașe demne de acest nume în fiecare principat, cu populații de 20.000–60.000 locuitori: București și Târgoviște în Valahia și, respectiv, Iași și Suceava în Moldova.

Gradul de profesionalizare se poate deduce și din diversitatea paletei de profesii și de domenii acoperite de acestea. Or, în Moldova și Valahia, destule profesii vitale erau ca și inexistente: cea medicală, spre exemplu, aflată mult în urma Transilvaniei și a Europei Occidentale. De asemeni, lipseau cronic turnătorii de tunuri și clopote, armurierii specializați în mijloace de lovire la distanță (în primul rând arme de foc), constructorii de nave, de mecanisme și utilaje specializate, minerii de adâncime (tuneliștii) etc.

De altfel, populația celor două principate era foarte redusă și asta influența până și recoltele de cereale (toți călătorii străini care au trecut prin Moldova și Valahia între secolele XIV–XVIII au remarcat contrastul dintre fertilitatea extraordinară a pământului și numărul extrem de mic al brațelor de muncă), țăranii și

boierii preferând creșterea vitelor ca principală sursă de existență. Situația se agravează în secolul XVIII: comerțul cu sașii din Transilvania și cu polonezii scade drastic, principalii „parteneri comerciali” devenind turcii, care achiziționau produse agricole românești la prețuri derizorii. Paradoxal, din această cauză rezultă o diversificare a meseriilor în Principate și chiar germeii unei firave industrii: Matei Basarab înființează o fabrică de hârtie (din textile), una de sticlă, intensifică exploatarea cuprului în Mehedinți și a fierului în Gorj, Moldova lui Vasile Lupu produce potasiu, exportat în Germania, în ambele țări se construiesc lăcașuri religioase impresionante și apar primele tiparnițe; toate acestea, după ce Mihai Viteazul, în scurta sa domnie, făcuse planuri de reînviore a vieții economice în cele trei țări românești unite datorită geniului său militar, prin legături strânse cu Apusul (în special Germania și Italia).

Urmează epoca ultimilor mari domni români în Principate: Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir. Meseriile prind, în sfârșit, contur datorită proiectelor de construcții tot mai numeroase (castele, conace, mănăstiri, biserici), adevărate bijuterii în piatră, se încurajează artele, se pun bazele învățământului românesc, apar orfevrării și arme albe autohtone de bună calitate, ocazional se toarnă tunuri și clopote în atelierele curților domnești (în Valahia, Petru Cercel turnase tunuri de bronz acceptabile încă de la 1584, dar experimentul a rămas izolat), unelte agricole competitive din lemn și fier încep să fie făcute regulat de meșterii locali, se pun bazele unor industrii manufacturiere textile și alimentare, apar tipografiile adevărate, este prezentă o acumulare primitivă de capital în minerit și manufacturi pe la 1790.

Dar decalajul față de Occident și chiar față de Transilvania rămâne prea mare. Cei care se extiază înaintea bisericilor maramureșene de lemn din secolul XVII n-ar trebui să uite că în toată Europa de Vest s-au construit, între anii 1000–1600, catedrale gotice de piatră cu înălțimi de până la 60 m și cu nave centrale uriașe, performanță arhitecturală rămasă neegalată până pe la 1870! Iar fortificațiile Sibiului, spre exemplu, îl făceau mai puternic decât oricare cetate valahă sau moldoveană ridicată vreodată.

Căci Europa trecuse la producția de serie cu două sute de ani înainte de Revoluția Industrială Engleză (1760–1790). În secolul XVIII, agricultura asigura 30% din produsul intern brut în Imperiul German (care includea pe atunci Cehia, Austria, Ungaria, Transilvania, Croația și Italia de Nord), 10% în Țările Scandinave, Olanda și Anglia, 40% în Franța. Și toate aceste state începuseră cursa pentru industrializare. Toate aveau un grad ascendent de urbanizare, încurajau schimburile comerciale prin legi speciale, facilitau mobilitatea populației, puneau bazele unui sistem organizat de învățământ, făcuseră progrese remarcabile în domeniul medical, în diverse științe. În pragul secolului XIX, odată cu Revoluția France-

ză și războaiele napoleoniene, totul explodează. Lumea feudală primește lovitura de moarte (după ce agonizase trei secole în urma șocului produs de Renaștere). Burghezia, orașele, industria, comerțul triumfă în dauna nobilimii, comunităților agrare, imobilismului.

Meseriașii devin industriași, artizanii specialiști în arte și tehnologii, erudiții umaniști se transformă în oameni de știință. Lumea se micșorează odată cu apariția propulsiei cu abur, industria capătă un avânt de neconceput în urmă cu un secol, chiar și în Polonia sau Transilvania (considerate frontierele Europei civilizate) se observă schimbări masive.

În cele două principate răzbat prea puține ecouri din această furtună care spulberă vechile orânduiri. Epoca fanariotă nu excelează în modernizare, deși se înmulțesc școlile, apar primele spitale și biblioteci publice, crește numărul fabricilor de sticlă, hârtie, textile, produse alimentare – doar cele de la București având însă produse de calitate egală cu ale Transilvaniei.

Abia cu mișcările de la 1821 și cu Revoluția de la 1848, se poate considera că și Principatele intră în epoca modernă, din toate punctele de vedere. Cultura o luase cu mult înaintea economicului, fii de boieri luminați și de burghezi înstăriți aducând din Apus întreg vârtejul de înnoire care avea, în doar un deceniu, să primenească aerul stătut al celor nouă secole de feudalism românesc. Schimbările se întrevăd deja: în 1843 apar, în București și Buzău, primele fabrici care foloseau forța aburului.

Însă tot atunci explodează și în Principate un fenomen cunoscut de Occident încă din 1550: o extremă polarizare, o prăpastie între urban și rural, ce se va adânci continuu în următoarea sută de ani, stând la baza imenselor carențe ale României moderne.

1.C. Epoca modernă: 1848–1948. Statul și nevoia de profesionalism

- ***Trezirea: Revoluția de la 1848***

Revoluția de la 1848 a fost tot atât de inegală ca dezvoltarea celor trei țări românești: în Moldova, unde burghezia și economia bazată pe industrie și comerț erau firave, totul s-a terminat în trei zile (27–29 martie); în Valahia, unde clasa de mijloc și baza sa economică erau mai vizibile și mai dinamice, revoluționarii s-au menținut la putere trei luni (11 iunie–13 septembrie); în Transilvania, unde burghezia română și cea germană s-au aliat împotriva pretențiilor de întâietate ale nobilimii maghiare și unde problemele sociale au cedat repede în fața celor naționale, revoluția a durat mai bine de un an (iunie 1848–iulie 1849).

Însă, chiar dacă toate trei mișcările au fost înfrânte (în urma intervențiilor militare masive ale Rusiei, Turciei și Austriei), principalele lor scopuri psihologice și ideologice fuseseră atinse, trezind din amorțire o parte a populației (în special orașenii, dar și unii țărani, entuziasmați de perspectiva împrăștiării cu pământ și a ieșirii din statutul de dependență totală față de moșieri). Și, mai ales, au subliniat rolul burgheziei urbane, principala forță progresistă în societatea de tip feudal, arhaică, patriarhală și conservatoare, încă predominantă în toate cele trei țări românești.

- ***Cuza și reformele sale: începuturile modernității românești***

Etapa următoare în cristalizarea și modernizarea statului unitar român o reprezintă Unirea Moldovei și Valahiei, la 24 ianuarie 1859, și domnia lui Alexandru Ioan Cuza.

Este interesant de remarcat că, atât în rândul intelectualilor, cât și al populației, există, de 150 de ani, aceeași percepție eronată când se face comparația între Cuza și Carol I. Elitele românești nu au fost dispuse să recunoască meritele domnitorului român, exaltându-le, în schimb, pe cele ale prințului german. *Adevărul este că, în cei șapte ani de domnie ai săi, întâmpinând opoziția unor pături influente ale societății moldovene și muntene, obligat să facă o echilibristică temerară între diversele ostilități externe (Rusia, Turcia, Anglia, Austria), Cuza a reușit să lanseze mai multe reforme necesare decât Carol I în cea mai lungă domnie (1866–1914) din istoria noastră.*

Nu există domeniu al vieții publice în care Cuza să nu fi deschis drumul modernizării și profesionalizării societății românești. Reformele sale structurale, profunde, sunt cele care au pus bazele României moderne, scoțând-o, în sfârșit, din Evul Mediu. Meritul lui Carol I a fost acela de a fi continuat. De la secularizarea proprietăților mănăstirești în 1863 (*ele ajunseseră să reprezinte circa 27% din suprafața totală a Principatelor Unite!*), până la punerea bazelor unei armate moderne și ale Marinei Militare, Cuza și-a lăsat o amprentă de neșters asupra istoriei României, inițiind continuu alte și alte „premiere”: sistemul unic de măsuri și greutate; serviciul poștal național; primul Arsenal; *Legea rurală* din 1864, pe baza căreia se desființa iobăgia și 511.896 familii de țărani au primit 2.034.640,2 ha de pământ arabil; *Legea electorală* din 1864, prin care numărul persoanelor cu drept de vot din ambele principate sporea brusc de la 5.000 (!), la aproape 800.000. Cuza a făcut planuri pentru dezvoltarea unei rețele de telegraf și căi ferate; a dat *Legea Instrucțiunii Publice*, în 1864, reglementând învățământul românesc în trei grade (primar, secundar și superior); în același an a promulgat *Legile privind organizarea administrativă a teritoriului* (în plăși și județe); în 1865 a reorganizat Justiția,

înființând cinci grade de instanțe și dând *Codurile Civil, Penal și Comercial*; în sfârșit, a dat o serie de dispoziții cu caracter protecționist pentru firava industrie națională.

Înființarea Institutului Național de Statistică (INS) i se datorează tot lui Cuza. INS datează din 12 iulie 1859, când Alexandru Ioan Cuza a semnat Ordonanța Domnească nr. 278, prin care s-a înființat Oficiul Central de Statistică Administrativă. Primul conducător al noii instituții a fost economistul Dionisie Pop Marțian. Oficiul era organizat pe compartimente dedicate principalelor domenii statistice, de populație și economie (industrie și agricultură). În 1860 se desfășoară primul recensământ de populație din Principatele Unite – însă datele finale au fost raportate separat pentru Țara Românească și Moldova (în Moldova raportul recensământului a fost prezentat de scriitorul Costache Negruzzi).

Practic, lui Cuza i se datorează trecerea de la proprietatea și relațiile sociale de tip feudal la cele de tip burghez, bazate pe acumulări de capital și instituții democratice – și asta după nouă sute de ani de imobilism! Pilonii principali ai profesionalismului (învățământul, recunoașterea valorii muncii înalt calificate și a creației, legislația care încuraja inițiativa și făcea să primeze dreptul modern asupra tradițiilor de clan, patriarhale, ordonarea activităților administrative, economice, financiare) sunt opera lui – iar rezultatul a fost o impopularitate crescândă în rândul majorității populației, care nu înțelegea și nu se putea adapta la aceste schimbări. Recunoștința țăranimii pentru eliberare din servitute și pentru împrumutarea a făcut loc repede unei atitudini de frustrare și nedumerire privind necesitatea înnoirilor de tip occidental în societatea românească. Marea boierime îl ura oricum, ca și corpul ofițeresc, căruia domnitorul îi reproșa adesea incompetența; burghezia urbană și intelectualii proveniți din boierimea progresistă reprezentau un procent nesemnificativ din populație. Și așa, ultimul domnitor român a fost alungat de pe tron și din țară la 11 februarie 1866, pentru a face loc prințului străin pe care îl cerea aproape întreaga țară, ca pe panaceul universal al tuturor relelor.

- ***Carol I: lunga cale spre Occident (1866–1914)***

Acesta a fost Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen. Și dacă acest reprezentant tipic al spiritului german, purtat de soartă pe meleaguri orientale, a avut merite, ele țin cu certitudine de caracterul poporului ce l-a format. Nici un portret al regelui Carol nu este mai sugestiv, nu doar pentru el, ci și pentru țara pe care urma să o conducă, decât cel făcut de I.G. Duca, în memoriile sale: „El avea tocmai însușirile care ne lipseau nouă, românilor (...). Într-o țară care n-avea noțiunea timpului, regele Carol aducea simțul exactității matematice (...). Într-o țară de aproximație în toate, el a adus conștiinciozitatea împinsă până la meticulozitatea germană. Într-o

țară de entuziasm violent și descurajare pripită sau cel puțin de rapidă plictiseală, el a adus o stăruință nezdruccinată, liniștită și regulată (...), într-o țară cu mentalitate orientală, el a adus un spirit occidental tocmai când acea țară se străduia să se avânte în marea vâltoare a civilizației occidentale (...), într-o țară care (...) nu era obișnuită cu planuri dinainte făcute și bine definitive, el a venit urmărind un scop precis, a făcut un program și l-a îndeplinit întocmai”.

Cuvintele lui Duca amintesc cutremurător de caracterizarea făcută de Dimitrie Cantemir, cu două secole înainte, conașionalilor săi: domnitorul moldovean spunea că, în țările românești, timpul este irosit cu tot atâta conștiinciozitate cu câtă este folosit la maxima sa eficiență de oamenii Europei Nordice. Iar cât despre calitățile noastre, Cantemir nu găsea altele decât... credința și ospitalitatea. Cam greu pentru un popor să intre în lumea modernă cu asemenea bagaj moștenit secol după secol, vreme de un mileniu!

Programul lui Carol a urmărit trei obiective majore: stabilitatea politică, obținută printr-un regim constituțional, modernizarea țării și, desigur, continuitatea dinastică.

Constituția dată în 1866 a avut-o ca model pe cea a Belgiei din 1831, cea mai liberală din Europa la acea dată, concepută pentru o societate în care o mie de ani de civilizație urbană instituiseră o atmosferă de disciplină și respect al legii și ordinii în viața publică. Iar o astfel de *Constituție* devenea legea fundamentală a unei țări în care, timp de un mileniu, tradiția („obiceiul pământului”) fusese invocată împotriva oricăror legi „vremelnice”!

Aceasta este explicația sintetică și pentru paradoxul cu care intrase România în secolul XIX, din punct de vedere profesional: profesii existau (deși nu destule), dar profesionalism nu. Or, meritul principal a lui Carol I rămâne tocmai faptul că a insistat (și reușit, acolo unde Cuza dăduse greș) să impună *ridicarea, la nivel statal, a preocupării pentru profesionalism în România.*

Printr-o serie de legi (*Legea de încurajare a industriei naționale din 1887*) și protecționism vamal (culminând cu *Tarifele vamale* din 1906), s-au acordat întreprinderilor românești scutiri de impozite, reduceri la transportul pe calea ferată, întâietatea la furnituri publice și impunerea unor taxe sporite la mărfurile de import similare celor fabricate în țară. Au apărut, în paralel, instituțiile financiare, creditul, sistemul monetar național, o rețea incipientă de transport și comunicații adecvate.

Rezultatele n-au întârziat: s-a construit portul Constanța, primul port maritim important al României, liniile ferate realizate de germani și englezi au fost răscumpărate și extinse de stat, care a legat printr-o rețea completă toate capitalele de județ; drumurile naționale încep să fie pavate, ca și străzile din București și Iași, întâi cu lemn, apoi cu piatră; s-a construit podul metalic de la Cernavodă, peste Dunăre, lucrare de referință pentru Europa acelor vremuri (1895). În 1880 s-a înființat Ban-

ca Națională a României (BNR); armata a fost dotată cu armament mai performant, s-au construit fortificații pe linia Dunării și centura de forturi a Bucureștiului; s-au pus bazele unei mici flote civile și militare (prima din istoria noastră); într-un deceniu (1865–1875), producția agricolă s-a dublat, iar cea industrială s-a triplat.

În 1866 existau, în Principate, 39 de fabrici – în 1906 erau 510. Istoricul Mihail Manoilescu a constatat că, dacă în 1901, întreprinderile cu mai mult de 25 de angajați dispuneau în total de o forță reprezentând opt muncitori industriali la mia de locuitori și fiecare muncitor folosea 1 Cal Putere (CP) în utilaje industriale, în 1915 raportul era de zece muncitori la mia de locuitori, dar aceștia beneficiau fiecare de 2CP în utilaje, ceea ce însemna că puterea mecanică s-a triplat în România în doar 14 ani, pe când cea a Statelor Unite se dublase doar, în aceeași perioadă.

Începută în 1857 cu 257 tone extrase și o rafinărie, producția de petrol atinsese 15.000 tone și dispunea de 20 rafinării în 1877. Un an mai târziu, numărul întreprinderilor metalurgice crescuse la 24 (de la 0 în 1858), însă acestea aveau un caracter manufacturier, fabricând doar sârmă, cuie și piese simple. În agricultură se foloseau deja, în 1874, 989 mașini de treierat cu vapori, dar în loc să se încurajeze proprietatea țărănească medie (ca în Europa Occidentală) sau fermele imense, exploatate cu mijloace mecanice (ca în America de Nord), a fost votată *Legea învoielilor agricole* (1866), care consfințea scoaterea țăranilor la lucru forțat pe proprietățile boierești!

Bucureștiul va fi primul oraș din lume iluminat cu petrol lampant (1857); în 1895, apare *Legea Minelor*, ce reglementează concesionarea și exploatarea petrolului în România, în condiții relativ favorabile statului; în 1898 se înființează, la Câmpina, primele ateliere de fabricare și reparare de echipamente și instalații petroliere; apar marile societăți petroliere americane, engleze și germane în țară; se dezvoltă industria forestieră, cea alimentară; sectorul industriei ușoare (pielărie, hârtie, textile, materiale de construcție) cunoaște o învigorare relativă, dar nu va putea acoperi nici măcar nevoile interne.

Este esențial de subliniat faptul că toate acestea nu transformaseră România într-o țară industrializată. Ea va rămâne preponderent agricolă până târziu, în anii 1930–1935: între 1910 și 1914 spre exemplu, 83% din export îl reprezentau produsele agricole, 17% revenind petrolului, lemnului și sării.

Consecințele se vor vedea în imposibilitatea statului de a asigura mijloace financiare pentru lucrările de infrastructură, pentru învățământ, sănătate și apărare. Dacă armata română a fost obligată, în toate cele trei mari conflicte la care a participat în epoca modernă (Războiul de Independență, 1877–1878; Primul Război Mondial și campania din Ungaria, 1916–1919; Al Doilea Război Mondial, 1941–1945) să lupte cu armament provenind, majoritar, din războaiele anterioare, faptul s-a datorat nu numai incapacității industriei naționale de a produce mașini-unelte,

echipamente, armament greu și performant, ci și veniturilor insuficiente ale unui stat care exporta materii prime și importa produse finite, până și în perioada sa cea mai bună (anii 1936–1939).

Pe la 1900 existau 3.000 km de cale ferată în România; 4 porturi dunărene (Turnu-Severin, Giurgiu, Brăila, Galați) și 2 maritime (Constanța și Sulina); o flotă de aproape 100 nave cu abur și cu pânze, militare și civile; apăruse serviciul telefonic și se extindea telegraful; existau aproape 30 de bănci românești și străine; apăruseră primele instituții științifice și muzee; s-a înființat Academia Română (cu trei secții: științifică, literară și istorică); a sporit numărul facultăților în Universitățile din București și Iași; s-a înființat Societatea Regală de Geografie, după model britanic.

Între 1900 și 1914, progresele s-au accelerat – dar numai în industria petrolieră. Astfel, extracția de petrol a crescut de la 250.000 tone în 1900 la 1.800.000 tone în 1914. În anul 1913, România producea singură 3,2% din petrolul folosit în întreaga lume. Noile legi (1900, 1904), sunt tot mai favorabile investițiilor străine; în 1909 începe exploatarea gazului natural pe teritoriul României și este inaugurat primul terminal petrolier la Constanța; între 1912-1916 prinde contur rețeaua de conducte pentru transportul țițeiului în țara noastră (300 km lungime); în 1906 dr. Lazăr Edeleanu brevetase deja „Procedeul Edeleanu de rafinare a petrolului cu bioxid de sulf lichid”, preluat în doar 4 ani de SUA, Anglia și Austro-Ungaria.

Însă restul industriei rămâne deficitar, numai cea forestieră și alimentară continuând să se dezvolte. Oricum, 80% din capitalul investit în industria românească era străin iar *cei mai mulți specialiști cu înaltă calificare care lucrau în industrie (ingineri, maeștri, mecanici) erau tot străini, în special germani și austrieci.*

În agricultură, situația se prezenta și mai nefavorabil: 4.170 de familii posedau 57,4% din suprafața agro-silvică a țării, în proprietăți de peste 100 de hectare; 28.000 de familii aveau 8,4%, în proprietăți de 10-50 hectare; 921.000 de familii dețineau restul de 34,2% din total, în proprietăți mai mici de 10 ha fiecare, iar 300.000 de familii nu aveau pământ deloc. Crescuse inventarul de unelte agricole moderne, dar ele nu exploatau decât 12% din terenul arabil, restul fiind cultivat cu metode primitive!

În 1914 existau 27.000 km de drumuri pietruite și 3.500 km de căi ferate în România, iar viața urbană se concentra în câteva orașe: București, Iași, Galați, Brăila, Ploiești, Constanța (cu peste 50.000 de locuitori). În plus, legislația nu ținea pasul cu schimbările economice și politice („*Legea meseriilor*” din 1909, spre exemplu, interzicea dreptul la grevă și la asociere al salariaților statului, drept recunoscut în Europa Occidentală).

Nici de cealaltă parte a Carpaților, în Transilvania, situația nu era cu mult diferită. După ce, între 1800 și 1865 s-a dezvoltat minieritul (cărbune, fier, aur, aramă)

și apar primele căi ferate, industria metalurgică va prinde contur, la Hunedoara și Brașov, iar industria ușoară va lua locul manufacturilor din Sibiu, Oradea, Arad, Cluj și Timișoara. Se dezvoltă și sectorul bancar, în 1899 existând în Transilvania 688 de bănci, adică de 23 de ori mai multe decât în România.

Dar Imperiul Austriac se lansează în două războaie dezastruoase, pe care le pierde cu consecvență: Războiul austro-franco-piemontez (1859) după care va rămâne fără Lombardia; Războiul austro-prusiano-italian (1866), în urma căruia i se iau Holstein, Veneția, și, mai important, se lichidează Confederația Germană, în care Austria avusese un rol conducător.

În propriul lor Imperiu înjumătățit, austriei aleg, în locul unei confederații a tuturor popoarelor componente, pe baza unor drepturi egale, o dezastruoasă alianță cu cea mai retrogradă și mai feudală componentă a statului multinațional: nobilimea maghiară. Rezultatul este o succesiune de legi care întorc istoria cu două secole în urmă, cauzând o explozie de nemulțumire a cehilor, slovacilor, italienilor, românilor și croaților din Imperiu și o scădere vizibilă a rolului civilizator al acestui stat în Europa Centrală. Istoricul englez Barbara Tuchman constata sec în „*The Proud Citadel*” („*Trufașa Citadelă*”), una dintre cele mai obiective și mai bine documentate lucrări istorice despre Europa anilor 1848–1914, că „odată cu aducerea la putere a unei națiuni încă tributară concepțiilor și modului de viață feudal-agrar, profesionalismul, capacitatea de înnoire și competitivitatea Imperiului Austro-Ungar se diminuează până aproape de dispariție”. Este motivul principal al pieirii acestui stat anacronic.

Acesta este și motivul pentru care în Transilvania, care până atunci beneficiase de o poziție aparte în Imperiu, progresul stagnează vizibil, ea începând să exporte mai multe produse agricole și materii prime (în special gaze naturale, lemn, metale neferoase) decât produse finite, pentru prima oară în nouă secole de istorie.

Însă adevărata cotitură, atât în Regatul României cât și în Transilvania, nu se produce, în perioada 1848–1914, nici în sfera economică, nici în cea politică sau socială. Ci în cea umană, odată cu apariția marilor personalități române, care au adus contribuții remarcabile la cultura, știința și tehnica umanității.

În mod realist este greu de argumentat existența unor contribuții de asemenea anvergură înainte de 1848. *Adevăratul miracol românesc nu a fost trecerea de la feudalism la capitalism (tardivă, parțială și deloc ireversibilă), ci explozia cultural-științifică, venită ca o furtună născută din senin la jumătatea secolului XIX. Într-o zonă a lumii în care gândirea științifică, acumularea de cunoștințe, inovațiile tehnologice și dorința de modernizare a societății fuseseră suprimate timp de aproape un mileniu, iar arta se reducea la cea religioasă (și aceea închisată în convenționalismul hieratic bizantin), apar deodată opere și personalități de valoare europeană certă. Literatura, pictura, sculptura, arhitectura, dramaturgia*

ating în cinci decenii un nivel calitativ pe care alte popoare îl obținuseră în cinci secole.

Medicina, biologia, chimia, fizica, matematica, studiul Terrei și al necunoscutelor Universului, se îmbogățesc cu nume românești sonore și contribuții esențiale apărute brusc, din „negura Orientului”.

Într-o țară care importa din Occident mașinile industriale cu tot cu mecanici, apar ingineri de geniu; într-o țară ce se baza mai mult pe vraci și doftoroaie, apar deschizători de drumuri în medicina modernă universală; într-o țară având ca principal mijloc de transport carul cu boi apar constructorii și proiectanții de avioane! Într-o societate a imobilismului apar mari exploratori ai lumii, marinari și aviatori de renume. Pictorii, sculptorii, scriitorii, oamenii de știință și inginerii români au dovedit, între 1860–1914, că ei reprezintă adevărata valoare a unei națiuni. Și asta în condițiile în care burghezia, cea mai activă și mai puternică forță creativ-progresistă din câte a cunoscut istoria umanității, era încă prea slabă pentru a influența decisiv dezvoltarea societății.

Burgheziei și intelectualității române li se datorează existența statului unitar, punerea bazelor industriei naționale, contribuțiile României la cultura și știința întregii lumi. Dar ele au fost prea slabe pentru a dezvolta un spirit civic, pentru a răspândi cultura și civilizația în mase, pentru a înlocui moștenirea spirituală orientală cu o gândire modernă, de factură occidentală.

În aceste condiții, profesionalismul, ca o trăsătură națională cu impact social durabil nu găsește un cadru prielnic, în care să se afirme și generalizeze.

Ne mândrim cu nume ca: Mihai Eminescu (pe care și astăzi manualele îl prezintă doar ca pe un poet de geniu, ignorând extraordinarele sale preocupări și cunoștințe de fizică, astronomie, biologie, istorie, filosofie), I.L. Caragiale, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Vasile Alecsandri, George Coșbuc, Octavian Goga, Victor Eftimiu, Costache Negri (literatură și dramaturgie); Nicolae Grigorescu, Theodor Aman, Nicolae Tonitza, Camil Ressu, Theodor Pallady, Ion Andreescu, Ștefan Luchian, Dimitrie Paciurea, Constantin Brâncuși, Karl, Frederick și Cecilia Storck (pictură și sculptură); Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Odobescu, Bogdan Petriceicu-Hașdeu, Vasile Pârvan, Dimitrie Onciul, Nicolae Iorga, Constantin Giurescu (istorie și arheologie); Titu Maiorescu (filosofie și critică literară); Simion Mehedinți (geografie); Emil Racoviță, Grigore Antipa, Grigore Cobălcescu, Dimitrie Brândză (biologie); Carol Davila, Nicolae Crețulescu, Gheorghe Marinescu, Toma Ionescu (medicină, chirurgie, neurologie); Victor Babeș, Ion Cantacuzino (bacteriologie); Petre Poni, G.G. Longinescu (chimie); Ludovic Mrazec (geologie); Marin Drăcea (silvicultură); Dimitrie Ghica-Comănești, Sever Pleniceanu (explorări); Elie Radu, Anghel Saligny (ingineri constructori); Aurel Vlaicu, Traian Vuia, Henri Coandă (ingineri aeronautici); Spiru Haret, Gheorghe

Țițeica (matematică, fizică); George Niculescu-Basu, George Enescu, Harietta Darclée (muzică); Matei Millo, Aristizza Romanescu, Ion Brezeanu, C.I. Notarra, Tony și Lucia Sturdza Bulandra (teatru). Lor li se adaugă revoluționarii și oamenii politici de la 1848, idealiști, dezinteresați și patrioți: Gheorghe Magheru, Christian Tell, C.A. Rosetti, Ion Ghica, Ion Câmpineanu, Gheorghe Barițiu, Alecu Russo, Avram Iancu, Nicolae și Ștefan Golescu, Dumitru și Ion Brătianu, Al. Papiu-Ilarian (ca și Cuza, Bălcescu, Negri, Kogălniceanu, Alecsandri, deja amintiți).

Ne mândrim cu realizările acestor personalități și le prezentăm ca fiind dovezi ale „geniului poporului român”. Dar, dacă societatea românească vrea să meargă înainte în loc să repete greșelile trecutului, trebuie să recunoaștem că realizările acestor oameni sunt *ale lor*. Nu ale tuturor. Sunt rezultatul viziunii, sacrificiului de sine, seriozității, competenței, profesionalismului, respectului față de propria creație, sunt urmarea unei lupte continue și epuizante cu prostia, ignoranța, invidia și rea-voința contemporanilor.

După cum scria Florin Constantiniu în „*O istorie sinceră a poporului român*”: „De la forța obiceiurilor și tradițiilor atât de puternice în lumea rurală, până la percepția încă medievală a timpului (altfel spus irosirea lui în locul folosirii eficace), aproape totul în societatea românească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea era ostil afirmării burgheziei și a economiei pe care ea o sprijinea”.

Într-adevăr, nu se pot găsi multe forțe prielnice noului, științei, seriozității, civilizației moderne, profesionalismului. Nimic nu le era mai ostil însă, decât majoritatea clasei politice. Caragiale scria: „Partidele politice, în sensul european al cuvântului, adică întemeiate pe programe de principii și idei, nu există în România.” Activitatea politică nu a fost decât arareori desfășurată de politicieni având drept premisă și scop interesul național – ea a fost și este concepută ca un mijloc de îmbogățire personală, de satisfacere a setei de putere. Ca atare, nimic nu le este mai străin decât profesionalismul și etosul său propriu bazat pe probitate, realism și seriozitate.

De aceea, printre lucrurile care au lipsit cel mai mult României moderne se numără programele coerente, logice și perseverente ale statului, de modernizare, profesionalizare și culturalizare a societății și, mai ales, de afirmare a rolului și locului pe care ar fi trebuit să-l aibă țara noastră în cultura și civilizația mondială. Au existat destule inițiative personale și încercări. De la Cuza, Carol I și Ferdinand I, până la Titu Maiorescu și Mihail Kogălniceanu, câteva personalități din sfera politicului au căutat să schimbe mentalități și stări de fapt. Însă numărul lor a fost atât de mic (ca și al intelectualilor sau profesioniștilor, creatorilor și gânditorilor în raport cu masa populației), încât realizările și faima pe care au adus-o României țin aproape de domeniul miracolului.

• *„Prin noi înșine”: 1916–1926*

România veche se va prezenta fărâmițată, divizată și înapoiată la examenul cumplit al Primului Război Mondial. Fără planuri militare realiste, cu un Stat Major și un corp ofițeresc activ în cel mai fericit caz mediocre, cu o armată neinstruită pentru războiul modern și neechipată pentru nici un fel de război, cu o logistică grotescă și aliați nesiguri, cu frontiere vulnerabile și o populație nepregătită psihologic, România a pierdut prima parte a campaniei și două treimi din teritoriu în doar câteva luni (1916).

Bravura unor ofițeri și soldați, competența câtorva generali (Eremia Grigorescu, Ion Dragalina, Constantin Prezan, Alexandru Averescu, Traian Mosoiu, Constantin Cristescu), actele individuale de eroism, oricât de laudabile, nu puteau concura cu profesionismul armatelor germane. Abia când armata noastră a fost dotată, echipată, instruită și condusă în mod profesionist (cu ajutorul Franței) s-a putut prezenta lumii ca un adversar credibil și demn de respect pentru Puterile Centrale (1917 – bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz).

Este lecția cu care România Mare, născută nu numai din aspirațiile naționale ci și dintr-un concurs de împrejurări favorabile, avea să intre în secolul XX.

Auspiciile erau, pentru prima oară în istoria noastră, propice. *Dacă în 1912, România avea o suprafață de 130.177 km² și o populație de 7.160.682 locuitori, în 1920 ajunsese la o suprafață de 295.049 km² și o populație de 15.541.424 locuitori, devenind astfel a șasea țară (ca mărime) din Europa.* În plus, dacă Basarabia era cea mai săracă și mai înapoiată provincie a României Mari, Transilvania și Banatul îi triplaseră zestrea industrială și aduceau însemnate bogății minerale și considerabile zone împădurite.

Însă Marea Unire mai aducea ceva nou în România: „naționalitățile conlocuitoare”. În 1930, 71,9% din cetățeni erau de naționalitate română (față de 94% în 1912); restul de 28,1% cuprindeau 20 de naționalități – maghiari, germani, evrei, ucrainieni, ruși, bulgari, țigani, turci, tătari, găgăuzi, cehi, slovaci, polonezi, sârbi, croați, sloveni, greci, armeni și italieni. O multitudine de grupuri etnice, cu obiceiurile, religiile, valorile și problemele lor. Dintre aceștia nu toți împărtășeau „visul României Mari” și nu puteau deveni cetățeni loiali decât dacă li se oferea o viață mai bună decât înainte. Mai grav, după primul moment de entuziasm s-a observat, cu stupeoare, că nici românii, în ciuda identității de limbă și cultură, nu se simțeau chiar atât de „frați”, diferențele între cele trei țări în care crescuseră neputând fi atenuate dintr-o dată de cetățenia comună.

Cea mai problematică rămânea însă împărțirea națiunii în două: România urbană și cea rurală. La recensământul din 1930, s-a constatat că 20,2% din populație trăia în mediul urban, iar 79,8% în cel rural; după anuarul profesiunilor,

78,2% din populație muncea în agricultură, 7,2% în industrie, 3,2% în comerț-credit-finanțe, 1,7% în transporturi și 9,7% în „alte categorii” (incluzând administrația de stat, poliția, armata, sistemul medical și cel educațional, magistratura, cercetarea, cultura etc.)

În numele și pentru beneficiul acestei enorme populații de la sate s-a făcut Reforma Agrară din 1921, care a avut ca urmare dispariția practică a clasei moșierești, marii proprietari ajungând să posede doar 10,4% din pământul arabil al țării, pe când familiilor țărănești le revenea 89,6%. Ceea ce nu a dus la rezultatele așteptate, pentru că 74,9% din noii proprietari aveau loturi sub 5 hectare, divizate ulterior, datorită numărului mare de copii care le moșteneau! În legătură cu efectele reformei agrare din 1921, C. Garoflid, ministrul agriculturii și domeniilor din acea vreme, observa: „Toată plugăria țării a fost nivelată în neîndestulare. Criteriul de distribuire a pământului a fost numai moral și deloc economic.” Fărămișarea excesivă a proprietăților agricole avea să se dovedească distructivă, producția agricolă scăzând în loc să crească. Astfel, producția medie a scăzut de la 12,2 chintale / hectar în 1912 la 10,2 în 1936 pentru culturile de grâu și de la 13,7 chintale / hectar în 1912 la 10,7 în 1936 pentru cele de porumb. (Și totuși, aceeași soluție a fost aplicată, identic, în anii 1990 – 2000, ducând la aceleași rezultate: o agricultură de subzistență, primitivă, deservită de o pătură puternic pauperizată a populației, lipsită de orice calificare profesională și, prin umare, de orice viitor! În plus, aproape 1,5 milioane hectare de păduri au fost distruse, cu consecințe catastrofale pentru mediu!).

Situația se prezenta mai bine în celelalte ramuri ale economiei, producția industrială a României crescând, din 1923 până în 1928, cu 56%. Producția de cărbune a sporit de la 2 milioane tone în 1922 la 3 milioane tone în 1928, cea de țigeci ridicându-se în aceeași perioadă de la 1,2 milioane tone până la 4 milioane tone. Mari trusturi autohtone și străine au apărut în metalurgie, extracția minieră, textile, fabricarea zahărului, producția de hârtie și, desigur, extracția și rafinarea petrolului. Numărul băncilor a crescut între 1922 și 1928 de la 683 la 1.122, capitalul bancar pătrunzând masiv, prin participație, în domeniul industrial. S-au dezvoltat (și unificat) rețelele de transport rutier, feroviar, maritim și a apărut aviația civilă (transport, poștă și pasageri). De asemenea, în 1930 existau 172 orașe în România, dintre care unul (Bucureștiul) avea 639.000 locuitori, alte 9 aveau între 77.000 și 115.000 locuitori, iar celelalte 162, în medie câte 21.000 locuitori.

În domeniul legislativ, sub presiunea mișcărilor sindicale, s-au reglementat durata de muncă de opt ore, repausul duminical, protecția minorilor și femeilor care lucrau, au apărut bazele asigurărilor sociale.

Aici trebuie făcută o precizare. În prima parte a istoriei sale moderne (1848–1916), România nu cunoscuse dezastre de proporții. Dimpotrivă, Unirea de la

1859, secularizarea averilor mănăstirești din 1863, Războiul de Independență din 1877–1878 și cel Balcanic (1913) au contribuit la întărirea politică și economică a statului român. Astfel că, în 1915, masa monetară națională avea acoperire totală în aur și leul era una dintre cele mai puternice monede europene.

Campaniile din 1916–1918, distrugerea masivă a infrastructurii și industriei naționale la retragerea armatei române din 1916, ocuparea și exploatarea la maxim a Olteniei, Munteniei și Dobrogei de către Puterile Centrale în 1917–1918, obligația de a întreține aliații ruși, despăgubirile plătite Germaniei prin „Pacea de la Buftea” și, mai mult decât orice, însușirea ilegală de către Rusia Sovietică a Tezaurului României (atât cel național, cât și depozitele particulare, încredințate BNR), au dus la pierderi uriașe pentru avuția țării. Datele prezentate de România Comisiei Aliate de Reparații avansau cifra de 72 miliarde lei aur (Comisia recunoscând valabilitatea unor daune de 13 miliarde lei aur, pe care nu le-am primit niciodată). *Numai în domeniul industriei petroliere, cuantumul pagubelor dintre 1916 și 1918, prezentat Aliștilor la Paris, în 1920, atingea un total de 10 miliarde lire sterline-aur. Cât despre Tezaur, în 1916, partea română a trimis spre păstrare în Rusia 93,4 tone aur, din care URSS a înapoiat, în 1956... 33 kilograme! Valoarea aurului confiscat atunci depășește, astăzi, 1 miliard de euro... De asemenea, pierderile umane (circa 340.000 morți, răniți și dispăruți ai armatei române și un număr neclar de pierderi civile, probabil dublul celor militare) au fost foarte mari, constituind 10% din populația Vechiului Regat!*

Or, toate aceste pierderi gigantice în urma Primului Război Mondial nu au putut fi compensate nici de mărirea teritoriului, nici de sporirea zestrei în minereuri, gaze naturale, paduri și teren cultivabil, nici de nou găsitul (și iluzoriul) prestigiu internațional al țării. Moneda națională s-a prăbușit, pierzându-și renumele (și acoperirea în aur), exportul cerealiilor s-a diminuat (comparativ cu 1912), deși se introduseseră mașini moderne pe 20% din proprietăți, și numai interesul investitorilor străini pentru o piață mai mare, cu multe bogății naturale și mână de lucru ieftină a adus un aport de capital care să acopere din pierderi. România Mare a reușit să atingă nivelul producției industriale antebelice abia în 1924, an în care a încetat și importul de produse agricole (o noutate în istoria sa, produsă între 1919 și 1923 datorită distrugerii inventarului agricol și șeptelului în 1916–1918).

Doar în domeniul legislativ, cultural și al învățământului, ca și în democratizarea țării s-au făcut pași importanți, datorati în mare măsură regelui Ferdinand I și câtorva politicieni cu viziune (Ionel I.C. și Vintilă Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Iorga).

În primul rând, *Constituția* din 1923 introducea votul universal, egal, direct și secret, ridica interesul public deasupra celui individual, extindea libertățile cetățenești la întreaga paletă a unei democrații autentice și dădea o putere sporită

legislativului (Parlamentul) în cadrul monarhiei constituționale.

Apoi au apărut legile economice care sporeau controlul statului asupra avuției naționale. Astfel, *Legea privind controlul și comercializarea întreprinderilor statului* le împărțea în două grupe: cele de interes general, deținute exclusiv de stat (CFR, PTT, Atelierele Armatei, Regia Monopolurilor Statului) și „celelalte”, în care statul își putea asocia capital privat, dar păstra controlul. *Legea energiei* acorda numai persoanelor fizice și juridice române dreptul de a obține concesiuni pentru amenajări hidrotehnice și hidroenergetice. În sfârșit, cea mai importantă, *Legea Minelor* (1924), trecea toate resursele miniere, de gaze, petrol și ape subterane în proprietatea statului, ele urmând a fi exploatate prin societăți private românești și străine, cu condiția ca 60% din capital și 2/3 din administratori să fie autohtone. Tot în acest spirit s-au creat, ca proprietăți ale statului, Societatea Națională de Gaz Metan, Societatea Națională de Credit Industrial, Banca Românească și Industria Aeronautică Română (I.A.R.).

Marile companii străine au reacționat deosebit de dur, însă frații Brătianu, care au condus guvernarea liberală între 1922 și 1926 sub deviza „prin noi înșine”, încercând (cu acordul total al burgheziei, intelectualității și regelui) să modernizeze durabil țara, nu au dat înapoi. Se produsese ceva nemaîntâlnit până atunci în România: *statul recunoștea nevoia de profesionalism în toate aspectele vieții economice, sociale, culturale* (din nefericire nu și politice). S-a dat chiar și o *Lege a învățământului primar al statului și învățământului normal-primar (1924)* care prevedea nu numai că învățământul primar este obligatoriu și gratuit, dar înființa și școli de alfabetizare pentru adulți! Ea a fost urmată, în 1932, de *Legea pentru organizarea învățământului superior* (inspirată din reformele propuse cu decenii în urmă de marele vizionar al învățământului românesc, Spiru Haret), care stipula autonomia universităților, intitulate „așezăminte de învățământ universitar teoretic și aplicat, precum și instituții de cercetări pentru progresul științei și răspândirea culturii”. O formulare memorabilă și fără echivoc, într-o țară unde 8,6% din populație avea instrucție secundară (gimnaziu-liceu), 3,2% instrucție profesională (școli de meserii) și doar 1,6% instrucție universitară!

- **Marea Criză: 1927–1933**

Din păcate, după cum constata Nicolae Iorga în acea epocă: „legile nu pot da de la o zi la alta năravuri mai bune”. În viața economică, socială, culturală și mai ales politică a României, între teorie și practică era o distanță astronomică. Nici nu putea fi altfel, de vreme ce Mihail Manoilescu constata, la începutul anilor '20, existența a doar 125.000 de „burghezi” (industriași, comercianți, bancheri, agricultori moderni, ingineri, economiști, avocați, magistrați, profesori din toate cele

trei gradele, notari, medici, funcționari administrativi, ofițeri, polițiști, intelectuali, artiști, cercetători), adică mai puțin de 1% din populație!

Și tocmai atunci a venit Marea Criză Economică Mondială (1929–1933). Un stat atât de vulnerabil economic, financiar și social ca al nostru a fost lovit devastator. Producția industrială a scăzut fizic cu 48% în patru ani, cea agricolă a căzut valoric de la 105,3 miliarde lei în 1929 la 22 miliarde lei în 1933; în aceeași ani, numărul băncilor s-a redus de la 1.048 la 794; totalul șomerilor a atins 300.000 (imens într-o țară cu un procent mic de populație ocupat în industrie, comerț și servicii); numărul fabricilor a scăzut cu 20%, cel mai grav fiind afectate industria metalurgică și cea a bunurilor de larg consum (amândouă, abia în formare!).

Proaspăt ajuns la putere, Partidul Național Țărănesc, condus de Iuliu Maniu, a contractat, între 1929 și 1932, împrumuturi externe considerabile, garantate cu concesiuni ale unor monopoluri de stat. Născută din „politica porților deschise” fără condiții capitalului străin, soluția era benefică pentru noua burghezie postbelică, slabă economic, însă s-a dovedit dezastruoasă pentru țară, *venitul național diminuându-se de la 293 miliarde lei în 1928, la 171 miliarde lei în 1932*. Politica de investire în resursele umane prin educație, sprijinirea profesionalizării, a culturii și cercetării a fost practic abandonată, în condițiile în care venitul național pe cap de locuitor a scăzut între 1928 și 1932 de la 11.000 lei la 4.800 lei, atingând un nivel ce situa România printre cele mai înapoiate țări din Europa. După numai câteva luni de guvernare, oamenii constatau că ajunseseră să trăiască mai prost decât înainte și au început protestele – greve, demonstrații, întruniri, cărora guvernul le-a răspuns cu o deosebită duritate, ceea ce a deziluzionat populația, pregătind terenul întoarcerii celui care avea să devină groparul României Mari: regele Carol II.

- ***Apogeul occidentalizării și începerea profesionalizării reale (1933–1939)***

Perioada dintre sfârșitul Marii Crize și intrarea României în Al Doilea Război Mondial (1933–1940) a rămas, în mod remarcabil, una din cele mai bune din istoria sa modernă.

Industria cunoaște o dezvoltare explozivă, deși inegală. În 1919 existau în România 2.747 fabrici, cu un capital de 2.837 milioane lei, o forță motrice de 481.000 CP, 157.423 angajați și o producție de 11.712 milioane lei; în 1937, numărul lor crescuse la 3.512, cu un capital de 51.758 milioane lei, cu o forță de 723.000 CP, 278.889 angajați și o producție de 64.497 milioane lei. Numai producția de petrol va crește de la 1.168.414 tone în 1921 la 7.149.641 tone în 1937, iar valoarea producției metalurgice sare de la 8,576 milioane lei în 1927 la 10,495 milioane lei în 1937.

Agricultura a rămas în urma industriei. Lipseau mașinile și uneltele agricole moderne (deși producția lor în țară se triplase între 1927 și 1937, iar importurile se dublaseră în aceeași perioadă), îngrășămintele; rotația culturilor nu se practica decât ocazional. Cu toate acestea, producția a crescut, dar nu prin eficientizare, ci prin mărirea suprafeței arabile (datorită defrișărilor), de la 12,6 milioane hectare în 1932, la 13,8 milioane hectare în 1938 (și asta într-o țară cu un specialist în agricultura modernă ca Gheorghe Ionescu-Sisești și un mare silviculor, Marin Drăcea, reputați în toată Europa). Numărul țăranilor fără pământ crescuse și el de la 700.000, la 1.000.000 în 1938 (cu toată *Legea conversiunii datorilor agricole* din 1934) datorită imposibilității de a întreține o familie din loturile minuscule deținute.

Comerțul exterior s-a intensificat, scăzând semnificativ cel cu Franța și Anglia, înlocuit de schimburile intense cu Germania și Italia. Ca și foștii aliați tradiționali, noii parteneri comerciali ne vindeau motoare și mașini-unelte în schimbul petrolului și grâului.

Legea bancară din 1934 a dus la scăderea numărului de bănci (de la 873 în 1934 la 451 în 1939), prin comasare și preluări, ceea ce a mărit puterea celor rămase și a întărit sectorul bancar. Numărul muncitorilor industriali a crescut de la 450.000 în 1930 la 800.000 în 1938, iar plusvaloarea obținută în România între 1922–1926 (161%) a crescut între 1934–1938 la 187%. Însă valoarea monedei naționale (acoperirea ei în aur) a scăzut, prin stabilizările din 1929 și 1936, de 45 de ori față de anul 1890!!

Anul 1938 a fost apogeul economic al României Mari. Industria petrolieră atinsese cote de extracție record în 1936 (8.704.000 tone), după ce dr. ing. Ion Ștefan Basgan înregistrase Brevetul Regal nr. 22.789 („Metode folosite pentru îmbunătățirea randamentului și perfecționarea forajului prin rotație percutantă și prin amortizarea presiunii hidromecanice”), o metodă revoluționară, ce avea să fie înșușită fraudulos de unele firme americane de foraj, aducându-le profituri de zeci de miliarde de dolari.

În 1938, existau 3.767 întreprinderi industriale cu minim 10 muncitori și 20 CP, producând însumat o valoare de 87,7 miliarde lei și ducând la o premieră în istoria noastră – ponderea sectorului industrie-construcții-transporturi în venitul național a depășit-o pe cea a sectorului agricultură-silvicultură (41,7% față de 38,56%). Producția agricolă a crescut și ea, atingând valoarea de 76,5 miliarde lei în 1938 și cantitatea de 1.229.000 vagoane-cereale un an mai târziu. Tot în 1938 existau circa 600.000 funcționari de stat, dintre care doar 50% erau personal de specialitate, și aproape 300.000 de oameni lucrau în industria mare (48% fiind calificați).

Industria metalurgică și a mașinilor-unelte atinge vârful de calitate și producție, fără a putea asigura însă nici măcar necesarul intern, cu atât mai puțin să exporte semnificativ. Industria alimentară, cea textilă și alte ramuri ale industriei ușoare

înregistrează progrese, deși nu considerabile. Industria aeronautică are succese remarcabile pentru o țară mică, însă nu poate asigura nici calitativ, nici cantitativ necesarul de avioane militare sau civile ale României și nu poate visa la exporturi, spre deosebire de industria aeronautică poloneză, spre exemplu. Între 1935 și 1941, România a importat avioane de luptă și civile din Franța, Anglia, Germania, Polonia, Italia, Olanda, tancuri și blindate ușoare din Cehoslovacia și Franța, tunuri din șapte țări, locomotive și material rulant, mașini-unelte și nave din SUA, Anglia, Franța, Italia, Germania, Olanda, mărfuri de larg consum din Austria sau Grecia (până și noile căști ale armatei române erau importate din Olanda, iar arma de bază a infanteriei rămăsese pușca ZB de 7,92 mm, produsă de Cehia în 1924). Deși capacitatea de acoperire a necesităților interne de către industria română a crescut de la 48% în 1922 la 80% în 1938, era vorba de o medie între industria ușoară și cea grea, ultima lăsând descoperite multe necesități, în special cele esențiale unei țări moderne.

Ceea ce se înregistrează însă pozitiv (și uimitor) este saltul spectaculos, în doar douăzeci de ani (1919–1939) al numărului de ingineri și maiștri cu înaltă calificare în industrie, al cercetătorilor științifici, inovatorilor, arhitecților și inginerilor constructori, ca și avântul școlilor românești de medicină și de biologie, care capătă o faimă internațională.

Pentru prima oară în istoria sa, România avea specialiști de performanță (și nu doar personalități singulare) în proiectarea și construcția de avioane, în metalurgie, în chirurgie, aviație și marină, în botanică, zoologie, paleontologie, arheologie, în industria petrolieră, minerit, industria construcțiilor de mașini, în construcții, în căi ferate, drumuri și poduri, radio-comunicații, mecanică fină, agricultura și silvicultura.

Pentru întâia oară în epoca modernă, învățământul românesc se putea lăuda cu un număr mare de profesori de liceu eminenți, cu numeroși profesori excepțional pregătiți în învățământul profesional și cu savanți de renume internațional care predau în învățământul universitar. Nivelul de pregătire, de cultură generală și de orizont al absolvenților de liceu din România era printre cele mai înalte din Europa, iar cel al absolvenților de facultăți depășea media celor din Austria, spre exemplu.

Era evident că se culegeau roadele politicii începută de Cuza și continuată de Carol I, Ferdinand I, Titu Maiorescu, Mihail Kogălniceanu, Spiru Haret și de Brătieni privind nevoia acută de profesioniști în România. Mai mult, percepția ge-

nerală a societății despre acești oameni se schimbă, ei fiind considerați o elită. De la piloți la mecanici de locomotivă, de la ingineri proiectanți la măștrii strungari din uzinele de utilaje grele, de la chimiști la sudori, de la biologi la muzeografi, de la actori, tipografi, scriitori, muzicieni, pictori, bibliotecari, la medici, marinari, exploratori, ceasornicari, mecanici auto și măștrii constructori, de la profesori la magistrați, silvicultori, agronomi și pedologi, profesioniștii în diverse domenii capătă un prestigiu social pe care înainte nu-l avuseseră decât moșierii sau înalții funcționari de stat.

Listei marilor personalități române i se adaugă alte nume, devenite celebre: Traian Lalescu, Dimitrie Pompei, Dragomir Hurmuzescu, Alexandru Proca, Ștefan Procopiu (matematică, fizică); Lazăr Edeleanu, Constantin Nenițescu, Gheorghe Sparu (chimie); Gheorghe Munteanu-Murgoci, Sabba Ștefănescu (geologie, geofizică); Ion Borcea, Alexandru Borza, Paul Bujor (biologie); Gheorghe Ionescu-Sisești (agricultură); Marin Dracea (silvicultură); C.I. Parhon, Șt. S. Nicolau, Ana Aslan, N. Hortolomei, D. Bagdasar, D. Danielopol (endocrinologie, inframicrobiologie, anestezie, neurologie, chirurgie), cu o mențiune specială pentru Nicolae Paulescu, un geniu al medicinei mondiale, inventatorul insulinei (singurul tratament eficient antidiabetic și astăzi), numită de el „Pancreină” și brevetată la 10 aprilie 1922, descoperire pentru care Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină pe anul 1923 este atribuit... canadienilor Banting, Best și MacLeod, care i-au preluat ideile! Abia în 1969, Comitetul Nobel își recunoaște greșeala, dar, cum un Premiu Nobel nu poate fi retras, prof. A. Tiselius, directorul de atunci al Institutului Nobel „regretă sincer eroarea” ... și atât.

Și lista continuă: Nicolae Titulescu (diplomație); Virgil Madgearu (economie); Constantin C. Giurescu (istorie); Ovid Densușianu, Sextil Pușcariu (lingvistică); E. Carafoli, G. Constantinescu (aviație, sonicitate); Mihai-Tican Rumano (explorări); N.D. Cocea (jurnalistică); Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Minulescu, Gib. I. Mihăiescu, George Topârceanu (literatură); George Călinescu, Tudor Vianu, Garabet Ibrăileanu, Eugen Lovinescu (critică și istorie literară); Duiliu Marcu, Petre Antonescu (arhitectură); Victor Ion Popa, Alexandru Kirîțescu, Tudor Mușatescu, Mihail Sebastian (dramaturgie); Mircea Eliade (istoria religiilor, literatură); Jean Steriadi, Iser, Gheorghe Petrașcu (pictură); Oscar Han, Corneliu Medrea, Ion Jalea (sculptură); Ijiquidi, Șirato, Ressu (grafică); Dinu Lipatti (muzică).

Între anii 1920 și 1940 au cunoscut o dezvoltare deosebită sau au fost înființate în România cele mai multe aeroporturi, muzee, biblioteci, filarmonici, teatre și institute de cercetări de până atunci, s-au realizat impresionante construcții publice și rezidențiale, s-au înființat mari edituri și ziare celebre. Au apărut parcuri publice, grădini botanice, clădiri monumentale (ale Operei Române, Băncii Naționale), Pa-

late ale Culturii (ca acela din Iași), Cazinoul de la Constanța, Mausoleul de la Mă-rășești, ele alăturându-se puținelor realizări arhitecturale remarcabile din perioada anterioară (Ateneul Român sau clădirea CEC din București, spre exemplu). *Nimic din toate acestea nu ar fi putut fi realizat fără aportul elitei de mari profesioniști din diverse domenii, din perioada interbelică.*

- ***Dezastrul: 1940–1947***

A venit însă fatidicul an 1940, adevăratul moment al intrării României în Al Doilea Război Mondial. Anul în care, fără să tragem un foc de armă, am pierdut Basarabia, Bucovina de Nord, Ținutul Herța, Cadrilaterul, și aproape o treime din Ardeal. În câteva luni, României i se luau 33% din teritoriu (99.738 km²) și 6,821 milioane de locuitori (33,3% din populație)!

Manualele de istorie ne învață și astăzi că vina pentru acest dezastru o poartă „străinii și împrejurările nefavorabile”. Este evident ca revizionismul Ungariei, obsesia Rusiei de a se extinde spre Vest și Sud (spre „Mările Calde”), oportunistul Bulgariei, ca și înfrângerea fulgerătoare a Poloniei, Norvegiei, Danemarcei, Olandei, Belgiei și, mai ales, a Franței de către Germania ne lăsau fără aliați și în situația de a fi atacați pe trei fronturi deodată. Este evident și faptul că la căderea României Mari și-a adus o contribuție majoră politica nefastă a regelui Carol II.

Încă din 1939, Marea Britanie și Franța comunicaseră clar guvernului român că nu pot veni în ajutorul nostru decât „în anumite condiții” (imposibile de îndeplinit). Și încă din 1919, Ungaria, URSS și Bulgaria nu-și ascuseseră intenția de a recupera Transilvania, Basarabia și respectiv Cadrilaterul, pe care le considerau „teritorii ocupate de imperialismul românesc”.

De ce nu a luptat poporul român pentru viitorul României Mari? De ce nu a rezistat eroic, chiar dacă zadarnic, măcar o lună, ca Polonia sau Serbia, care nu au vrut să dispară de pe hartă cu capul plecat și în genunchi? O explicație ar putea consta în faptul că „visul României Mari”, ca și valorile, idealurile naționale, virtuțile democrației și libertății, aparțineau numai unei civilizații de tip urban, burghez, cu o cultură și o educație peste medie. Or, în România, exista un prea mic procent de populație care să se încadreze în această definiție.

În plus, oamenii politici de la 1940 nu aveau statura celor de la 1877 sau 1916. Departe de a fi capabili să însuflețească națiunea, nu au știut nici măcar să joace ultima carte care le rămăsese: cea a petrolului.

Documentele germane confirmă astăzi părerea istoricilor Jacques de Launey și René Sédillot, care afirmau că Hitler nu ar fi acceptat desfășurarea de ostilități în preajma unicei sale rezerve de petrol din Europa (Valea Prahovei și Ploieștiul) și ar fi intervenit, diplomatic sau militar, dacă românii s-ar fi opus Uniunii Sovietice

(cu toate că sancționase ocuparea Basarabiei prin „Pactul Ribentropp-Molotov”). De asemeni, Ungaria nu ar fi avut curajul să ceară revizuirea granițelor, dacă ar fi constatat că armata română (mult superioară celei ungare) este gata să-și apere teritoriul (situația fiind și mai evidentă în cazul Bulgariei). Germania, Ungaria și Bulgaria (nu și URSS) au blufat, fiind sigure că guvernul român va ceda. Ceea ce s-a și întâmplat.

Repercusiunile pe plan economic, militar, financiar și mai ales social au fost imense. Iar prestigiul internațional câștigat de România în opt decenii (atâta cât era) a fost, în mare parte, spulberat.

Și astfel vom intra, propriu-zis, în Al Doilea Război Mondial. Cu o armată și o societate ce își pierduseră încrederea în sine și erau privite cu dispreț de noii aliați și de vechii adversari. Se făcea pe atunci comparația între noi și Finlanda, o țară mică, având frontiere imposibil de apărat, o armată neinstruită, fără arme grele și echipament, dar care rezistase trei luni unei forțe sovietice de zece ori mai mare și dotată în exces cu artilerie, tancuri și aviație. România, având o armată de zece ori mai mare decât a Finlandei și o aviație superioară calitativ celei sovietice din 1940, nici măcar nu schițase vreun gest de împotrivire...

Explicația stătea și în starea armatei române. Ea reflecta întru totul societatea din care provenea, cu decalajele sale șocante, cu dezvoltarea inegală și procentul mic de profesioniști.

Într-un excepțional volum de sinteză, „*Armata română, 1941–1945*” (1996), autorii (C.I. Scafeș, H.V. Șerbănescu, I.I. Scafeș, C. Andronic, I. Dănilă și R. Avram), fac niște constatări extrem de semnificative, prin câteva simple statistici: trupele de elită (aviația, marina, vânătorii de munte, tanchiștii, artileria, cavaleria motorizată) reprezentau un procent de circa 30%. Restul era infanterie, nu îndeajuns instruită, prost echipată și mediocru condusă.

În ceea ce privește armamentul, capacitatea industriei române de a fabrica arme și echipamente (după patru decenii de dezvoltare) este sugestiv ilustrată în următorul tabel:

CATEGORIA DE ARME FOLOSITE DE ARMATA ROMÂNĂ ÎNTRE 1941–1945	NUMĂR DE MODELE (TIPURI)	DIN CARE FABRICATE ÎN ROMÂNIA
Nave de luptă	30	3
Avioane de luptă, transport și recunoaștere	60	12
Blindate, inclusiv tancuri și autotunuri	45	4
Tunuri, aruncătoare	82	8
Autocamioane, tractoare șenilate, autovehicule specializate, autoturisme, motocicletele	66	0
Arme automate de infanterie: mitraliere, puști-mitraliere, pistoale-mitralieră	22	2
Armament antitanc și aruncătoare de flăcări portative	12	0
Puști, pistoale, revolve	15	0

Trebuie adăugat și faptul că modelele românești, deși bune calitativ, erau produse în număr foarte mic (sub 8% din totalul armamentului folosit, care provenea din 22 de țări, fiind aproape imposibil de înlocuit, întreținut și aprovizionat cu muniție).

Urmările acestei stări de fapt erau previzibile: în cele două campanii (Est și Vest), cu toate eforturile și realul curaj dovedit de mare parte din soldați și ofițeri, cu tot profesionalismul excepțional al trupelor sale de elită, recunoscut de dușmani și aliați deopotrivă, armata română nu s-a putut adapta în ansamblul ei la războiul modern, suferind pierderi catastrofale: 794.562 militari (92.620 morți, 367.966 dispăruți și 333.966 răniți).

Și mai grav, trupele de elită pierduseră peste 80% din efective, ceea ce reducea dezastruos profesionalismul în acest sector al societății, la terminarea războiului. Și nu era numai atât: nerecunoscându-i-se statutul de cobeligeranță (la insistența lui Stalin), *România era o țară învinsă și, prin Tratatul de Pace de la Paris (1947) a fost obligată să plătească imense despăgubiri Uniunii Sovietice* (din care nu se scădeau bunurile confiscate de Armata Roșie între septembrie 1944 și 1947), *în plus, luându-i-se definitiv Basarabia, Bucovina de Nord, Ținutul Herța, Cadrilatele, patru insule de pe brațul Chilia, precum și, ulterior, Insula Șerpilor.*

Și toate acestea se întâmplau după ce, vreme de șase ani, România pierduse imens din averea națională și din capacitatea industrială, fie ca urmare a jafului din teritoriile ocupate de Ungaria și URSS, fie ca rezultat al bombardamentelor Aliate, fie datorită susținerii necondiționate a Germaniei.

Iar apoi, în locul refacerii... a venit comunismul.

I.D. *Paradoxul comunismului.*

1948–1989: profesioniști sau activiști de partid?

Perioada comunistă a fost, pentru România, o ruptură majoră în evoluția ei firească, agravată de existența marilor probleme ce confruntau societatea noastră încă de la începuturile modernizării sale (1850). Eforturile autorităților comuniste de a industrializa țara, de a-i întări infrastructura și eficientiza agricultura, de a crește nivelul educațional și cultural, au fost anulate de caracteristicile sistemului comunist: industrializarea de dragul industrializării căpăta, mai devreme sau mai târziu, forme aberante; colectivizarea forțată ducea la distrugerea morală și fizică, nu doar economică, a țăranimii; educația și cultura, odată pervertite de pseudo-valoriile comuniste, erau respinse de mase în aceeași măsură ca și de elite.

În plus, vechea luptă dintre rural și urban a fost, paradoxal, câștigată de rural: mutați cu forța sau doar atrași de mirajul orașelor, țăranii nu s-au transformat într-o

populație urbană, ci au adus cu ei toate tradițiile arhaice, preschimbând părți din orașele României („cartierele muncitorești”), într-un fel de sate mai mari, grefate forțat peste nucleul urban, cu efecte dezastruoase.

În ceea ce privește nevoia de profesioniști și de profesionalizare (inclusiv ca stare de spirit), cu greu impusă între prioritățile statului român între 1920 și 1940, după opt decenii de eforturi ale unor oameni politici și intelectuali cu viziune, ea a cunoscut cel mai grotesc paradox. Pe de o parte, statul comunist propovăduia necesitatea profesionismului, aprecierea valorii și creativității în tehnică, știință și cultură, educarea unei societăți majoritar arhaice în spiritul modernității – pe de altă parte, se temea de schimbări și de idei noi la fel de mult ca orice clasă conservatoare din feudalism și, mai ales, punea deasupra valorii profesionale loialitatea față de partid.

Grigore Gafencu scria, despre România anilor '30: „Dacă masa țărăneasă aparține Orientului prin sărăcie și ignoranță, aparatul administrativ (inclusiv funcționarii, ofițerii și magistrații) aparține Orientului printr-o nemaipomenită lene, printr-o desăvârșită incapacitate de a se înnoi, de a se primeni intelectual și moral”.

Or, în anii de după război, o parte a elitei profesioniste și intelectuale a fost distrusă fizic de comuniști, care se temeau de ea; până și aparatul administrativ, afectat cum era de stagnare și birocrăție, a suferit un proces constant de degradare, mergând până la anihilare. Nu era dificil, având în vedere procentul mic din populație reprezentat de acești oameni – dar rezultatele vor fi negative pentru societate.

Cât despre noua „elită”, provenită exact din acea moștenire pernicioasă a Orientului, Florin Constantiniu constata un adevăr deranjant și astăzi pentru mulți români: „Progresele procesului de industrializare au atras spre orașe un flux de populație țărăneasă (...) Între acești țărani se aflau mulți care, scăpând de arșița câmpului, nu voiau să cunoască rigorile fabricii. Partidul oferea o cale neașteptată de sustragere de la munca fizică și, în același timp, de promovare socială: aceea de activist, căruia «rolul conducător» al partidului îi conferea poziția de îndrumător și supraveghetor al celorlalți (...) Acești țărani își suplineau incultura cu viclenia, confundată cu inteligența (...)”. Or este limpede că asemenea oameni nici măcar *nu doreau* să învețe ceva și se temeau de profesionalismul celor care le puteau demasca incompetența.

Este marea problemă a comunismului și principala cauză a dispariției din istorie a acestui sistem aberant, bazat pe sufocarea libertății de inițiativă economică și a motivației în acest domeniu, precum și a tuturor libertăților de bază în materie de asociere, expresie și creație.

Un sistem pentru care cercetarea și inovația erau declarate priorități absolute,

fapt pentru care a înființat, în România agrară, o pleiadă de institute de cercetare științifică și tehnologică. Acolo (și în Universități) s-au format intelectuali, oameni de știință, inovatori și creatori de marcă, pentru ca, apoi, valoarea lor să fie anulată de conducătorii acestor instituții, numiți nu pentru meritele lor profesionale, ci pe baza „dosarului” și azeziunii totale la sistemul comunist, care le tolera incompetența.

Un sistem care a distrus excelentul învățământ existent în România interbelică (responsabil pentru absolenții cu o vastă și solidă cultură generală, deschiși noului), înlocuindu-l cu o formare profesională simplistă, instinctiv respinsă de adolescenți. Un sistem care a intervenit în excepționalul învățământ universitar românesc, pervertindu-l spre specializarea îngustă, spre renunțarea la conceptul de calitate, spre negarea nevoii de aprofundare a noului și, în special, a distrus conceptul de învățare continuă în tot timpul vieții, bine conștientizat de elitele românești ale anilor 1848–1949.

Și astfel, aveau să apară paradoxurile: pe măsură ce se conturau obiectivele de construcție economică în planurile cincinale, ideea că ele nu pot fi atinse decât prin calificarea înaltă a celor din câmpul muncii avea să creeze o dilemă – profesionalismul era necesar, dar aplicarea lui nerestrictivă ducea la limitarea politicizării, considerată prioritară.

În acei ani critici, concesiile făcute profesionalizării s-a manifestat în crearea Academiei R.P.R., din care acum lipseau (pe bază de dosare politice) personalități importante. Se știa că, în U.R.S.S., Academia de Științe se bucura de o considerabilă autonomie și că savanții ei erau o mândrie a sistemului. Academia Română nouă avea ca model schema sovietică a institutelor de cercetare anexe (conduse de academicieni). Lista academică este grăitoare pentru criteriul autorității în domeniile de creație: Sadoveanu, Oprescu, Coandă, Hortolomei, Victor Eftimiu, Camil Ressu, Mihail Ralea, Ion Agârbiceanu, Filipide, Vianu, Graur, Rosetti, Iorgu Iordan, Marca, bătrânul numismat Moșil și tânărul algebrist Moșil, Spacu, Murgulescu, Macovschi, Parhon, Danielopolu, doctorul Lupu, Pompei și Stoilov, și alții. Academia era condusă de un faimos fitopatolog, Traian Săvulescu și îl avea ca secretar general pe Ștefan Nicolau, unul din întemeietorii inframicrobiologiei. Important era însă faptul că majoritatea lor conduceau institute de cercetări unde puteau selecționa și forma cercetători, care au asigurat continuitatea cercetărilor de vârf. Călinescu și Carafoli sunt doar două exemple. Mulți făcuseră studii în Occident și stabiliseră relații cu colegii lor de acolo. Însă adevărul este că, după 1948, vechea Academie Română a suferit o tragedie, fiind date afară multe personalități de renume.

Situația era identică în unele cazuri din învățământul superior, unde numeroși rectori au fost numiți pe criterii de competență (Daicovici la Cluj, Livescu la

București). Constelația profesorilor de la Facultatea de Matematică din București nu suferea comparație cu nici o altă echipă, dinainte sau după: Stoilov, Marian Nicolescu, Moisil, Onicescu, Vâlcovici, Prințul Ghica, Ion Barbu (Dan Barbilian), Vrânceanu, făceau parte din ea. Ceea ce demonstra încă o dată că minuscula concesiune făcută științei și cercetării sau învățământului superior era selectivă. Erau incluse în „oaza ocrotită” formarea inginerilor, medicilor și economiștilor, care au păstrat și dezvoltat tradiția profesionalistă. În schimb politizarea domina în alte ramuri: drept, filosofie, științe umane și sociale, istorie...

În plan mai general, din toate punctele de vedere (istoric, politic, economic, cultural și social), comunismul a avut două mari perioade în România: *sovietizarea țării* (1948–1964) și apariția unui *comunism naționalist*, care avea să ducă la ceea ce istoricii au numit sugestiv „o monarhie comunistă” (1964–1989).

- ***Sub semnul „Marelui Frate”: 1948–1963***

Primii 16 ani de după instalarea forțată a comunismului în țară, au fost marcați de stalinizarea societății românești și de jefuirea avuției naționale, de către URSS, la o scară nemaîntâlnită până atunci în istoria noastră modernă.

Pe planul social, sistemul funcționa conform celebrei directive dată de Moscova la 02.06.1947 către NKVD (strămoșul KGB), care trebuia să acționeze, în toate țările comuniste satelite ale URSS, după un set de principii numite „Indicația NK/003/47” și având codul KAA/CC113. Cercetătorul Dan Apostol a făcut o analiză remarcabilă a acestui material („*Strict secret: KGB contra Europei de Est*”, 1992), insistând asupra unor dispoziții semnificative pentru stoparea evoluției unei societăți.

„Art. 35: Din școlile elementare, de specialitate, dar mai ales din licee și facultăți trebuie să fie înlăturați profesorii de valoare (...) În locul lor trebuie aduși oameni numiți de noi, având un nivel de pregătire slab sau mediocru. Trebuie să se anuleze tratarea materiilor diferențiat, uniformizându-le artificial valoarea și ponderea. Trebuie redusă cantitatea de material documentar, mai ales informațiile la zi în orice domeniu (...) În școlile de specialitate și în facultăți trebuie introdusă specializarea îngustă, în detrimentul unei viziuni și abordări enciclopedice, interdisciplinare.

Art. 45: Trebuie ca în facultăți să fie admiși cu prioritate sau exclusiv cei care provin din cele mai joase categorii sociale și nu sunt interesați să se perfecționeze la nivel înalt, ci doar să obțină o diplomă.

Art. 44: Se va căuta ca specialiștii în toate domeniile, care ocupă încă funcții de conducere, indiferent cât de minore, să fie înlocuiți cu muncitori, de preferință necalificați sau slab pregătiți profesional și cât mai lipsiți de educație școlară.

Art. 23: Trebuie acordată o mare atenție inventatorilor și inovatorilor, adică trebuie dezvoltată și sprijinită activitatea lor, înregistrându-se fiecare invenție. Dar nu este permisă punerea în practică a acestor invenții, cu excepția celor care au aplicabilitate în industria extractivă. În mod special nu este permisă punerea în practică a invențiilor care ar asigura creșterea producției finite de orice fel, scăderea extragerii de materii prime și a consumului de energie.”

După cum conchidea Dan Apostol: „Un plan extrem de inteligent și cu implicații deosebit de grave pe termen lung: blocându-se orice formă de creativitate tehnico-științifică și distrugându-se calitatea învățământului lor, țările clientelare Moscovei vor fi cantonate în categoria celor subdezvoltate. Industria lor, primitivă, mare consumatoare de materii prime și energie, dând produse finite puține și de proastă calitate, nu putea fi decât falimentară. Astfel, aceste țări trebuiau să se mulțumească a culege firimiturile căzute de la masa «Marelui Frate», tehnologii casate chiar și de sovietici. În schimb, aceștia le furau orice invenție valoroasă (...), menținându-le în stadiul de colonii care furnizau materii prime, produse agricole și constituiau debușuri pentru surplusurile de proastă calitate ale economiei sovietice”.

Este ceea ce s-a întâmplat în România până în 1964.

În ceea ce privește economia și aportul său la creșterea profesionalizării populației, situația din anii '50 poate fi caracterizată ca dezastruoasă. Economia României, înfeudată sovieticilor, a funcționat după patru axiome:

- desființarea unităților economice valoroase din perioada interbelică (uzinele de aviație IAR și SET, uzinele de mașini grele și mașini-unelte Malaxa, toate fabricile producătoare de utilaje, arsenalele, parte din uzinele siderurgice), întreg inventarul acestora fiind confiscat și dus în URSS;
- jefuire sălbatică a resurselor naturale ale țării (lemn, petrol, gaze, aur, aramă, sare, uraniu), ajungând la cifre halucinante (un exemplu elocvent este cel al companiei rusești SOVROMLEMN, care a adus metodele intensive de exploatare a pădurilor siberiene în munții României);
- înființarea de unități industriale cu tehnologie rusească primitivă (exemplu: *Tractorul Brașov*), pentru a păstra iluzia că se urmează, și în România, mult trâmbițata „cale de aur” a industrializării staliniste;
- încurajarea deschiderii unor institute și laboratoare de cercetare valoroase, care să acționeze ca niște capcane, canalizând furtul de invenții și inovații românești spre URSS (exemple: Institutul de petrol și gaze București, Laboratorul de Cercetări Științifice pentru Foraj-Extracție Petrol și Gaze din Câmpina, Laboratorul Petrochimic și Institutul de Proiectări Utilaj Petrolier București, Laboratoarele de aeronautică din cadrul Politehnicii și Academiei etc.)

Este interesant de remarcat că nu există o mai mare provocare pentru istoricii

de astăzi decât aceea de a găsi cifre complete și de încredere privind cantitățile de materii prime furate de sovietici între 1947 și 1957. Arhivele au dispărut în condiții neclare, datele rămase sunt contradictorii, statisticile ocolesc strategic acea perioadă. Se știe totuși cu precizie faptul că sovieticii au exploatat până la epuizare totală unicul zăcămint de uraniu din România, au obținut și au dus în URSS, din minele aflate în Maramureș și Apuseni, peste 20 tone de aur, 400 tone argint și circa 25.000 tone cupru, iar în privința petrolului, peste 40 milioane tone de țiței au fost luate ca „despăgubiri de război” sau „parte a unor schimburi reciproc avantajoase”, dar niciodată plătite. De asemeni, atunci au început tăierile sălbatice efectuate de societatea Sovromlemn dintr-un fond silvic deja afectat de război, iar cantitățile de grâu, carne și pește trimise spre URSS până în 1958 au reprezentat 50-65% din producția totală! *Tratatul de Pace* de la Paris (1947) a obligat România să plătească despăgubirile de război de 300 milioane dolari către URSS, în opt ani – în realitate, sovieticii au încasat în aceeași perioadă 2 miliarde dolari de la statul român!!

Cele câteva realizări (termocentralele și hidrocentralele construite prin *Planul de electrificare 1951–1960*, noile furnale de la Reșița și Hunedoara, fabrica de țevi de la Roman, combinatul chimic de fire și fibre sintetice de la Săvinești, fabrica de medicamente de la Iași, refacerea uzinelor Malaxa sub numele de „23 August”) sufereau de trei boli cronice, letale și comune pentru întreaga industrie a R.P.R: erau energofage la un nivel aproape hilar (prin raportul de energie consumată per preț/cost de produs); aveau mașini și utilaje sovietice, inferioare utilajelor similare folosite de România în perioada interbelică; aveau o lipsă alarmantă de personal calificat.

Astfel că, deși întreaga industrie fusese naționalizată și acționa după un plan centralizat, faimoasa creștere cu 70% a producției industriale între 1938 și 1958, atât de trâmbitată de propaganda comunistă (care nici măcar nu își dădea seama că asta înseamnă o penibilă creștere de 3,5% pe an) era un fals.

În plus, colectivizarea forțată a fost piatra tombală pentru speranțele de dezvoltare a unei agriculturi moderne. Trei împroprietăriri masive și consecutive în mai puțin de un secol (1864, 1921, 1945) nu rezolvaseră perpetua problemă țărănească, datorată fărâmițării proprietății, inventarului agricol primitiv, și, de ce să n-o spunem, unei lipse totale de planificare familială (țărani care aveau loturi de 5 hectare, faceau câte 5 copii, ca să le poată lucra – la moștenire, lotul se împărțea în „proprietăți” de câte 1 ha!). Comunismul nu putea urma nici „noul model” american din anii '40 (ferme de câte 1.000-5.000 ha, lucrate cu oameni puțini și utilaje performante), nici pe cel european (asocieri voluntare între fermieri, pentru a împărți cheltuielile utilajelor și îngrășămintelor) tipic pentru Franța, Germania, Țările Scandinave sau Olanda. Ambele modele se dovediseră eficiente, dar nu implicau controlul total al statului, deci nu erau acceptabile, chiar dacă experiența colhozu-

rilor se dovedise catastrofală în URSS: țara cu cea mai mare suprafață agricolă din lume, ajunsese să importe grâu și carne din SUA, Argentina, Canada și Franța! Cât despre costul în vieți (circa 300.000 morți între 1948 și 1960) și privarea țărănimii de cea mai valoroasă pătură a ei (țărării activi, înstăriți), nici astăzi nu se pot evalua pe deplin pierderile societății agrare românești, redusă, între 1950 și 1962, la o stare de mizerie și dependență cum nu mai cunoscuse de un secol...

În sfârșit, în comerț și în celelalte servicii, confiscarea micilor proprietăți de către stat a dus nu numai la deprofesionalizarea sectorului, dar și la revenirea masivă la principiul slabei calități, sub celebra deviză, devenită națională, „merge și așa”.

Singura contribuție reală a guvernării comuniste la salvarea a ce mai rămăsese, s-a manifestat prin opoziția tot mai vizibilă, începând din 1956, la planurile Moscovei de a ține România în stadiul perpetuu de colonie exclusiv agrară (1955–1956), urmate de „Planul Valev” (de fapt al lui Hrușciiov), de creare a unui „complex economic internațional” (cu părți din România, Bulgaria și URSS) având circa 150.000 km² și 12 milioane de locuitori, o încercare voalată de a desființa statele român și bulgar.

Acest haos, mai mult sau mai puțin organizat, i-a speriat, până la urmă, chiar și pe conducătorii comuniști români, care vor urma o cale oarecum diferită în deceniile următoare.

- ***Perioada deschiderii (1962–1971)***

Dacă între 1950–1958 prezența trupelor sovietice pe teritoriul nostru făcea din România o țară aflată literalmente sub ocupație, perioada următoare oferă un cadru nou, ceva mai pragmatic, în care revenirea la profesionalism se va afirma în aria industrială, economică, științifică și pe planul relațiilor externe. Deși semnele ei se găsesc încă din 1960, momentul de cotitură se produce în 1963, la inițiativa liderului comunist Gh. Gheorghiu Dej și a unei echipe care ocupa poziții centrale în ministere și instituții.

Distanțarea față de hegemonismul sovietic începe explicit în 1963, prin „Declarația de la București” care respingea încercările U.R.S.S de a fixa liniile directoare ale dezvoltării țărilor socialiste aflate sub umbrela sa. Se afirmă cu tărie dreptul la independență și principiul neamestecului în treburile interne ale altor state, cu evocarea normelor stipulate în documentele ONU. Este adoptată o variantă „dinamică” a coexistenței pașnice, care prevedea intensificarea relațiilor cu țările neutre și ale celeilalte alianțe. Înțelegerile realizate cu administrația americană (pe filiera A. Harriman) permit semnarea unui acord economic cu SUA și obținerea de licențe pentru dezvoltarea industriei – de altfel, România este singura țară socia-

listă care le obține, în domeniul rafinăriiilor (Brazi) și al industriei petroliere (fibre sintetice) din Moldova. Este elaborat proiectul de dezvoltare a energiei nucleare, pe baza apei grele, obținută în industria română prin procedee elaborate de fizicienii români. În concepția adoptată, independența presupunea o industrie dezvoltată și modernă, ceea ce impunea relații de colaborare cu puterile occidentale.

Ambiția industrială era o formă de sfidare a încercării sovietice de a rezerva României un viitor agrar. În această privință, flexibilitatea manifestată de SUA a jucat un rol important, confirmat la întâlnirea premierului român I. Gh. Maurer cu președintele L. B. Johnson din 1963. De asemeni a contat vizita lui Maurer la Paris, unde au avut loc convorbiri de substanță cu președintele Charles De Gaulle. Ulterior, poziția României de condamnare a invaziei Cehoslovaciei în 1968 și refuzul de a se alătura celorlalți membri ai Tratatului de la Varșovia în ocuparea Pragăi, a avut, pe plan intern și internațional, un ecou deosebit de favorabil.

Decizia de a se alătura grupului celor 75 de țări în curs de dezvoltare, luată tot în acel deceniu, a adus pentru România, nu doar solidaritatea lumii a treia, ci și oportunități economice. Un număr considerabil de tehnicieni, specialiști și muncitori calificați (de ordinul zecilor de mii) au contribuit la realizarea de proiecte arhitectonice (de exemplu, Parlamentul de la Khartoum), construcția de universități (Algeria și Maroc), construcția de șosele și porturi (Latakia, Siria), minerit (America Latină, Peru), explorare și foraj petrolier, ce includea export de echipament românesc etc.

Se obține sprijinul Națiunilor Unite (prin PNUD) pentru circa 5 obiective mari, care priveau formarea de cadre pentru managementul modern (CEPES), turism, agricultură, informatică și meteorologie. Marele proiect al irigațiilor, care a acoperit mai târziu o arie de 45.000 ha, a început printr-o stație pilot realizată ca proiect al ONU la o fermă românească.

Întreg acest program economic cuprindea și cultivarea profesionalismului nu doar în termeni teoretici ci și practici, inclusiv prin formarea specialiștilor români în străinătate, cu ajutorul firmelor partenere.

Nevoia de profesioniști era recunoscută și pentru domeniul relațiilor externe. Între 1963 și 1967, Ministerul de Externe și-a pregătit personalul diplomatic în cadrul unui curs postuniversitar la Universitatea din București, părăsind formula școlilor de cadre ale partidului. În 1967, ministrul de externe al României ocupă poziția de președinte al Adunării Generale a ONU.

Pe plan intern, relaxarea rigorilor regimului comunist capătă treptat forme concrete, inclusiv eliberarea deținuților politici, în 1964. După moartea lui GH. Gheorghiu Dej, în 1965, Nicolae Ceaușescu este acceptat să preia postul de secretar general al P.C.R. tocmai datorită angajamentului său de a continua același curs politic de independență și dezvoltare modernă a țării. Este de remarcat faptul că, în

primii 5 ani, Ceaușescu continuă să se consulte cu I. Gh. Maurer care, prin poziția sa de prim ministru, va exercita un rol constructiv în încurajarea competențelor și moderarea criteriilor ideologice în motivarea deciziilor politice.

- ***Dictatura ceaușistă și obsesia „căii originale” (1971–1989)***

Având ambiția nemăsurată a parvenitului complexat (există o întreagă tipologie de asemenea personaje în literatura română), Ceaușescu a declanșat, concomitent, mai multe ofensive:

- cea a „independenței politice aproape totale față de ruși” (un mit la care au contribuit, în egală măsură, propaganda românească și presa occidentală, dezinformată sau, pur și simplu, prea superficială ca să înțeleagă esența fenomenului);
- cea a „legăturilor strânse cu Occidentul” (în realitate reduse la cele economice și la anumite perioade);
- cea a câștigării loialității unor pături ale populației în mod normal opuse comunismului (inclusiv a armatei și intelectualilor), prin reintroducerea naționalismului în toate aspectele societății românești (economic, politic, social, cultural);
- cea a unei independențe economice, reale și benefice în principiu, dar, din nefericire, prost calibrate și dublate de megalomanie;
- cea a câștigării „unui mare prestigiu internațional” (iluzoriu pentru o țară mică și de-a dreptul înșelător datorită adeziunii la ideologia comunistă);
- cea a profesionalizării, educării și modernizării societății în ansamblul său (torpilată la scurt timp după declanșare de cultul personalității și de neputința intelectuală a elitei de partid de a se educa pe ea însăși);
- cea a modernizării agriculturii, prin introducerea de utilaje, îngrășăminte și metode care nu fuseseră aproape deloc folosite în România (compromisă din start datorită pasivității țăranilor, rămași fără pământ, dar și țărilor nerealiste);
- cea a intrării miraculoase în „clubul țărilor dezvoltate”, care urma să fie obținută printr-o „revoluție tehnico-științifică”, bazată pe reînvierea elitelor și pe investiția masivă în cercetare, educare și noi tehnologii (idee meritorie, dar pusă în practică în mod deficitar și neracordată la potențialul economico-financiar real și la problemele sociale ale României).

Simpla enumerare a țărilor țăranului semianalfabet ce se visa fondatorul unei dinastii nemuritoare, dă măsura caracterului utopic al acestei viziuni. Nu pentru că multe dintre ele nu ar fi fost necesare unei națiuni moderne, hotărâte să rămână în istorie; ci pentru că omul care le proclama era tot ce poate fi mai nepotrivit pentru

a le duce la bun sfârșit, iar societatea căreia i se adresa era încorsetată din pornire în tiparele osificate ale unui sistem comunist totalitar hipercentralizat, birocratic și corupt.

Aceste adevăruri fiind spuse, trebuie subliniat că perioada 1962–1971 a fost, în ansamblu, benefică din punctul de vedere al profesionalizării și al deschiderii spre cunoaștere, după cea din anii 1920–1940.

Reală importanță a acestei perioade (datorată nu convingerii că ar fi necesară o „relaxare” a comunismului, căci Nicolae Ceaușescu a fost tot atât de stalinist în gândire și acțiune ca și modelul său) se va vedea în faptul că investiția în factorul uman avea să dea roade. Dar nu cele așteptate de comunism.

„Deschiderea culturală”, fără a marca o reală revenire la normalitate, a declanșat punerea în valoare a potențialului existent în învățământul liceal și universitar, în cercetarea tehnico-științifică, în creația literar-artistică. Exista o adevărată sete de cultură, de informație, de absorbție a noului în rândul unor pături importante ale populației urbane. Dintre copiii și adolescenții marilor orașe, care au făcut școala în 1965–1975, se vor ivi profesioniștii și personalitățile anilor 1980–2000. De asemeni, supraviețuitorii elitelor antebelice și puținii discipoli care le-au urmat calea între 1955 și 1965 vor putea să dea măsura deplină a capacității lor creative, aducând din nou nume românești pe harta științei și culturii mondiale.

Grigore Moisil și Gheorghe Vrânceanu (matematică); Horia Hulubei, Eugen Bădărău (fizică); C.D. Nenitescu (chimie); Al. Rădulescu, I.C. Parhon (medicină); Cantemir Rișcuția (antropologie, paleontologie); Al. Codarcea, M. Socolescu, C. Murgeanu (geologie, geofizică); Constantin Daicoviciu, Dinu C. Giurescu, Florin Constantiniu (istorie); Nichita Stănescu, Marin Preda (literatură); Marius Bunescu, Corneliu Baba, Cornel Medrea, Marcel Chirnoagă (pictură, sculptură, grafică); Grigore Vasiliu Birlic, Victor Rebengiuc, Toma Caragiu, Amza Pellea, Dem Rădulescu, Liviu Ciulei, Ion Popescu-Gopo, Radu Beligan, George Vraca (film, teatru) sunt doar o parte din personalitățile de talie internațională care s-au afirmat ori și-au putut continua, în ciuda îngrădirilor ideologice, creația în această perioadă.

Extinderea învățământului la 10 clase, reintroducerea conceptului de cultură generală (enciclopedică) și a școlii interactive în învățământul secundar, reintegrarea profesorilor de mare valoare în cel universitar au dat rezultate peste așteptări, chiar îngrijorătoare pentru viitorul sistemului comunist, bazat pe uniformizare și mediocritate.

Dar, încă o dată, toate acestea nu au făcut decât să adâncească prăpastia între România rurală (în care se includ și noile „cartiere muncitorești” de la oraș) și cea urbană (localizată în vetrele istorice ale marilor orașe). *În 1980, existau vaste zone agrare (în Transilvania, Moldova, Oltenia) în care adolescenții și destui adulți rămăseseră analfabeți – în timp ce orașele cu peste 100.000 de locuitori, reprezen-*

tând 20% din populația totală a țării, consumau 90% din „produsele culturale” și dădeau 95% din profesioniștii societății românești.

În România anului 1971 existau 49 de instituții de învățământ superior, cu 192 de facultăți, față de 16 instituții cu 33 facultăți în 1938. De asemenea, explozia cunoscută de edituri, librării, reviste, televiziune, radio, cinematografie, teatru, facultăți și licee cu profil de artă, importul de publicații științifice, filme artistice și documentare străine, traducerile după mari opere ale literaturii, culturii și științei mondiale, începeau să-și spună un cuvânt greu în formarea noilor elite. Toate acestea au pus pe gânduri nomenclatura de partid, incapabilă să țină pasul cu noile schimbări sociale, apărute în momentul când noțiunea de „elită” nu s-a mai aplicat exclusiv la activiști, obișnuiți să conducă fără a fi contestați de oamenii de adevărată valoare, de profesioniști.

Or, aici a reînviat vechea dilemă pentru Ceaușescu. Pe de o parte, avea nevoie de acești profesioniști. De la armată, în care apăruseră iarăși trupele de elită (aviația, marina, radiolocația, vânătorii de munte, rachetele, unitățile de blindate și de artilerie), până la inginerii, proiectanții, arhitecții, cercetătorii științifici fără de care nu se putea concepe o dezvoltare a industriei și infrastructurii românești (deja impulsionate, în acei ani, de importul masiv de tehnologie occidentală), de la profesorii care să învețe noile generații, până la medicii ce mențineau starea de sănătate a populației la un nivel general acceptabil, toți erau foarte necesari. Pe de altă parte, profesionalizarea nu se poate concepe fără libertatea de creație, de gândire și de expresie. Din acest punct, precedentele revoltei ungare din 1956 și „Primăverii de la Praga” din 1968, dădea fiori oricărui lider comunist. Era inevitabil ca, odată dobândită, libertatea de expresie să nu poată fi ținută între limitele fixate de sistem. Mergând în continuare pe calea liberalizării interne, Ceaușescu ar fi fost pus în fața a două pericole mortale: reacția Moscovei, care arătase clar că nu mai acceptă vreo desprindere din „blocul socialist” (după modelul iugoslav) și incapacitatea sa proprie de a se adapta la o lume bazată pe informație, cultură, competență, ceea ce l-ar fi dus la pierderea puterii.

În plus, costurile impuse de dezvoltarea concomitentă a *tuturor* ramurilor industriei, extinderea sistemului energetic, a căilor de comunicații, mecanizarea agriculturii erau imense. Numai între 1965 și 1971 au fost date în exploatare 1.500 de obiective industriale, iar ritmul mediu anual de creștere al producției industriale era de 11,8% (unul dintre cele mai ridicate din Europa). S-au reînființat, până în 1977, ramuri cu tradiție și deosebită valoare pentru un stat modern (industria aviatică și de utilaje petroliere). Au apărut alte ramuri, complet noi: industria de construcții navale și de platforme petroliere maritime, industria, constructoare de mașini-unelte, turbine, motoare, material rulant de căi ferate, autovehicule rutiere și utilitare, industria optică, de mecanică fină, cea de armament, industria îngrășămintelor chi-

mice și utilajelor agricole mecanizate, industria electro-tehnică și electronică. În paralel, se construiau drumuri, poduri, spitale, școli, locuințe, lucrări hidrotehnice – și se acordau fonduri mai mari pentru consumul populației, epuizată de lipsurile cumplite ale anilor 1946–1964. Toate acestea nu puteau fi plătite cu exporturile de materii prime, cauză pentru care România a contractat împrumuturi considerabile în Occident, datoria sa externă crescând de la 1,2 miliarde dolari în 1971, la 9,5 miliarde dolari în 1981.

Din această dilemă, Ceaușescu a ieșit într-un stil original: nu a ales „calea sovietică”, nici pe cea „occidentală”, nici măcar „modelul iugoslav”. A ales... modelul nord-coreean! Întors din călătoria în Asia (China și Coreea de Nord), Ceaușescu se lasă impresionat de imaginea controlului total asupra societății exercitat de gazdele sale și, la insistența Elenei Ceaușescu, lansează o campanie de „corecție ideologică”. Denunță influența Occidentului, slăbirea „vigilenței revoluționare”, declinul „spiritului muncitoresc”. O instalează pe soția sa în posturi centrale, dându-i pe mână sectoare vitale și acordându-i un credit nemărginit. Vechea echipă, care conținea și unii profesioniști sau susținători ai competenței este eliminată din sistemul decizional. Se introduce un cult de tip asiatic al personalității sale, comandant și conducător suprem și unic. Aparatul Comitetului Central și omniprezența Securitate capătă noi puteri de control în desfășurarea tuturor activităților statului.

Elogiul profesionalizării și aprecierea valorii personale au dispărut în câțiva ani, spulberate de „minirevoluția culturală”. Importurile de tehnologie și materii prime care lipseau României și fără de care nu se putea concepe o industrie competitivă la nivel mondial (produse electronice, metale rare, piesele de schimb și elementele de completare pentru instalațiile tehnologice moderne importate în perioada 1965–1971, utilaje robotizate, linii de producție automatizate) s-au rărit, până la dispariția completă în 1985. Libertatea de creație, chiar și în domeniul tehnico-științific, a fost înlocuită cu „directivele de partid și de stat”. Cointeresarea țăranilor prin acordarea unor cote din producția agricolă pentru uz propriu sau vânzare a fost înlocuită cu folosirea pe scară largă a armatei, studenților, elevilor și, mai târziu, chiar a funcționarilor sau intelectualilor, ca mână de lucru necalificată în agricultură. Uriașele proiecte de infrastructură, unele necesare (Canalul Dunăre – Marea Neagră), altele aberante (Transfăgărășanul, sistematizarea satelor), nu au mai fost realizate cu tehnologii moderne, în stil occidental, ci pe baza muncii forțate, în stilul stalinist al anilor '30 sau maoist al anilor '60.

Megalomania lui Ceaușescu l-a făcut să treacă de la principiul satisfacerii nevoilor interne în principal prin producția industrială și agricolă proprie (un principiu bun, *acolo unde poate fi aplicat*), la visul dement al unei autarhii absolute și desprinderii din circuitul firesc al piețelor financiare și tehnologice internaționale.

Rezultatul? O soluție „originală”: se exportau produse bune și proaste la ace-

lași preț de dumping, care nu acoperea nici măcar costurile de producție, se producea „pe stoc” pentru ca, scriptic, creșterea economică să se mențină. Invențiile și inovațiile valoroase nu puteau fi aplicate din lipsă de tehnologii și materiale adecvate. Până când industria și cercetarea au ajuns, ca și agricultura, la o funcționare în sincope, de subzistență. În special industria, mândria comunismului de oriunde, a revenit, în anii 1985–1989, la stadiul de producție energofagă, cu utilaje depășite, cu mărfuri proaste și fără căutare pe piață – exact starea pe care o impuseseră sovieticii României în anii ‘50!

Deceniul modernizării economiei și societății românești (1965–1975), capota în deceniul crizei economice și sociale (1979–1989). Învățământul a decăzut până la o caricatură a celui din perioada deschiderii culturale, fiind orientat exclusiv spre „producția” de muncitori și ingineri slab calificați, care nu mai aveau cu ce și unde să lucreze în industrie, fiind trimiși... în agricultură. Cooperativele agricole au devenit focare de ineficiență și primitivism, care mai mult distrugeau pământul prin folosirea excesivă a îngrășămintelor chimice și aplicarea unor experimente voluntariste în speranța iluzorie a obținerii unor recolte multiple. Sistemul de irigații a fost abandonat, marile lucrări de infrastructură întrerupte sau lăsate în paragină. „Prestigiul internațional” al României a devenit subiect de caricatură în presa străină (cum a fost paradoxul că același Ceaușescu, ce condamnase „cu fermitate” invazia sovietică în Cehoslovacia, în 1968, cerea intempestiv, în 1980, intervenția străină în Polonia pentru a stârpi pericolul mișcării *Solidaritatea*). Cultura a fost înlocuită cu propaganda, spitalele și școlile nu primeau curent electric, transporturile au devenit aleatorii, însăși țesătura socială a început să se destrame. Iar Ceaușescu și-a ales tocmai acei ani (1982–1989) pentru a plăti integral datoria externă a României, cu prețul unor sacrificii imense ale populației, al stopării creșterii economice a țării din 1987, al stagnării produsului intern brut și al salariului mediu real începând din 1984 și al unui șomaj, direct și mascat, fără precedent.

Dar moștenirea lăsată de „epoca Ceaușescu” se poate vedea, la douăzeci de ani de la dispariția ei, mai ales în evoluția factorului uman.

I.E. *Vremea haosului: 1990–2007.*

Dispariția politicilor economice, sociale și profesionale coerente

În momentul căderii comunismului, România prezenta, aparent, avantaje considerabile în cursa spre modernizare. În primul rând, *nu avea datorii externe*, ceea ce o situa într-o poziție unică printre țările cu un nivel comparabil de dezvoltare. Mai mult, România era un creditor net, având de încasat peste 3 miliarde de dolari de la țări precum URSS, Irak, Libia etc, pentru investițiile făcute între anii

1980–1989.

România posedea o industrie care producea (sub licență sau prin copiere mai mult sau mai puțin legală) avioane de vânătoare, platforme petroliere maritime, tancuri, locomotive, buldozere, petroliere de 150.000 tone, tractoare, camioane, blindate, televizoare, frigider, mașini de spălat, combine de mare putere, turbine pentru hidrocentrale, elicoptere. Avea rafinării, combinate chimice și siderurgice uriașe, o rețea extinsă de șosele naționale și căi ferate. Avea aeroporturi, porturi fluviale și maritime, hidrocentrale, o centrală nucleară și numeroase termocentrale.

Desigur, multe din produsele sale erau de proastă calitate sau depășite. Desigur, multe din marile obiective industriale erau energofage, aveau mașini și utilaje vechi de trei decenii și un personal supradimensionat. Desigur, majoritatea uzinelor, toate termocentralele și, într-o oarecare măsură, agricultura însăși, distrugeau mediul prin poluare, metode neadecvate sau nepăsare, iar mare parte din șosele și căi ferate erau într-o stare proastă. România nu a reușit să-și facă un renume prin exportul de armament greu, porțelan și cristaluri de marcă (asemeni Cehiei), produse electrocasnice de renume și armament ușor (ca Iugoslavia), televizoare și mașini poligrafice (ca RDG), nici măcar produse agro-alimentare de bună calitate (ca Ungaria sau Bulgaria).

Dar nu toată industria era depășită și ineficientă, nu toate lucrările de infrastructură erau inutile, iar unele produse aveau o calitate egală celor occidentale. Industria aeronautică, spre exemplu, era dotată cu mașini-unelte de ultimă oră (la ICA Ghimbav se adusese, în 1988, singurul utilaj de presat pulberi metalice la rece din Sud-Estul Europei, un produs francez de mare performanță) și avea un personal cu înaltă calificare. Canalul Dunăre-Marea Neagră își va dovedi utilitatea în condițiile controlului sovietic (mai târziu ucrainian) asupra principalului braț navigabil din Delta Dunării. Fabrica Guban din Timișoara exporta pantofi atât de eleganți și buni, încât angrosiștii milanezi puneau pe ei, în 1988, eticheta „Made in Italy”, fără ca nimeni să observe vreo diferență de calitate. Șantierele navale din Mangalia, Constanța și Galați lansau nave maritime de mare tonaj, a căror singură slăbiciune era partea electronică, relativ învechită. Uzinele din Arad produceau locomotive Diesel și electrice care nu erau cu mult sub calitatea celor franceze. Tractoarele și combinele agricole realizate în Brașov și București, deși concepute exclusiv pentru exploatarea pe suprafețe mari, nu erau, sub raportul calitate-preț, la mare distanță de cele occidentale și rămâneau superioare celor produse în URSS.

Există deci o bază care, după închiderea unităților neproductive, ar fi putut asigura startul spre modernizarea industriei. Există o infrastructură care, după abandonarea proiectelor megalomaniace (standardizarea satelor sau distrugerea centrelor istorice urbane, spre exemplu) ar fi putut constitui un punct de plecare spre mai bine. Există un potențial turistic demn de remarcat și un export bazat pe piețe

de desfacere câștigate cu greu (în general în Lumea a Treia), ce trebuiau păstrate cu orice preț. Existau încă exploatarea miniere și petroliere care, modernizate, ar fi asigurat parte din necesarul național de cărbune, țiței, aur, cupru, gaze naturale.

Și, mai ales, existau institutele de cercetare, laboratoarele, universitățile, în care profesioniștii de marcă vegetau, în așteptarea libertății de a crea din nou, fără interferența distructivă a activiștilor de partid.

Ce s-a întâmplat cu toate aceste avantaje ale României, pornită cu speranță pe drumul democrației și modernizării? Au fost spulberate cu o consecvență remarcabilă.

În 17 ani, România a ajuns la o datorie externă de 30,03 miliarde dolari (locul 29 în lume) și la o rată de returnare a serviciului datoriei externe de 22% din exportul de bunuri și servicii (locul 23 în lume).

Peste 75% din capacitatea industrială a fost complet distrusă, obiectivele respective dispărând, fizic, de pe hartă. Agricultură, silvicultură și turismul au înregistrat o cădere catastrofală, în ciuda reconstituirii dreptului de proprietate funciară și a privatizărilor din servicii. Ritmul de modernizare și refacere a căilor de comunicații din anul 2000 a ajuns inferior celui din 1970. Obiective strategice din industria metalurgică, aeronautică, a construcțiilor de mașini sau navale, precum și obiective competitive din industria alimentară, a pielăriei, a lemnului, a medicamentelor au fost închise, privatizate fraudulos sau vândute pe sume de nimic. Planurile de dezvoltare a sectorului energetic pentru a scădea dependența de importuri tot mai costisitoare au întâmpinat o puternică opoziție internă și externă (astfel, s-au amânat nepermis de mult extinderea Centralei Nucleare Cernavodă, modernizarea hidrocentralelor etc). Părți ale industriei extractive de petrol și gaze naturale au fost privatizate prin contracte dubioase, care au dus în final la o *totală dependență a României față de factori decizionali externi* (pentru prima oară în istoria sa modernă).

În sfârșit, învățământul va plăti prețul haosului general, ajungând, calitativ, mult sub nivelul anului 1970, iar cercetarea tehnico-științifică va fi aproape abandonată.

Prețul economic și social este vizibil: *creșterea economică din ultimii ani se bazează pe consum și nu pe producție internă, iar România importă din nou produse finite și exportă materii prime, lemn și produse agricole, ca în perioada feudală. În ceea ce privește factorul uman, prețul abia începe să se vadă: după emigrarea masivă a profesioniștilor și orientarea tinerelor generații (la sugestia părinților și sub influența mass-media) spre meserii „imediat lucrative” (contabili, avocați, agenți de marketing), în anii 2006–2007 a explodat criza de specialiști și personal tehnic bine pregătit profesional în industrie, cercetare, învățământ, medicină (și, desigur, a continuat cea din agricultură și silvicultură).*

Pierderile provocate avuției și dezvoltării naționale nu pot fi încă realist cunoscute. După 17 ani, începe să se contureze un tablou alarmant: dacă celelalte trei perioade dezastruoase din istoria modernă a României (1916–1918, 1929–1933 și 1940–1960), în care economia a fost mai mult sau mai puțin distrusă, iar bogățiile țării jefuite sau vândute pe mai nimic, s-au datorat războaielor, crizei economice mondiale și ocupației străine, perioada 1990–2007 este prima în care acești factori lipsesc. Desigur, presiuni externe de toate felurile au existat, după 1990, dar nici una nu a luat forme care nu puteau fi contracarate prin acțiuni coerente și hotărâte ale statului român.

Ceea ce duce la concluzia inevitabilă că distrugerea economiei, haosul social, stagnarea culturală, regresul înregistrat în profesionalizarea și educarea populației (față de perioade ca 1920–1940 sau 1965–1975), irosirea avuției naționale derivă din anumite carențe specifice ale societății românești peste care s-au brodat ezitățile și ineptitudinile unei clase politice nedumerite și paralizate de amploarea și profunzimea schimbărilor cărora trebuia să le facă față.

Pentru a înțelege mai bine acești 17 ani, trebuie să decelăm trei perioade bine delimitate în curgerea lor: a) 1990–1996; b) 1996–2000; c) 2000–2007.

- **„După noi, Potopul”: 1990–1996**

Aceasta a fost epoca așa-numitei „dezintegrări a sistemului comunist”, în realitate un haos mai mult sau mai puțin planificat, datorită căruia o parte din nomenclatura comunistă s-a putut transforma în noua mare și medie burghezie a României, punând mână prin faimoasele privatizări de tip „Mebo”, pe o considerabilă parte a industriei naționale (de obicei întreprinderile mijlocii, cu 200–500 salariați, nimeni neavând curajul să se atingă de combinatele gigant). Este, de asemenea, epoca datorită căreia, România, considerată în 1990 drept una dintre primele cinci țări care vor adera la Uniunea Europeană, a ajuns să fie acceptată abia la trei ani după primul eșalon, și numai datorită deciziei politice a Uniunii de a face mai permissive criteriile economice de admitere.

În condițiile unei reticențe față de schimbările structurale necesare atât din partea clasei politice cât și a populației, în anii 1990-1992 nu s-a întâmplat mai nimic, nici în domeniul legislației economice, nici în marea industrie, care a continuat să producă pe stoc.

Treptat, însă, încep să-și spună cuvântul problemele inerente tranziției de la modelul de planificare centrală, la cel al performanței individuale a fiecărei unități industriale:

- fără comenzi ferme de la stat, ramuri întregi ale industriei colapsează, afectând drastic comunitățile orașelor monoindustriale;

- apare criza materiilor prime, odată ce acestea nu mai sunt procurate și alocate centralizat;
- vechea elită managerială este înlocuită, adesea abuziv, cu oameni lipsiți de experiență; dar, oricum, prea puțini conducători de întreprinderi ar fi știut să se descurce în acel haos;
- majoritatea covârșitoare a fabricilor românești renunță (forțate de împrejurările) la export, astfel pierzându-se, în 4 ani, piețe de desfacere câștigate cu greu în 4 decenii;
- reducerile masive de personal, ca urmare a „restructurării” (= falimentării) obiectivelor industriale, sporesc nepermis de mult presiunea asupra unui sistem de protecție socială aproape inexistent (dacă, între 1990–1992, 80% din forța de muncă în industrie era concentrată în întreprinderi cu peste 250 de salariați, totalizând 4,8 milioane de oameni, la sfârșitul lui 1996, această categorie ajunsese la doar 3 milioane și va continua să scadă dramatic);
- șomajul (mascat prin supradimensionarea schemelor de personal dar nesemnificativ statistic în 1989) a ajuns să afecteze în mod real 1 milion de oameni în 1993, în condițiile în care, în aceiași cinci ani, PIB-ul României a scăzut cu 36,5%, iar inflația a crescut galopant.

Agricultura a căzut din dezastrul anilor 1987–1989, într-o catastrofă tipică României „moderne”. A patra „reformă agrară”, ce reîmproprietărește masiv țărănimea în doar 150 de ani (situație unică în Europa!), a dus, ca și cele dinaintea ei, la reîntoarcerea în timp, gospodăriile țărănești revenind la agricultura de subzistență, cu mijloace și metode similare anului 1860. Singura contribuție „pozitivă” a lumii rurale a fost absorbția populației din „cartierele muncitorești”, revenită la sate după dezindustrializarea țării. Dacă în toate statele ex-socialiste europene (cu excepția celor din fosta URSS), guvernele au depus eforturi susținute pentru reducerea ponderii economiei agrare și stimularea sectoarelor industrial și al serviciilor, România a pornit, singură, pe o cale exact opusă.

Astfel, în 1997, existau în agricultură 2,8 milioane de proprietăți, deținând în medie... 2,20 hectare de teren și controlând 88% din pământul arabil la nivel național. În România, ponderea agriculturii în PIB crește de la 13,7% în 1989 la 18,5% în 1997, sectorul agricol cuprinzând 39,7% din totalul forței de muncă ocupate, față de 27,5% în 1989. Astfel, țara noastră deține un record unic între statele europene, la acesta adăugându-se migrația masivă dinspre urban spre rural, nemaiînregistrată în Europa din anii 1800!

EVOLUȚIA ECONOMICĂ PE SECTOARE ÎN PERIOADA 1992–1998

	1992		1996		1998	
	Angajați (mii)	% din PIB	Angajați (mii)	% din PIB	Angajați (mii)	% din PIB
Agricultură	3443	19.4	3320	20.6	3349	16.2
Industrie	3301	39.1	2741	35.5	2317	30.6
Construcții	579	4.9	475	6.9	391	5.9
Comerț	754	14.5	772	12.5	835	15.3
Servicii	1322	18.2	991	17.4	878	33.1
Transport	1022	8.1	1080	7.6	1043	7.2
Forța de muncă	10421		9379		8813	
Șomeri	929		658		1025	

Sursa: EBRD, Transition Reports

Explozia șomajului a dus și la apariția economiei informale (legală, semilegală și ilegală), în 1996 estimându-se că o treime din populația activă își câștiga existența din activități economice informale, iar conform unei statistici din 1998, doar 16% din familii declarau că pot trăi pe baza veniturilor oficiale, față de 44% în 1991.

Tot perioada 1990–1996 este cea a decăderii totale a turismului românesc, intrările de turiști străini dispărând aproape total, iar turismul intern scăzând la cote similare anilor '60.

Un rezultat direct al acestei stări de fapt este migrația peste granițe a forței de muncă având o calificare medie și superioară. Cifrele sunt încă obiectul unor vii controverse, sursa lor fiind în principal datele furnizate de Ministerul de Interne, care ia în considerație numai declarațiile ferme de emigrare definitivă. Astfel, dacă în 1990, au plecat definitiv din țară 96.929 persoane, în următorii 12 ani (1991–2002), numărul lor a scăzut progresiv anual, totalizând totuși alte 241.008 persoane. Dacă la acest număr se adaugă însă persoanele care au plecat „temporar” și nu s-au mai întors, totalul se triplează, ajungându-se la o emigrație de peste 3 milioane de oameni în 15 ani.

Un fenomen nou pentru România de după Marea Unire îl constituie plecarea masivă la muncă în străinătate, între 1990 și 2000, peste 7 milioane de persoane trecând granița ca să lucreze, în principal în Uniunea Europeană. Este un fenomen tipic pentru strategia de subzistență a unei economii în tranziție, dar el a luat, în România, proporții nemaîntâlnite la niciuna din țările ex-socialiste europene. Conform unor declarații oficiale, datorită emigranților temporari, în țara noastră au intrat, între 1990 și 2004, sume anuale în valută egale cu, sau mai mari decât,

investițiile străine directe. *Elitele, profesioniștii din toate domeniile de activitate, formați în anii 1960–1980, au emigrat în masă după 1990, pierzându-și încrederea nu doar în sistemul comunist (n-o avuseseră niciodată), ci în faptul că vor fi acceptați și apreciați în propria lor țară.*

În comparație cu aceste „realizări”, apariția instituțiilor de privatizare (FPS, FPP) și a Bursei de Valori, sau progresele făcute în privatizarea sectorului comercial, sunt mai puțin semnificative.

Dar, cea mai gravă consecință a anilor 1990–1996 rămâne degradarea vizibilă a factorului uman, reprezentând o „victorie” a ruralului asupra urbanului, o revanșă a spiritului arhaic, tribal, asupra civilizației bazate pe profesionalism, educație și cultură, a regionalismului asupra interesului național. Sunt anii care au aruncat România la un nivel economic comparabil cu perioada ocupației sovietice (1945–1957) și la cel mai scăzut grad de coeziune socială întâlnit în istoria modernă a țării.

- ***Speranțe pulberate: 1996–2000***

Aceasta a fost perioada în care s-au redus în continuare speranțele privind o normalizare social-economică în România prin adoptarea și implementarea unor strategii coerente de dezvoltare durabilă și continuă.

Guvernele din acei ani au fost în măsură să prezinte unele realizări: scăderea inflației de la o rată anuală de 120% în 1996 la 30% în 1999; creșterea rezervelor Băncii Naționale de la 600 milioane USD în 1996 la 3 miliarde USD în 1999; scăderea la jumătate a deficitului bugetar; eforturile de a plăti regulat ratele datoriei externe; crearea (în 1997) a Agenției Naționale pentru Ocuparea și Formarea Profesională; o privatizare bancară reușită – BRD, cumpărată de reputata Société Générale, pentru o sumă rezonabilă (600 mil. USD); stoparea acțiunii celor câteva mii de mineri din Valea Jiului care, în 1998, au încercat să repete spectacolul năvălirilor barbare asupra Capitalei (comune în 1990–1991) și să răstoarne ordinea de stat.

Desigur, guvernele anilor 1990–1996 nu reușiseră niciuna dintre aceste performanțe. Dar, dincolo de aceste fapte reale, tabloul general rămâne sumbru. Rata șomajului a crescut constant (de la 6,6% în 1996 la 10,5% în 1998). Unele intervenții directe și agresive ale Băncii Mondiale și Fondului Monetar Internațional au avut consecințe dezastruoase, în special asupra modului în care s-au făcut privatizările.

Are loc distrugerea marilor obiective economice, de care guvernele anterioare nu îndrăzniseră să se atingă. Metodele au variat, dar rezultatul rămâne uimitor pentru orice observator obiectiv, care compară privatizările din Polonia, Cehia,

Ungaria, Bulgaria, Țările Baltice, cu cele din România aceluiași an. Veniturile obținute de statele respective, condițiile puse investitorilor, manifestarea voinței constante de a impune interesul național al acestor țări contrastează șocant cu atitudinea guvernelor de la București.

O soluție originală a fost aceea de a înlocui un monopol al statului român cu cel al unui stat străin (de exemplu, cazul Romtelecom) într-un important domeniu economic, ceea ce, evident, este o aberație. Altă soluție, la fel de unică, a dus la vânzarea pe nimic (faimoasa „privatizare pe un dolar”) a unor uriașe obiective industriale, pe baza unor contracte încheiate în grabă și în condiții cel puțin dubioase, fără a se obține garanții de la cumpărător că va continua activitatea specifică sau măcar o va înlocui cu alta productivă, de care să beneficieze, socio-economic, România. Un exemplu tipic este vânzarea IMGB, una dintre cele mai mari uzine de mașini grele din țară, pentru suma de 500.000 USD. După scurt timp, noii proprietari (grupul norvegian Kverner), vor închide uzina, vânzând-o la rândul lor, dar bucată cu bucată, pentru un profit enorm (numai pentru Casa de Cultură a Sindicatelor IMGB, o clădire nouă din anii '80, norvegienii au încasat 2.500.000 USD!)

În agricultură au continuat subvențiile de stat, cu consecințe previzibile: rata de ocupare a forței de muncă era cu 67% mai ridicată în mediul rural față de mediul urban în 1998 (situație unică în Europa!), iar Banca Agricolă (a doua mare bancă de stat românească) va da faliment. În silvicultură a început cea mai dezastruoasă epocă, după cea a defrișărilor masive impuse de ocupația sovietică în anii 1948–1958! Ca urmare a afacerilor veroase tolerate, ba chiar încurajate la nivel oficial și a reîmproprietăririi particularilor cu fond forestier fără nici o măsură de protecție a acestui fond, suprafața totală împădurită a scăzut vertiginos.

Creșterea rezervelor valutare ale BNR s-a obținut deci prin vânzarea pe sume derizorii a unor părți din averea națională pentru care, doar câțiva ani mai târziu, când în Europa de Est nu mai rămăseseră prea multe de irosit, alte țări aflate în aceleași situații, dar care nu au cedat presiunilor exterioare, vor primi compensații foarte apropiate de valoarea reală și cu efecte benefice pe termen lung.

Tot acea perioadă va rămâne în istoria tranziției noastre ca „vremea marilor falimente bancare”. Bancorex și Banca Agricolă, care fuseseră devalizate de... stat, pentru a finanța consumul populației și agricultura, acordaseră, în plus, și o serie nesfârșită de credite unor persoane fizice sau juridice, fără garanții ferme și fără un control adecvat. Bănci private ca Dacia Felix, Credit Bank și, mai târziu, Banca Internațională a Religiiilor au desfășurat activități adesea necompatibile cu regulile sistemului bancar, acordând, de asemenea, credite imense cu o stranie generozitate. Rezultatul: cinci falimente răsunătoare într-un interval temporal scurt, mari probleme sociale, financiare și economice pentru întreaga societate și spulberarea încrederii populației în sistemul bancar.

Eforturile de stabilizare macro-economică au rămas în stadiul de intenții bune ori au avut ca efect deteriorarea bazei industriale și deprofesionalizarea vizibilă a populației. Elaborarea, în acei ani, a „*Strategiei Naționale pentru Dezvoltare Durabilă a României*” de către Centrul Național pentru Dezvoltare Durabilă, ca proiect al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare și sub egida Academiei Române, document care sintetiza obiectiv problemele și propunea soluții viabile pe termen mediu și lung (de altfel, aprobat de toate forțele politice din țară) nu va avea nici o urmare. Nu era de ajuns că documentul a rămas literă moartă, dar, la patru ani de la efortul considerabil depus pentru a-l finaliza, puterea executivă de la București nici măcar nu-și amintea de existența lui.

Cât despre investițiile străine atrase, România beneficia de circa 1,8 miliarde USD anual, pe când în Cehia, Slovacia sau Letonia se investeau în medie 4 miliarde USD anual!

Desigur, în această perioadă, guvernele succesive au făcut și unele eforturi meritabile. Au continuat analizele – începute în 1993 – privind stabilizarea macro-economică, politicile sociale, educaționale și ocupaționale, realizate, de această dată, împreună cu Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE).

Câteva din concluziile acestor studii atrag atenția prin optimismul lor: „Stabilizarea și reforma din 1997 produc un cutremur în economie. În ansamblu, autoritățile române s-au angajat într-un program de reforme economice ambițios, dar întârziat. (...) Viteza și sfera pachetului de reformă sunt impresionante, chiar în comparație cu alte terapii de șoc aplicate unor țări în tranziție (...) Privind înainte, potențialul de dezvoltare pe care-l are România este larg recunoscut. Cu o mai bună gestionare a zestrei sale de resurse naturale și umane. România ar putea intra în rândurile economiilor de piață performante ce se nasc acum”. („*OCDE: Analize economice. Problematică: Stabilizarea macro-economică și politica de restructurare socială pentru 1997–1998 în România*”, Paris, 1998).

Atunci s-a elaborat și prima strategie integrată de dezvoltare economică pe termen mediu printr-o Hotărâre de Guvern din anul 2000 privind constituirea și funcționarea Comisiei de fundamentare a *Strategiei Naționale de Dezvoltare Economică* (3 februarie) și prin înființarea, de către Guvernul României, a Grupului de Experți pentru elaborarea proiectului strategiei economice pe termen mediu (21 februarie). A fost elaborată *Strategia Națională de dezvoltare economică pe termen mediu (2000–2004)*, care a valorificat ideile cuprinse într-o *Strategie Națională de Dezvoltare a Resurselor Umane*, elaborată în anul 1999, cu sprijinul metodologic al European Training Foundation, agenția Comisiei Europene.

Recomandările acestor studii s-au lovit de neimplicarea guvernelor ulterioare și refuzul constant de a le pune în practică.

Învățămintul românesc a continuat să decadă, în 1996–1997 *trecându-se la o*

formulă bazată pe două elemente străine educației europene: specializarea strictă, îngustă, în dauna culturii generale și a studiului interdisciplinar și conceptul de învățământ informativ, opus celui formativ, tradițional chiar și în România, în perioadele bune din istoria sa modernă. Conform acestui concept, școala trebuie să prezinte elevilor informațiile, fără a se preocupa de modul cum vor fi ele asimilate, înțelese și folosite de aceștia.

În sfârșit, anii 1996–2000 se mai remarcă și prin retragerea cvasitotală a sprijinului statului pentru cultură și cercetarea tehnico-științifică. Sub deviza „imperativelor economiei de piață”, guvernele acelei perioade par a fi uitat că, în Uniunea Europeană, Canada, Japonia, Noua Zeelandă, și chiar în destule state din Asia și America de Sud, aceste elemente definitorii pentru viitorul unei națiuni sunt masiv încurajate și sprijinite de stat.

În goana după dogmatizarea și fetișizarea enunțurilor teoretice generale ale economiei de piață, puterea din anii 1996–2000 a ratat șansa de a pune în practică un plan de transformare structurală profundă, cu obiective precise, realiste, care să asigure dezvoltarea durabilă a țării în secolul XXI, așa cum a făcut, în aceeași perioadă, guvernul ceh, spre exemplu.

- ***2000–2007: lungul drum spre occidentalizare***

Perioada 2000–2007 este prezentată de către toate guvernele care au parcurs-o ca una pozitivă, de dezvoltare. Astfel, România a fost acceptată în NATO și în Uniunea Europeană. Inflația a scăzut de la 20% la 7%, moneda națională s-a stabilizat, numărul de societăți comerciale a ajuns de la 300.000 la 1.250.000 (dintre care 90% sunt mici și mijlocii), creșterea economică a reînceput (8,3% în 2004, 5,5% în 2005), au apărut investițiile străine substanțiale (8 miliarde USD în 2005, față de 1,8 miliarde USD în 1998), Produsul Intern Brut a ajuns la 98,56 miliarde USD în 2005 (de la 106,7 miliarde USD în 1990 și 84,7 miliarde USD în 1993). Sectorul bancar a fost asanat, cel al construcțiilor a cunoscut, pentru prima oară după 15 ani de tranziție, o traiectorie ascendentă, au început să se contureze (conform cerințelor UE) o serie de proiecte privind infrastructura națională, sectorul IT a progresat vizibil (cel puțin în marile orașe), ultimele obiective rămase pentru privatizare (BCR, spre exemplu) au fost vândute pentru sume acceptabile.

Este, cum spune un vechi proverb german, „prea mult pentru a muri și prea puțin pentru a trăi”.

Suntem în continuare priviți – mai mult sau mai puțin justificat – ca o țară înapoiată în comparație cu media europeană, nesigură social și economic, cu o populație care, deși declarativ a fost cea mai pro-europeană din tot estul continentului, rămâne volatilă în țeluri, neinformată, incapabilă să se adapteze rapid la

standardele de lucru occidentale și tributară unor mentalități arhaice.

O seamă de specialiști din toate domeniile, dezamăgiți de tendința guvernelor post-revoluționare care a marginalizat adesea profesionalismul autentic (aidoma comuniștilor din perioada 1948–1964), pleacă în străinătate. Pleacă și muncitorii din construcții și cei din agricultură. În puținele uzine rămase se aduc sudori din India sau Sri Lanka și muncitoare textile din China. Facultățile românești de medicină și fizică pregătesc specialiști pentru Franța sau Germania, asistentele medicale calificate pleacă în Italia, piloții și marinarii în Canada, Olanda sau Australia. Perspectiva obținerii de fonduri masive ale Uniunii Europene pentru construcția de autostrăzi, căi ferate și pentru modernizarea portului Constanța, a produs panică, deoarece, în țară, nu mai sunt destui ingineri constructori.

Abandonul școlar înainte de împlinirea celor 8 ani de studiu obligatoriu este în creștere (s-a dublat între 1996 și 2006), orientarea spre facultăți comerciale predomină, școala românească din 2006 era mai puțin interactivă decât cea din 1970. În România anului 2000, procentul de abandon prematur general al educației (clasele I – XII) era de 23,6% față de media de 14,9% în UE. În 2006, procentul populației de 20-25 ani care a absolvit măcar liceul era de 66,5% față de media de 77,3% în UE, iar ponderea elevilor de 15 ani care nu reușeau să atingă nici cel mai scăzut nivel mediu de performanță era de 41% față de 19,4% în UE. Ponderea profesorilor cu rezultate slabe sau mediocre la titularizare era, în 2007, de 60% față de 18% în UE. Mai grav, procentul adulților care participă la forme de educație permanentă în timpul vieții era de 1,3% față de 10,8% în UE.

Institutede cercetări sunt închise pentru a le fi vândute terenurile și clădirile. Inovatorii și oamenii de știință români nu mai au nici unde, nici de ce să lucreze. Indicele compozit de inovare al României a fost, în 2006, de 5 ori mai mic decât media UE și are în continuare o șocantă tendință de scădere. Decalajul cultural față de societatea bazată pe cunoaștere și pe învățare continuă a Europei Occidentale este inerent într-o țară unde mulți profesori de liceu și chiar unii universitari consideră că le sunt suficiente cunoștințele dobândite până la obținerea diplomei. Raportat la perioadele dinamice din istoria modernă a României, statutul social și economic al *profesioniștilor* rămâne profund nemulțumitor.

Deprofesionalizarea masivă a țării noastre în ultimii 17 ani are la origine, printre altele, faptul că reformele post-revoluționare s-au axat pe *distrugerea industriei* în loc de *modernizarea ei*. Baza tehnologică și cea de cunoaștere au fost aproape desființate, agricultura modernă, de tip industrial, a dispărut aproape complet, cedând locul obișnuitei gospodării țărănești de subzistență, iar calitatea și volumul serviciilor publice, de sănătate, educație și cultură au scăzut sub nivelul anilor '70.

Or, toate aceste fenomene distructive, cu efecte pe termen lung, pornesc de la

însușirea și aplicarea dogmatică a unor enunțuri teoretice generale ale economiei de piață, în loc de a alege un model potrivit cu provocările prezentului și viitorului pentru România, țară ce a intrat în epoca modernă foarte târziu și cu un pronunțat handicap.

Într-o excepțională lucrare publicată în 1942, „*Rostul și destinul burgheziei românești*”, Mihail Manoilescu scria cuvinte profetice: „Industria nu este numai cheia bogăției statelor moderne, dar este în același timp marea școală a popoarelor. Nu poate să se ridice spre formule sociale superioare poporul care n-a făcut școala industriei. În industrie există o multitudine de specialități tehnice și științifice; aici se pot aplica imediat invențiile și inovațiile; industria dezvoltă calități omenești variate, ea trezește în om însușiri latente și nebănuite. Păstoritul corespunde pe plan cultural cu analfabetismul, agricultura cu școala primară, comerțul și industria cu gimnaziul și, respectiv, liceul. Industria dezvoltă calitățile intelectuale, de rezistență, de disciplină. *Mașina creează o formă superioară de disciplină; datorită ei, timpul începe să fie prețios, măsurat în minute și secunde*”. Este o pledoarie pentru occidentalizare rar întâlnită pe plaiurile mioritice.

Conștientizarea acestor adevăruri a propulsat România înainte, în perioadele 1860–1916, 1920–1940, 1965–1980. Or, tocmai aceste adevăruri au fost ignorate pe parcursul întregii perioade post-decembriște și s-a sugerat chiar că, în era post-industrială, o populație de douăzeci de milioane de oameni poate trăi din artizanat, comerț stradal ori gospodării autarhice de subzistență! În mod uimitor, în loc să se ia exemplul elitelor politice românești, care, între 1920 și 1926 a pregătit și pus în practică programe de redresare economică și dezvoltare a bazei industriale a țării, guvernările dintre 1990 și 2006 au dovedit, în cel mai bun caz, un ciudat dezinteres pentru orice plan coerent de dezvoltare a României, mai ales în cazurile în care asemenea planuri, unele meritorii, erau moștenite de la guvernarea anterioară.

Este greu de presupus că nimeni din clasa politică ori dintre tehnocrații activi nu a înțeles pericolele ce derivă dintr-o asemenea abordare fragmentată, pompieristică, lipsită de viziune integratoare. Semnalele de alarmă, însă, au fost puține și slabe. Responsabilitatea revine în mare măsură acelor politicieni tributari presiunilor electorale și intereselor înguste de partid, dar și elitelor intelectuale care nu au reușit să-și facă auzită vocea și să transmită un mesaj clar asupra căilor optime, științific fundamentale, de evoluție a societății românești în context european. Nu este, deci, de mirare că segmente importante ale mass-media s-au orientat aproape exclusiv spre senzational, lăsând la o parte problemele grave, de interes major pentru țară și viitorul ei.

Nu poate fi ignorat faptul că, în economia de piață, chiar și în epoca post-industrială, o țară nu poate consuma fără să producă nimic, că furnizorii de servicii trebuie să dispună de clienți care-și câștigă veniturile într-o economie reală, nu

în cea virtuală, că, dacă generații întregi de studenți devin avocați sau contabili, nimeni nu mai construiește case, nu mai educă elevii, nu mai îngrijește bolnavii. Pentru România de azi este relevant exemplul Coreei de Sud, al Irlandei, al Japoniei, țări agrare slab sau mediu industrializate încă acum jumătate de secol care, după Al Doilea Război Mondial, au trecut la programe intensive de educare a populației, de investiții masive în domenii industriale de vârf, în cercetare, știință și cultură. De asemenea, în toate țările vest-europene, *statul nu a abandonat ci, dimpotrivă, a mărit constant finanțarea culturii, cercetării, formării și perfecționării profesionale – domenii în care oferta economiei de piață nu înseamnă decât o alternativă de completare, iar nu un înlocuitor al responsabilității primordiale a statului.*

Într-o țară ca România, care se zbate de un mileniu să iasă din sistemul economico-social de tip agrar, feudal și rural, viitorul nu are de oferit decât două căi:

- cea de până acum, cosmetizată puțin de intervențiile Uniunii Europene, și care va duce la cantonarea noastră în postura unei periferii rurale și pitorești, cu o identitate confuză și o contribuție modestă în context comunitar;
- profesionalizare susținută și schimbarea de mentalitate în întreaga societate în raport cu cerințele și responsabilitățile inerente calității de membru al Uniunii Europene, având ca axă politica de dezvoltare durabilă, miza pe cercetare, tehnologiile de vârf, cultură și educația interdisciplinară continuă, cultivarea unor raporturi armonioase între om și natură.

Această a doua cale presupune în mod necesar anticiparea și înscrierea din mers, în ritm accelerat, a României pe traiectoria plutonului central al Uniunii Europene. Căci, între timp, acesta nu stă pe loc, să ne aștepte.

Profesionalizarea Occidentului în prezent și în viitor

După cum s-a arătat în secțiunile anterioare, România a intrat în Mileniul Trei și în Uniunea Europeană cu anumite handicapuri, moștenite istoric sau dobândite pe parcurs, care vor trebui să fie rapid depășite. Cauzele sunt profunde și multiple, mergând până la constatarea că țara noastră mai are elemente ale unui tipar de societate și valori valabile pentru o parte însemnată a populației care nu sunt perfect congruente cu cele împărtășite de familia de națiuni pe care o numim, generic, Occidentul. Și atunci, este posibilă o integrare de fond – nu doar de formă – în familia națiunilor occidentale? Și la ce nivel? Când va ajunge o țară ca România, cu problemele ei aparent insurmontabile, la nivelul actual al Franței, spre exemplu? Peste un deceniu, două? Dar, între timp, va sta o țară ca Franța pe loc, sau va înainta, se va schimba, va progresa așa cum o face de secole? Și atunci, va fi vreodată posibilă acoperirea prăpastiei care ne desparte?

Poate că, mai întâi, ar trebui lămurită sintagma „Occident”, pe care mulți români o asociază, automat, Europei de Vest. Această viziune, ca multe altele păstrate în imaginarul colectiv al concetățenilor noștri, poate că a fost valabilă doar până prin anii '20 ai secolului trecut. Astăzi, așa cum constata sociologul și politologul american Francis Fukuyama, din Lumea Occidentală fac parte state situate pe continente diferite și reprezentând culturi foarte deosebite de ceea ce era considerat cândva a fi, într-o viziune eurocentristă, „civilizația occidentală clasică”. Într-adevăr, potrivit categorisirii lui Fukuyama, cu excepția a 16 state din nord-vestul Europei, această sintagmă s-ar aplica și pentru SUA, Canada, Japonia, Australia și Noua Zeelandă. De asemeni, bat la porțile acestui club select țări ca Singapore, Coreea de Sud, Grecia și Cehia.

Ce au în comun aceste țări? Trecerea la societatea post-industrială, bazată pe informație, cunoaștere, comunicare rapidă, investiții masive în educație, cercetare, invenție, înaltă-tehnologie, conștientizarea necesității unor politici de dezvoltare durabilă, un nivel înalt al profesionalizării populației, eforturi susținute de a aplica și perfecționa constant formele democratice de guvernare, respectul pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului, pentru lege și ordine.

Cum au ajuns aceste națiuni la un asemenea statut, mai ales acelea care, acum doar șase decenii nici un ar fi visat așa ceva (Irlanda, Grecia, Portugalia, Spania, Singapore, Coreea de Sud, Australia, Noua Zeelandă, și, într-o oarecare măsură Japonia și Canada)? Ce învățăminte se pot desprinde, în mod realist, pentru situația specifică a României?

În cele ce urmează, se va căuta un răspuns, bazat pe lucrări ale unor autori de prestigiu: „*The End of History and The Last Man*”, de Francis Fukuyama (1992); „*Șocol viitorului*”, de Alvin Toffler (1970); „*Balance or Destruction*”, de Franz Josef Radermacher (2004); „*Age of Extremes*”, de Eric Hobsbawn (1994); „*Building Wealth. The New Rules for Individuals, Companies and Nations in a Knowledge-Based Economy*”, de Lester C. Thurow (1999); „*L'Épaisseur du monde*”, de François Heisbourg (2007); de asemeni, au fost folosite date din „*Pocket World in Figures*”, editată de „*The Economist*”, în anul 2007 și din „*Phases of Capitalist Economic Development*”, de Angus Maddison (1982).

II.A. *De la industrializare la era tehnologiilor informaționale și a cunoașterii*

Una dintre marile reușite care au dus la detașarea netă în lumea actuală a unor state ca Germania, Japonia sau Țările Scandinave are la bază o politică națională coerentă și susținută pe parcursul unei jumătăți de secol, privind nu simpla trecere, în etape, prin ciclul industrializării urmat de SUA sau Anglia, ci saltul direct în epoca post-industrială.

Astfel, în loc să încerce a ajunge din urmă națiuni care, oricum, nu stăteau pe loc – în termeni economici, istorici și de civilizație –, aceste state au avut curajul și perseverența de a reuși să li se alătore direct la capătul cursei. Este secretul așa-numitelor „miracole” german, scandinav sau japonez. Cum a fost posibilă o astfel de reușită uluitoare?

În primul rând, printr-o *schimbare de mentalitate impusă de elite*, un abandon al multor tradiții înrădăcinate, o conștientizare remarcabilă, atât în rândul clasei politice, cât și a populației a faptului că *singura șansă reală de ține pasul cu mersul istoriei și de a avea un viitor ca națiune este un salt calitativ imens peste timp.*

În al doilea rând, prin *renunțarea la predominanța muncii manuale sau „directe”, oricât de înalt calificată ar fi fost ea.* Este semnificativ că, în 1990, în Japonia existau 120 de roboți industriali pentru fiecare persoană angajată în industrie, pe când în Anglia (situată pe locul doi în lume în acest domeniu), existau doar 8 roboți pentru fiecare angajat. SUA venea abia pe locul patru, cu doi roboți/ angajat. De asemeni, industriile grele, energofage și poluante au fost, în general, „externalizate”, preferându-se construirea de mari uzine în țările în curs de dezvoltare, unde nu doar mâna de lucru era mai ieftină, ci și grija pentru mediul înconjurător se situa pe un loc secundar în preocupările oficiale. Astfel, în anii '60 ai secolului trecut, în unele orașe japoneze nu se putea ieși pe stradă fără filtre pentru smog și minituburi portabile de oxigen. Astăzi, aerul din uriașele concentrări urbane nipone este mai curat decât cel din capitala României (cu o populație de cincisprezece ori mai mică

decât Tokio). Similar s-a întâmplat cu orașele germane, franceze, austriece, scandinave, ale Italiei de Nord sau Canadei, cu marile fluvii ale Europei de Vest și ale Japoniei, practic moarte în 1970 și refăcute complet în 2005.

În al treilea rând și, poate, cel mai important, *s-a dat o atenție ieșită din comun factorului (sau capitalului) uman*. Unele țări (ca Japonia, Coreea de Sud sau chiar Irlanda, Portugalia și Spania) au avut nevoie de campanii intense de alfabetizare. Altele, cu un nivel înalt de educație în rândul populației (ca Germania sau Țările de Jos și Țările Scandinave) au trecut direct la înlocuirea sistemului de învățământ clasic cu unul modern, interactiv și bazat pe corelații între diferitele domenii. Oricare a fost metoda, rezultatele aveau să fie spectaculoase.

Așa cum observa Eric Hobsbawn, în 1940, Japonia avea 80% din populație analfabetă; în 1990, în aceeași țară, 80% din populație trăia din activități „*intelectuale*” (în sensul că ele nu implicau munca manuală ci gândirea și acțiunea pe cale de comunicare rapidă). Din acest punct de vedere, scria Lester Thurow, experiența Statelor Unite este diferită de cea a Japoniei, Germaniei, Țărilor Scandinave și chiar a Canadei sau Franței, deoarece formarea modernă a forței de muncă a fost lăsată aproape în întregime în seama sectorului particular, care acționează în funcție de propriile lui interese, cel mai adesea vizând termene scurte și profitul imediat. Or, după cum constata Francis Fukuyama: „Sistemul național de educație este prea important pentru a fi lăsat la mila (sau interesul) unor companii, indiferent cât de mari și avansate tehnologic”.

În sfârșit, toate aceste state dezvoltate astăzi au în comun faptul că au îmbrățișat foarte devreme *revoluția tehnologică*, urmată, la scurt timp, de *cea a informației și comunicării*. Ceea ce a dus la conturarea elementelor de succes pe care se bazează încrederea acestor națiuni în siguranța viitorului lor.

II.B. *Elementele-cheie ale profesionalizării și succesului economic, în concepția țărilor dezvoltate*

Există cinci principii de bază, comune strategiilor de dezvoltare pe termen mediu și lung ale statelor avansate, fie ele din Europa, America de Nord, Asia sau Oceania:

1. Investiția în dezvoltarea constantă a tehnologiilor de vârf și a celor care protejează mediul, conservând sau exploatând rațional resursele naturale ale națiunii.

Exemplele sunt multiple, de la conservarea zăcămintelor de metale rare și a

pădurilor în Canada, la mutarea marilor combine chimice sau de ciment în afara Europei Occidentale. Țări ca Franța, Germania, Austria duc o politică de refacere accelerată a pădurilor și de purificare a apelor de pe teritoriul național. Țările de Jos și cele Scandinave au reușit, în ultimele decenii, să elimine aproape complet sursele de poluare industrială din interiorul granițelor lor. Japonia și Coreea de Sud, Noua Zeelandă și Australia înființează rezervații naturale și arii protejate pe suprafețe considerabile din totalul teritoriului (mergând până la 35%, în cazul Noii Zeelande!).

Toate țările dezvoltate pun un accent deosebit pe cercetarea științifică, încurajarea inventatorilor, inovatorilor, creatorilor de artă. Se investește masiv în tehnologii de vârf, de la aerospațiale la utilaje specializate colosale (forezele automate de tuneluri, platformele de foraj marin, porțile automate antimaree); de la nanotehnologii la ingineria genetică; de la industria farmaceutică la cea a produselor de sinteză; de la roboții industriali la cei medicali; de la mijloacele de comunicații și transport ale viitorului (trenuri pe pernă magnetică, submarine civile de cercetare și transport, nave spațiale, automobile electrice) la sursele de energie nepoluante. Și, nu în ultimul rând, se investește în micile industrii, producătoare de obiecte de artă, artizanat, loisir, hobby, educaționale. Asemenea industrii necesită o mână de lucru înalt calificată și echipamente de vârf, dar, în compensație, sunt nepoluante și produc obiecte cu volum mic și valoare foarte mare. De remarcat însă, că nici una dintre aceste națiuni nu a renunțat la producția fizică de bunuri, considerată principalul motor al prosperității și un important factor de sporire a avuției naționale.

2. Multidisciplinaritatea educației și a profesionalizării.

Spre deosebire de școala americană, adeptă a specializării stricte pe domenii distincte. Școala vest-europeană, cea canadiană și cea japoneză au ajuns, în pragul Mileniului Trei să aprecieze rolul multidisciplinarității și interdisciplinarității și al culturii de tip enciclopedic. Părerile specialiștilor în domeniu sunt încă împărțite în privința eficacității sociale finale a fiecăreia dintre aceste abordări, cu atât mai mult cu cât deosebirile dintre ele nu sunt întotdeauna evidente și semnificative. Oricum însă, efectul pregătirii interdisciplinare încă de la nivelul liceului (și cu atât mai mult în universități) este vizibil în saltul calitativ al cercetării științifice și creației tehnologice al țărilor care au adoptat o asemenea formulă. Trebuie menționat că, în evaluarea calității învățământului *superior*, cultivarea multidisciplinarității și a capacității de a face corelații utile între domenii reprezintă doar unul dintre criteriile relevante. Potrivit unor tipare de evaluare a performanței academice recunoscute pe plan mondial, universitățile americane continuă să domine detașat în clasament la majoritatea parametrilor (dintre primele 10 universități din lume, 8 se află în

SUA).

3. Transformarea învățământului liceal și universitar clasic într-unul modern, interactiv, care să țină seama de talentele și vocația tinerilor, încă din adolescență.

Stimularea interesului tinerilor pentru educație, pentru lectură, pentru acumularea de cunoștințe și conturarea propriei vocații, punând accentul pe modelarea personalității în egala măsură cu dotarea cu o cultură generală solidă, reprezintă o trăsătură definitorie a sistemelor de formare profesională în țările avansate, în special în Europa. În Europa de Vest, Canada, Noua Zeelandă sau Japonia, doar circa 55% din orele de curs sunt ținute în clasele sau laboratoarele școlii, restul de 45% având loc în spații și instituții menite să dezvolte interesul pentru materia sau domeniul respectiv (muzee, grădini zoologice, monumente istorice, institute de cercetări aplicate, biblioteci interactive, rezervații naturale, etc). Între anii 1995 și 2006, studii și statistici repetate constant în țările Uniunii Europene au constatat că astfel sporește considerabil interesul adolescenților pentru educație și creativitate, pentru lumea în care trăiesc.

Există o preocupare accentuată în rândul țărilor dezvoltate pentru a încuraja tinerii spre forme de specializare în arte și meserii tradiționale sau moderne ce produc obiecte cu volum mic, cu consum redus de energie și materii prime și cu o valoare finală foarte ridicată.

Rezultatul se vede și în faptul că 20 din aceste 26 de state au cea mai mică rată de abandon școlar din lume pentru întreaga perioadă a studiilor primare și secundare (rată ce scade și mai mult, dacă se ia în considerare că 90% din cazurile de abandon provin din rândurile emigranților din Lumea a Treia, care nu pot sau nu doresc să se adapteze modelului de civilizație occidentală).

4. Educația permanentă, pe toată durata vieții, destinată reînnoirii cunoștințelor și perfecționării abilităților profesionale ale individului.

Într-o lume în care stocul de cunoștințe acumulat în cele trei cicluri de educație se învechește rapid datorită revoluției tehnico-științifice și schimbărilor culturale majore, reîmprospătarea permanentă a cunoștințelor și deprinderilor utile devine o componentă vitală a politicii de stat privind educația. Departate de a considera că procesul acumulării de cunoștințe necesare domeniului său meseriei lor s-a încheiat o dată cu obținerea diplomei, persoanele din țările dezvoltate, tineri și vârstnici deopotrivă, sunt în permanență angrenați într-o cursă contra cronometru a perfecționării profesionale, conformă cu ultimele noutăți în domeniul lor ori în domeniile

conexe. Este și motivul pentru care aceste țări ocupă 26 din primele 30 de locuri la capitolul *Invenții și inovații, creativitate științifică și artistică*. Este de asemenea, motivul pentru care statele Uniunii Europene și celelalte țări din primul eșalon al dezvoltării sunt *principalele consumatoare de produse culturale și științifice* (cărți, reviste, filme artistice și documentare, publicații de specialitate, muzică, teatru, artă plastică, antichități și produse de artă sau artizanale) *din întreaga lume* (75% din total, în anul 2006).

5. Reciclarea și recalificarea profesională

Într-o economie de piață dinamică, supusă permanent schimbării și înnoirii, este de la sine înțeles că o parte din forța de muncă trebuie să își schimbe total sau parțial meseria, măcar o dată în timpul vieții. Alvin Toffler scria, în 1970, că, în pragul Mileniului Trei, circa 30% din persoanele ocupate vor fi nevoite să adopte alte meserii decât cele de bază, în care se pregătiseră. A fost luat în răs. Iar în 2006, „*Statistica Mondială a Ocupațiilor*”, elaborată de ONU, constata că, între 1996 și 2006, peste 45% din forța de muncă din 100 de state a trebuit să își schimbe ocupația. Or, tocmai aici, țările dezvoltate au izbutit să își mai adjuce un avantaj prin politici naționale coerente și constante pe termen lung, de recalificare a adulților. Este un element al asigurării viitorului, pe care statele în curs de dezvoltare nu numai că nu-l pot susține financiar, dar, în multe cazuri, nici nu-l iau în calcul. Este adesea invocat exemplul Japoniei, Țărilor Scandinave, Germaniei, Canadei și Olandei, unde, practic, 95-97% din adulții nevoiți să renunțe la meseria lor de bază sunt recalificați pe cheltuiala statului în fiecare an, începând încă din anii '90 ai secolului trecut.

Cele cinci elemente enumerate mai sus constituie factorul propulsor al funcționării eficiente și al performanței reale – economică, socială și cultural-științifică – în statele avansate într-o ambianță accentuat concurențială. Datorită lor (și, desigur, avantajelor istorice sau geo-strategice), cele 26 de națiuni fruntașe rămân în topul statisticilor mondiale privitoare la dezvoltare și calitatea vieții. Astfel, de un deceniu, ele ocupă constant primele locuri în: *Indexul dezvoltării umane* (educație, durată de viață, capacitate creativă); *Calitate a vieții* (39 de factori, de la stabilitate politică, siguranță a vieții, dreptul la educație, calitate a serviciilor medicale, dreptul la pensie, proprietăți și economii acumulate, putere de cumpărare și până la opțiuni de petrecere a timpului liber); *Cei mai mari exportatori din lume* (50% din exportul mondial total!); *Cele mai mari surplusuri bugetare* (de la 172 miliarde USD Japonia la 765 milioane USD Austria, în 2007); *Cele mai mari rezerve valutare* (de la 844 miliarde USD Japonia la 14 miliarde USD Belgia în 2007);

Cele mai puțin dependente de agricultură state din lume (ocupă poziții între 1 și 36, din totalul de 167); *Competitivitate globală* (circa 260 criterii, de la dezvoltarea piețelor financiare, la producție, cercetare, stabilitate, flexibilitatea forței de muncă, calitatea infrastructurii, dotarea tehnică), ele plasându-se pe poziții între 1 și 30, din totalul de 170; în sfârșit, *Patente, premii și comunicări tehnico-științifice pe cap de locuitor* (poziții între 1 și 30, dintr-un total de 120) și *Laureați ai celor 6 categorii de Premii Nobel în perioada 1901–2006* (circa 95% din totalul premiilor acordate).

Partea a III-a

Ultima șansă a României: profesionalizarea la scară largă a societății

Afirmația pe care o conține acest titlu nu este nicidecum un artificiu publicistic, menit să atragă atenția asupra unei situații prin exagerarea artificială a gravității ei. Dimpotrivă, ea exprimă un adevăr dramatic și sugerează că acțiunile de remediere vor trebui să fie, prin amploare și profunzime, pe măsura sfidărilor. Într-o lume în care schimbările în toate domeniile – politic, militar, social, economic, tehnologic, cultural, științific – se succed într-un ritm extraordinar, o țară ca România nu-și poate găsi salvarea nici în bogățiile naturale (care, spre deosebire de ce afirmă manualele noastre școlare, nu sunt chiar așa de abundente), nici într-un boom economic bazat pe câștigarea unor piețe externe de desfacere (pe care, în mare măsură, le-am pierdut în ultimul deceniu), nici în investițiile străine care, deși sunt binevenite, nu pot suplini un efort național susținut.

Soluțiile viitorului nu pot veni decât dintr-o schimbare profundă a mentalității tuturor păturilor sociale și din aplicarea unei strategii coerente de dezvoltare durabilă, concepută pe termen lung și punând accentul pe investiția în factorul uman în armonie cu efortul de conservare și utilizare responsabilă a capitalului natural.

Precedentele capitole ale acestui raport prezintă două omisiuni voite, al căror scop este acela de a sublinia un fapt pe care o parte însemnată a populației nu îl percepe și nu îl conștientizează încă pe deplin: de la 1 ianuarie 2007, România este membră cu drepturi (și obligații) depline a Uniunii Europene.

Astfel, Partea I își încheie analiza la anul 2006, nepomenind nimic de evoluția țării noastre în 2007. Partea a II-a nu menționează măsurile luate în ultimul deceniu de Uniunea Europeană la nivel de entitate, ca răspuns la provocările mondiale privind dezvoltarea în Mileniul Trei.

Este vorba, în primul rând, de Strategia Lisabona, elaborată în anul 2000, care articulează obiectivul ambițios al Uniunii Europene de a deveni „cea mai competitivă și mai dinamică economie bazată pe cunoaștere din lume, capabilă de o dezvoltare economică susținută, având o ofertă mai largă și mai bună pentru forța de muncă și o coeziune socială cât mai mare”. Precedată și urmată de inițiative (sau „procese”) de dezvoltare a sistemelor educaționale și de formare profesională (Bologna 1999, Barcelona și Copenhaga 2002), Strategia pentru Dezvoltare Durabilă a UE 2006, precum și de eforturile pentru dezvoltarea integrată a științei, tehnologiei și cercetării, această Strategie începe să contureze un viitor viabil pentru o comunitate de state unite prin adeziunea la un set de valori și aspirații împărtășite.

Pentru acest motiv strategia de dezvoltare pe termen lung a României are șansa de a constitui o parte a unei acțiuni la scară continentală, contribuind astfel la micșorarea decalajelor ce ne despart încă de Occidentul european. Profesionalizarea pe scară largă și stabilizarea în competență reprezintă, fără dubiu, ultima noastră șansă, într-o lume care avansează cu pași repezi spre un nou tip de civilizație având ca principală forță motrice cunoașterea și inovarea.

Pentru analizele din acest capitol au fost folosite documente ale: Uniunii Europene (cum ar fi seria „*The Lisbon Council Policy Brief*”); Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare („*Human Development Indicators*”); Guvernului României („*Strategia națională de cercetare, dezvoltare și inovare 2007–2013*”); Institutului Național de Statistică („*Statistica românească după aderare*”, vol I și II, 2007); dar și lucrări cu un caracter sintetic mai specific, cum ar fi „*Rapport sur le développement dans le monde – Le développement et la nouvelle génération*” (Montreal, 2007); „*Global Marshall Plan – A Planetary Contract*”, de Franz Josef Radermacher (Hamburg, 2004); „*Quality of Teaching and Quality of Education: A Review of Research Findings*”, de C. Gautier și M. Dembélé (UNESCO, 2004).

III.A. *Strategiile pe termen mediu și lung ale Uniunii Europene*

Este important de reamintit că Uniunea Europeană a fost clădită de la început ca o *comunitate de interes*. Inițial era vorba de interese politice, economice și de securitate; odată cu scurgerea deceniilor noțiunea s-a lărgit, dar principiul fundamental s-a păstrat – membrii Uniunii pornesc de la premisa că interesul lor național poate fi, măcar în parte, mai bine și mai ușor atins prin acțiuni comune. Identitatea și valorile naționale au rămas neștirbite, pe parcursul unei jumătăți de secol, dar în tot acest timp s-a cristalizat treptat o serie de valori comune care dau contur unui tip distinct de civilizație, specific european.

Realitatea lumii în care trăim este aceea că, după sfârșitul Războiului Rece, definitorie pentru puterea unei națiuni (sau unei alianțe) nu mai este forța militară ci performanța economică și capacitatea de a se înscrie pe traiectoria megatendințelor globale și de a le absorbi consecințele. În era post-industrială aceasta depinde în primul rând de abilitatea de a genera și aplica noi cunoștințe, de a pune în valoare cercetarea, inovația, creația culturală și științifică. Factorul propulsor și multiplicator al cunoașterii utile a fost reprezentat dintotdeauna de către elitele intelectuale, iar la începutul Mileniului Trei, acestea se încadrează în categoria mai largă de *profesioniști*.

Pentru a-i forma, statele au la dispoziție procesul educațional, cel de recalificare sau schimbare a profesiei și cel de formare a unor specialiști multi- sau

interdisciplinari. Procesele de formare a elitelor pot fi afectate de factori subiectivi sau obiectivi: existența unui mediu politico-social deschis spre creație și inovare, dispoziția de a investi în dezvoltarea factorului uman și capacitatea economico-financiară de a susține acest efort, migrația în ambele sensuri a forței de muncă înalt calificată, evoluțiile demografice etc. În cazul Uniunii Europene, în ultimul deceniu s-au întreprins pași concreți pentru a interveni direct, la nivel național și comunitar, în procesul de formare a capitalului uman. Odată cu lărgirea Uniunii și acceptarea de noi state membre cu niveluri de dezvoltare diferite, a devenit evident că sunt necesare noi abordări în privința alocării și utilizării raționale a resurselor. Abia în ultimii ani, paralela Irlanda – Grecia a devenit un studiu de caz în instituțiile europene: Irlanda a investit fondurile europene de solidaritate în factorul uman și în tehnologii de vârf, devenind în doar două decenii o țară dezvoltată, pe când Grecia le-a folosit preponderent pentru infrastructură și servicii comerciale, rămânând până în anul 2004 cel mai înapoiat dintre statele Uniunii. Aceeași comparație se face acum între Cehia și Ungaria.

Deocamdată, Uniunea Europeană s-a ferit să impună o anumită orientare în politica de dezvoltare a statelor membre. Însă interdependențele organice tot mai accentuate în cadrul Pieței Unice și, mai ales, extinderea ariei de folosire a monedei unice – euro – tind să determine o coordonare mai strânsă a principalelor politici publice și să lărgescă domeniile de aplicare a reglementărilor la nivel comunitar.

În aceste condiții, politicile europene în materie de educație, formare profesională, interdisciplinaritate, învățare continuă și recalificare, *într-un cuvânt în materie de profesionalizare a populației care trăiește în interiorul granițelor Uniunii*, tind să capete un caracter general și obligatoriu (după cum arată drumul deschis de Agendele Lisabona, Bologna și Copenhaga). Prima pârghie a intrat deja în acțiune: evaluarea la nivel unional a diplomelor și certificatelor de competență, care trebuie să fie comparabile și compatibile, îndeplinind anumite standarde și criterii, dacă persoanele ce le posedă doresc să poată lucra și să fie retribuite fără discriminare pe întreg teritoriul Uniunii. Sunt în pregătire și alte măsuri, legate în special de utilizarea fondurilor comunitare pentru învățământ și cercetare, pentru limitarea risipei și valorificarea optimă a efortului contribuabililor europeni.

Deja, în anul 2006, o Uniune Europeană cu 25 de membri (dintre care 8 țări „fost-socialiste”) se putea mândri cu realitatea că 2/3 din locurile sale de muncă erau ocupate de persoane medii și înalt calificate. „*Comunicatul Helsinki*”, adoptat la 5 decembrie 2006, sublinia patru priorități pentru membrii Uniunii, în perioada 2007–2010:

- formarea profesională modernă și învățarea pe tot parcursul vieții trebuie să devină o prioritate a politicilor naționale;
- se va continua perfecționarea și extinderea instrumentelor comunitare de sus-

ținere a formării profesionale moderne (Cadrul European de Asigurare a Calității în Formarea Profesională, Sistemul European de Credite pentru Formarea Profesională, Cadrul European al Calificărilor etc.);

- se va continua cooperarea europeană în domeniul educației și formării profesionale;
- se va lărgi participarea la formarea profesională și la sistemul de educație în general, cointeresând autoritățile locale, structurile sectoriale și agenții economice.

Toate aceste provocări însușite de Uniunea Europeană pentru viitorul imediat au o relevanță specială în cazul României. Modernizarea învățământului, formarea și păstrarea elitelor, profesionalizarea societății în ansamblu reprezintă, probabil, filonul principal al politicilor publice complexe ce vor trebui implementate în România în anii următori pentru a ridica țara cu adevărat la demnitatea de membră cu drepturi și îndatoriri depline a Uniunii Europene.

III.B. *România 1990–2007: 18 ani de eforturi haotice și rezultate modeste*

Ar fi, probabil, nedrept să se susțină că în România postrevoluționară nu s-au făcut planuri, strategii, studii privind dezvoltarea țării, profesionalizarea și educarea populației, conceperea unei evoluții economico-sociale durabile. Cel puțin aceasta este imaginea prezentată de toate guvernele acestor 18 ani, inclusiv cel de când am intrat în Uniunea Europeană. Iată o succintă listă a principalelor eforturi de elaborare a unor strategii viabile:

- **1995:** martie-iunie: Comisia de fundamentare a strategiei naționale de dezvoltare economică („Comisia de la Snagov”); 21 iunie: Semnarea, la Snagov, a Declarației privind „*Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană*”;
- **1997–1999:** Academia Română împreună cu PNUD înființează Centrul Național pentru Dezvoltare Durabilă (CNDD) și elaborează în 1998 studiul prospectiv „**România 2020**”;
- **1999:** 15 aprilie: Prin Hotărârea Guvernului se decide constituirea grupului de lucru pentru elaborarea strategiei de dezvoltare durabilă a României. Sub coordonarea PNUD se elaborează *Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă*; tot în 1999, se elaborează *Planul Național de Dezvoltare 2000–2003*, care include ca anexă, *Strategia Națională de Dezvoltarea Resurselor Umane*;
- **2000:** Februarie: Guvernul hotărăște constituirea și funcționarea Comisiei de fundamentare a **Strategiei Naționale de Dezvoltare Economică** (3 februarie) și înființarea, de către Guvernul României, a Grupului de experți pentru

elaborarea proiectului strategiei economice pe termen mediu (21 februarie). Ca rezultat, a fost elaborată *Strategia națională de dezvoltare economică pe termen mediu (2000–2004)*;

- **2001: Planul Național de Dezvoltare 2002–2004;**
- **2001–2002:** La Miercurea-Ciuc are loc Forumul Național pentru Dezvoltare Durabilă, ediția I. Tot sub coordonarea PNUD-CNDD, în cadrul Agendei Locale 21 au fost elaborate un număr de planuri locale de dezvoltare durabilă (Baia Mare, Galați, Giurgiu, Iași, Miercurea-Ciuc, Oradea, Ploiești, Râmnicu-Vâlcea, Târgu Mureș);
- **2003:** Se organizează la Ploiești Forumul Național pentru Dezvoltare Durabilă, ediția a II-a; 21 mai: la Palatul Cotroceni, au fost deschise lucrările Comisiei pentru elaborarea *Strategiei Naționale privind Dezvoltarea Durabilă a României pe un orizont de timp până în anul 2025*; 28 iunie: Guvernul decide constituirea și funcționarea Comisiei naționale permanente de elaborare a Strategiei de Dezvoltare Durabilă a României - Orizont 2025; tot în 2003, s-a elaborat *Planul Național de Dezvoltare 2004–2006*;
- **2004:** 27 februarie: Guvernul României și Reprezentanța ONU la București lansează **primul Raport cu privire la Obiectivele Mileniului pentru România**; ianuarie-noiembrie: sesiuni de dezbateri sectoriale la nivel național asupra *Strategiei de Dezvoltare Durabilă a României „Orizont 2025”*, desfășurate la Palatul Parlamentului. Apoi au urmat *Proiectele ESEN ale Academiei Române, Strategia de promovare a Societății Informaționale, Planurile Naționale de Dezvoltare 2004–2006 respectiv 2007–2013*;
- **2003–2007:** În cadrul Agendei Locale 21, PNUD – CNDD elaborează planuri locale de dezvoltare durabilă pentru orașele: Arad, Cîmpina, Mediaș, Sibiu, Sighișoara, Pitești, Tîrgu-Jiu, Slatina, Tîrgoviște, Vatra-Dornei, Fălticeni, Bolidin Vale, Zimnicea, Brașov, Bistrița, Borsec, Medgidia, Constanța, Gura Humorului, Alba-Iulia, Tulcea, Fălciu, Câmpulung Muscel, precum și pentru județele Mureș, Brașov, Alba, Tulcea, Neamț și pentru sectorul 2, București;
- **2007: Programul Național de Reforme 2007–2010 („Strategia Postaderare”)** al Guvernului României și setul de strategii sectoriale și programe operaționale.

Majoritatea acestor strategii sunt bine structurate și oferă soluții clare la problemele majore ale țării noastre. Ele au fost aprobate de instituțiile statului, de societatea civilă și de clasa politică, aproape în unanimitate. *Trebuie să constatăm însă că multe dintre prevederile lor au rămas literă moartă, măsurile prevăzute nu au fost implementate cu consecvență, s-au manifestat carențe serioase în coordonarea inter-sectorială și în profil teritorial.*

Aceleași neajunsuri se observă și în domeniul formării profesionale. O trecere

în revistă a principalelor instituții și proiecte însărcinate cu aspectele educației și profesionalizării în România relevă existența a nu mai puțin de 26 de agenții și programe la nivel național cu responsabilități mai mult sau mai puțin precise în acest domeniu. Multe dintre acestea își ocupă timpul cu elaborarea de studii fără vreo legătură cu cerințele efective ale pieței muncii, doar pentru a marca îndeplinirea unor obligații asumate față de Uniunea Europeană. Un exemplu tipic este „*Strategia pe termen scurt și mediu pentru formarea profesională 2005–2010*” care, analizează situația grupurilor școlare industriale, a școlilor postliceale și de ucenici (totalizând 330.000 elevi!), dar nu oferă nici o soluție pentru promovarea profesională a absolvenților și nici pentru coroborarea deprinderilor și profesiilor deprinse în aceste școli cu cerințele Mileniului Trei sau ale pieței muncii din Uniunea Europeană.

Anul 2007 va fi prezentat, fără îndoială, ca unul de „mari succese”. Creșterea economică (deși în pierdere de viteză), investițiile străine (deși reduse față de 2006), câteva legi în plus conforme cu legislația comunitară, câțiva kilometri de autostradă, o inflație ținută sub control.

„*România educației, România cercetării*”, raportul Comisiei Prezidențiale pentru analiza situației din aceste domenii a tras un binevenit semnal de alarmă în 2007, dezvăluind o seamă de neajunsuri și formulând o seamă de recomandări pentru ameliorarea situației în sectorul cercetării și creației tehnico-științifice, în sistemul sanitar și cel educațional. Despre învățarea pe parcursul întregii vieți se discută în toate ocaziile, dar nu există încă un document de planificare strategică.

La un an de la accesarea la Uniunea Europeană încă nu s-a produs revirimentul așteptat iar starea de spirit a decidenților pare a rămâne cantonată în indiferență și imobilism.

Dar tocmai o asemenea atitudine mentală este inacceptabilă în România de azi, unde necesitatea unei regândiri profunde a întregului sistem educațional și de formare profesională capătă caracter de urgență în lumina unor evoluții demografice îngrijorătoare.

Populația activă economic a României este astăzi de 10 milioane persoane, rata generală de activitate fiind de 55 % (la 100 persoane de 15 ani și peste). Aceeași populație va ajunge la 6,8 milioane în anul 2050 - cu fertilitatea actuală, admitând o creștere considerabilă a duratei medii a vieții și fără a lua în considerare migrația externă. S-ar putea face observația că diminuarea populației active nu face decât să urmeze scăderea întregii populații și că la o populație totală mai mică este firească reducerea componentei active economice a acesteia. Situația este mai complicată. Declinul demografic își are originea majoră și motoarele accentuării sale în reculul natalității și în menținerea acesteia la o valoare mică. Urmarea directă este accentuarea procesului de îmbătrânire demografică și reducerea ratei generale de activitate, persoanele active din anul 2050 reprezentând doar 46% din populația

de 15 ani și peste. Cu alte cuvinte, sarcina populației active în raport cu populația vârstnică inactivă va fi în creștere, de la 27 de inactivi de 65 ani și peste la 100 de activi, astăzi, la 62 în anul 2050.

Îmbătrânirea demografică are drept preludiu îmbătrânirea populației în vârstă de muncă, inclusiv a celei active: ponderea activilor de 40 de ani și peste urmează să crească de la 45 la 60% la mijlocul secolului. Cu alte cuvinte, cea mai mare parte a populației active în deceniile următoare se va îndepărta, în proporție și ritm crescânde, de vârsta terminării studiilor, a profesionalizării formale. Pe de altă parte, modernizarea economiei românești este de așteptat să cunoască ritmuri net superioare celor de până acum, creând noi presiuni asupra pieței muncii calificate. Cele două mișcări vor impune reprofesionalizarea pe scară largă a unei populații active din ce în ce mai vârstnice, ceea ce va reclama strategii și programe adecvate acestei noi realități. Diminuarea dimensiunii populației active în deceniile următoare, prin reculul natalității după 1989 și probabila conservare a nivelului scăzut din ultimii 15 ani și în anii care vin, s-ar putea să determine o penurie de forță de muncă. Acoperirea deficitului s-ar putea realiza prin două politici: cea a importului de forță de muncă și cea a atragerii în activități economice a numeroasei populații inactivă. Cea din urmă soluție va impune însă o complexă strategie de reprofesionalizare și, îndeosebi, de profesionalizare. În fine, accentuarea procesului de îmbătrânire a populației va impune reformarea sistemului de asigurări sociale și medicale, inclusiv prin dezvoltarea specializărilor medicale și de asistență socială specifice vârstei a treia și a patra, ca și a rețelei de unități medicale și așezăminte sociale specifice acestei populații.

Există și o altă dimensiune a impactului pe care deteriorarea situației demografice și perspectivele acesteia îl vor avea asupra profesionalizării. Pentru orice societate construirea unui sistem educațional care să fie elastic și rapid adaptabil la noi dezvoltări tehnologice, economice și sociale este o exigență indiscutabilă. În cazul țării noastre, întreaga strategie de profesionalizare va avea de făcut față unei dure realități demografice. Populația în vârstă de 19-23 ani, din care se recrutează viitorii specialiști cu pregătire superioară, este astăzi de 1,7 milioane persoane și va fi în anul 2025 de numai 1 milion. Migrația externă s-ar putea să diminueze și mai mult acest număr. Această reducere dramatică a populației de vârstă universitară va impune o regândire a întregului sistem de învățământ superior pentru favorizarea profilurilor de care societatea va avea nevoie cea mai acută.

Este, oare, imposibil de a găsi calea care să aducă societății românești înțelegerea că intrarea în Uniunea Europeană este *ultima* ei șansă de a realiza ceea ce nu a fost capabilă în 150 de ani – modernizarea țării?!

În fond, soluțiile nu sunt nici dificile, nici imposibil de pus în practică – trebuie doar să existe o voință colectivă de a le adopta și de a le pune în aplicare.

III.C. *Câteva soluții pentru ieșirea din criză și dezvoltarea durabilă a României*

Așa cum s-a afirmat anterior, soluțiile sunt simple și la îndemână. Ele au fost conturate în ultimul deceniu de numeroși specialiști români sau străini și nu au elemente de absolută noutate, fiind aceleași care au scos din marasm sau din dezastru și au asigurat viitorul multor din actualele state dezvoltate (de la Japonia și Germania, la Irlanda și Coreea de Sud).

Există un set clar de măsuri pe termen scurt, mediu și lung, care vor trebui să-și găsească locul într-o viitoare *Strategie Națională de Dezvoltare Socio-Economică Durabilă* pe următoarele decenii:

1. Refacerea potențialului industrial al țării, paralel cu dezvoltarea serviciilor și cu orientarea spre ramurile producătoare de valoare adăugată înaltă, spre crearea de locuri de muncă stabile și bine remunerate și spre conservarea și ameliorarea mediului natural prin introducerea de tehnologii nepoluante.
2. Dezvoltarea modernă a mediului rural în jurul unor centre focalizatoare prin eficientizarea producției agricole, încurajarea unor multiple activități adiacente sau complementare, reînvierea la un nivel calitativ superior a unor meșteșuguri și îndeletniciri tradiționale.
3. Investiții substanțiale în cercetare, creație tehnico-științifică, în cultură și în societatea bazată pe cunoaștere.
4. Modernizarea sistemului educațional pe baza unor principii esențiale: școala secundară (liceele, școlile de arte și meserii) trebuie să fie interactivă și axată pe valorificarea capacităților individuale ale elevilor, punând în plus bazele unei culturi generale solide; școala terțiară (universitățile) trebuie să-și ancoreze programele în realitățile și nivelul de cunoștințe ale Mileniului Trei, accentuând multidisciplinaritatea tuturor profesiunilor și domeniilor actuale; aplicarea principiului învățării pe tot timpul vieții (atât în profesia de bază, cât și pentru o eventuală schimbare a acesteia).
5. Conceperea judicioasă a infrastructurii naționale, mai ales a căilor de transport și comunicații și a punctelor de tranzit, pentru a satisface atât nevoile comunitare europene, cât și pe cele de dezvoltare și revitalizare naționale.
6. Sprijinirea prin programe coerente a micilor industrii producătoare de bunuri cu valoare ridicată (inclusiv artizanatul și mărfurile de lux) și a turismului menit să pună în valoare obiectivele istorice, artistice și naturale ale țării.
7. Transformarea dezideratelor de protecție a mediului într-o adevărată industrie, care crează locuri de muncă și aduce beneficii pe termen lung (purificarea apelor și conservarea solului, împăduriri pe 2 milioane hectare în următorii 35 de ani, înființarea și stricta gestionare a ariilor naturale protejate: rezervații, parcuri naționale, parcuri naturale etc.).

8. Îmbunătățirea radicală a accesului la informații de interes public și stimularea dezbaterii critice a problemelor curente și de perspectivă ale dezvoltării societății moderne, precum și a ideilor noi aflate în circulație.
9. Refacerea, modernizarea și eficientizarea sistemului medical și de asigurări sociale, în conformitate cu standardele europene și cu cerințele societății românești a Mileniului Trei.

În cele ce urmează se va încerca o scurtă argumentare și explicitare a acestor deziderate esențiale pentru o țară și o națiune care doresc să aibă un viitor. Cât despre realizarea lor concretă, ea nu este nici pe departe atât de dificilă pe cât pare. În cele mai multe cazuri, aportul statului s-ar reduce la o legislație favorabilă atingerii obiectivului respectiv, la anumite facilități compatibile cu operarea unei economii de piață concurențiale, la coordonarea și utilizarea responsabilă a fondurilor europene care sunt dirijate cu prioritate spre asemenea obiective. Numai în unele cazuri (sistemul educației, al sănătății, al asigurărilor sociale, al cercetării științifice în domenii de interes național, al culturii) ar fi nevoie de fonduri de la buget și de o politică de sprijin pe termen lung. Dar acesta *este* rolul unui stat, chiar și în condițiile apartenenței la Uniunea Europeană.

În următorii ani România va trebui să identifice și să încurajeze dezvoltarea acelor produse sau servicii specifice, „de nișă” care dau contur „brand”-ului de țară. Se pot invoca în această privință exemplele Belgiei, Irlandei și Ungariei. Belgia, o țară cu jumătate din populația României, este susținută economic, în proporție de 60%, de trei industrii: cea a prelucrării diamantelor (locul I în lume); cea a producerii de bere de calitate (242 de sortimente, locul I în lume); cea a producției de specialități de ciocolată fină (locul I în lume). Belgia exportă asemenea produse în 100 de țări și cifra de afaceri a acestor industrii depășește, anual, câteva zeci de miliarde de dolari. Irlanda a devenit, în ultimii 20 de ani, un mare producător mondial de echipamente electronice de înaltă calitate, în urma unor eforturi susținute, desfășurate în timp, pentru calificarea superioară a forței de muncă specializate. Ungaria a trecut recent la producția pe scară largă (preluând tehnologie din Italia) de machete aeronavale de colecție, o industrie care îi aduce peste *1 miliard de dolari anual* și este total nepoluantă! Și exemplele pot continua.

Proporția persoanelor a căror principală sursă de venit este munca în agricultură depășește, în România, de 5 până la 10 ori procentajul populației agricole din celelalte țări membre ale Uniunii Europene. Absorbția excedentului de forță de muncă din agricultură și îndrumarea sa spre activități aducătoare de venituri sigure și stabile, în primul rând în sfera serviciilor, devine astfel o prioritate în procesul de modernizare a României. Și în acest caz există modele europene demne de urmat, s-a acumulat o experiență prețioasă ce poate fi aplicată cu succes pentru transformarea mediului rural din România și ridicarea populației sătești la o viață civili-

zată. Țări ca Belgia și Austria au încurajat transformarea fermelor tradiționale în pensiuni pentru agroturism, ceea ce le aduce, după calculele economiștilor englezi, un venit de 15-25 de ori mai mare decât cel pe care l-ar fi putut primi din vânzarea produselor animaliere ori vegetale obținute de pe suprafețele respective. *Guvernele* grec și ceh, spaniol și italian, s-au folosit din plin de banii Uniunii Europene pentru a-și recondiționa obiectivele turistice naționale și a completa elementele infrastructurii de transport și comunicații.

Creșterea substanțială a rolului activităților de cercetare științifică, inovație și dezvoltare tehnologică nu este doar o chestiune de prestigiu național ci și o condiție necesară a racordării României la dinamica economiei europene și mondiale într-un context concurențial tot mai accentuat. Pentru a putea ține pasul cu exigențele neiertătoare ale pieței, existența unei baze proprii de cercetare este imperativă în efortul unei țări de a-și croi nișe de excelență și de a dobândi și menține un loc fruntaș în cursa permanentă de reînnoire tehnologică. În această privință obiectivele-țintă stabilite prin *Strategia Lisabona* a Uniunii Europene sunt deosebit de ambițioase și se sprijină pe instrumente de finanțare generoase. Nu numai în *toate* cele 26 de state dezvoltate, dar și în China, India, Rusia, Brazilia, Malaiezia, cercetarea științifică este sprijinită, încurajată și finanțată direct de stat, pe lângă inițiativele particulare. Până și în SUA și Anglia, campioanele privatizării cercetării tehnico-științifice, *guvernele* o sprijină cât se poate de direct, prin enorme comenzi de stat făcute preferențial companiilor care investesc masiv în cercetarea științifică și în tehnologiile moderne.

Este salutar faptul că, în cazul României, Strategia națională în domeniul cercetării, dezvoltării și inovării pentru perioada 2007–2013 reafirmă rolul statului în acest domeniu: acela de a crea condiții pentru acumularea cunoașterii și aplicarea acesteia în interesul societății, prin inovare. Documentul oferă baza pentru organizarea sistemului, identifică principalele priorități și recomandă modalități practice prin care se va concentra investiția publică în cercetare și dezvoltare pentru susținerea inovării în următorii ani.

Transformarea protecției mediului într-o „industrie” generatoare de profit este una din marile surprize pe care le-au rezervat statele dezvoltate restului lumii în ultimele 2-3 decenii. Japonia, Germania, Noua Zeelandă, Franța, Italia (de Nord), Elveția, Țările Scandinave, Olanda, Coreea de Sud, Austria, Irlanda, Scoția, Canada fac investiții masive în depoluarea apelor și a solului, în asanarea marilor aglomerări urbane, împăduriri pe suprafețe întinse, promovarea speciilor autohtone. Sondajele de opinie indică o creștere constantă a preferinței populației din aceste țări pentru un ambiant curat, pentru o relație mai prietenoasă și mai armonioasă între om și natură. Mai mult, paralel cu aplicarea principiului „poluatorul plătește”, cetățenii acestor țări, mai ales în Uniunea Europeană, se declară dispuși să accepte

internalizarea, în prețul produselor și serviciilor curente, a costurilor pe care le implică acțiunea de conservare și ameliorare a calității mediului înconjurător. Cu sprijinul masiv al populației și al parlamentelor naționale, reglementările UE în materie de mediu devin tot mai exigente. România, ca membră a Uniunii Europene, nu poate decât să se alinieze la aceste tendințe, nu dintr-un reflex mimetic, ci având conștiința clară că aceasta este singura cale de urmat pentru asigurarea sănătății și bunăstării generațiilor prezente și viitoare. Este de așteptat ca guvernele viitoare ale României să tragă învățăminte necesare din experiența altor țări europene și să acorde o atenție sporită, precum și resursele necesare pentru acțiunile de ocrotire și îmbunătățire a mediului natural. O asemenea schimbare de atitudine este cu atât mai necesară într-o țară ca România unde suprafața pădurilor este în continuă scădere, iar cea a terenurilor degradate unde se efectuează împăduriri s-a redus la o cincime în ultimele două decenii, *singura* țară europeană ex-socialistă unde retrocedarea pădurilor *s-a făcut haotic, fără să fi fost însoțită de o legislație de protejare adecvată a fondului forestier.*

Dar, pentru ca toate aceste măsuri să devină realitate, pentru ca strategiile de dezvoltare durabilă să fie cu adevărat implementate trebuie să existe voință politică. Ea nu se naște de la sine în nici o țară, ci trebuie să rezulte dintr-o presiune crescândă a opiniei publice care să dea contur unui consens național.

Nicăieri acest adevăr nu se verifică mai bine decât în domeniul în care statul are un rol primordial: educația și formarea profesională. Aici resursele vor trebui să fie alocate în baza unor politici care probează valoarea adăugată sau creată de școală, la oricare dintre nivelurile de învățământ. România trebuie să își propună și să realizeze o strategie a învățării pe parcursul întregii vieți, care să reunească serviciile educaționale create prin intervenția părinților și prin oferta educațională a sistemului formal de învățământ.

Problema capătă o acuitate deosebită în condițiile în care, potrivit constatărilor Ministerului Educației și Cercetării, rata abandonului școlar s-a dublat, între 1997 și 2004, liceele au laboratoare caricaturale și biblioteci scheletice, universitățile particulare (și unele de stat) scot pe bandă rulantă posesori de diplome în loc de specialiști, în 2007 elevii și studenții români citeau în medie o carte pe an iar 60% din adolescenți considerau școala o formalitate inutilă.

Comisia Prezidențială pentru analiza și elaborarea politicilor în domeniile educației și cercetării constata, în 2007, că performanțele singulare remarcabile ale unor elevi, studenți și profesori nu sunt nici pe departe ale întregului învățământ secundar și terțiar din România. Că 95% din cursuri se țin în clase și puținele acțiuni interactive în afara școlii nu sunt încurajate de inspectoratele școlare, preocupate de prezența fizică în bănci și nu de mentalul elevilor. Că prea puține unități de învățământ superior din România sunt competitive potrivit criteriilor obiective,

acceptate pe plan internațional: lucrări apărute sau citate în publicații de prestigiu, invenții sau procedee brevetate etc. Că absolvenții de universități românești au ajuns să lucreze într-o economie bazată pe cunoaștere au prea puține cunoștințe despre stadiul *actual* al domeniului lor. Că istoria României este predată separat, fără interacțiunile cu istoria universală. Că științele naturale rămân materie moartă, fără legătură vizibilă cu viața zilnică și asta într-o lume în care ecologia a devenit o valoare de bază a statelor dezvoltate și a civilizației europene.

Or, lucrul cel mai deranjant este acela că așa ceva nu ar trebui să se întâmple în România, țară cu tradiții valoroase în domeniul educației, datorate, în primul rând, moștenirii lui Spiru Haret, sau mai bine zis a *legii nescrise a lui Haret*: Marele matematician și-a legat numele de introducerea învățământului modern în România, care a pus bazele unei școli caracterizate de răspundere, seriozitate, disciplină, cunoștințe riguroase și personal calificat. În timp ce Haret încorporează în acest model ideea de „mașină bine pusă la punct”, în conformitate cu vederile din cartea sa „*Mecanica socială*”, el manifesta în același timp, pe plan emotiv și cultural, o pasiune fără limite pentru idealurile de emancipare a societății.

Dar mai există o lege nescrisă și puțin cunoscută a lui Haret. Conform ei, se reformează școala, modernizând-o la un moment dat, iar după 25-30 de ani (saltul unei generații) se obține un moment de înflorire economică, socială și culturală a țării. Un asemenea salt a avut loc din 1910 până în 1935, an ilustrativ pentru cel de-al patrulea pas rodnic pentru progresul modernizării în România. Oare legea lui Haret nu ne ajută la identificarea datelor relevante pentru progresul profesionalizării în țara noastră? Întrucât profesionalizarea este inseparabilă de modernizare, se obține următorul tablou:

- 1864: momentul Cuza. Reformă școlară, considerată un succes de specialiști străini. Un deceniu după aceea, o delegație japoneză, lucrând pentru proiectul de modernizare a perioadei Meiji, a venit în România să se documenteze asupra organizării școlii elementare.
- 1880 (16 ani mai târziu): momentul Carol, după independență. Roadele vizibile ale momentului Cuza se materializează în noi investiții în învățământ, esențiale pentru ridicarea liceelor (unele licee internat) la un înalt nivel de calitate.
- 1910 (peste 30 de ani): momentul Haret. Cea mai profundă și eficace reformă școlară. În orașe și localități, stilul arhitectural al școlii Haret, cu cărămizi roșii, devine emblema centrală a societății.
- 1935 (încă 25 de ani): instituția școlară la maturitate. Ocuparea unei catedre de liceu devine eveniment național (Ion Barbu obține o catedră la Giurgiu!). Curând însă, societatea românească intră într-un vârtej de conflicte, care duc la eroziunea instituțiilor, învățământului și profesionalizării.

- 1960 (peste 25 de ani): Cadrele din cercetare și educație formate în procesul de modernizare antebelică sunt folosite la reînvierea profesionalismului, în mod limitat și sub control riguros. Nu durează mult: în 1971 revine valul ideologizant, antiprofesionalist, care va constitui începutul declinului.

Mutând centrul atenției în alte regiuni ale lumii descoperim legea lui Haret la lucru în apariția dragonilor asiatici. În patru cazuri (Singapore, Hong Kong, Taiwan și Coreea de Sud), salturile economice sunt precedate de investiții masive în educație și de reforme ale învățământului și cercetării. Europa are și ea dragonii săi: Irlanda și Finlanda. Și în cazul lor se aplică legea lui Haret dar, în a doua jumătate a secolului XX, saltul calitativ dintre generații se reduce la circa un deceniu. Deci roadele impulsului educațional combinat cu cercetarea pot fi culese mai repede.

În secolul XXI, globalizarea se manifestă ca o cursă cu circa 150 alergători. Este un adevărat maraton, un efort pe termen lung. În față se află plutonul de vârf (15 state foarte dezvoltate), după care vine plutonul secund, compus din alte 20-30 de țări – cele emergente. Un caz devenit exemplu clasic este cel al Coreei de Sud. În timp, de la un maraton la altul, a ajuns din coadă la vârf. A fost pe rând subdezvoltată, în curs de dezvoltare, emergentă și apoi dezvoltată. A trecut prin ocupații și războaie. Astăzi, are poziția 11 în domeniul economic. Dar e a patra (după Japonia, SUA și China) în materie de brevete. Toate statele din plutonul fruntaș vor da aceeași explicație a succesului lor: cercetare și dezvoltare, școală și instruire. Formarea de profesioniști. Este reconfortant pentru mulți să vadă că plutonul de vârf cuprinde alături de giganți, numeroși competitori de statură mică sau mijlocie. Elveția le-a dat această asigurare. Iar acum, un stat mai mic, Singapore, este în primii zece ca venit pe cap de locuitor.

Ilustrativă pentru evoluția Maratonului Internațional este comparația între România și Coreea de Sud. Timp de 20 de ani, 1960–1980, Coreea de Sud figura în statisticile Băncii Mondiale cu un produs național inferior României. În anii '60, decalajul era uriaș. În 1968, PIB-ul Coreei de Sud era de 10 ori mai mic decât al României. În anii '70, Coreea, vindecându-și rănila războiului își începea ascensiunea. În 1972, raportul față de România nu mai era 1:10 ci 1:6. În 1976 era 1:2, în 1980 era aproape 1:1, iar în 1981, Coreea devansa România pentru prima oară. Sfârșitul deceniului: în 1989, raportul era 4:1 în favoarea statului asiatic. Începe cursa frenetică a Coreei, care, în deceniul 90, intră în categoria țărilor cu un produs național pe cap de locuitor de 10 ori mai mare decât cel al României, raport menținut constant între 1995 și 2000. Revenirea în cursă a României în 2005, reduce această proporție la 4:1; însă, în 2007, Coreea de Sud iese din categoria țărilor emergente (în care România nici nu figurează) și intră în plutonul țărilor dezvoltate.

Faptul că putem vorbi deschis despre aceste cifre impresionante și comparații alarmante este, în sine, bine-venit. O dezbatere sobră, bazată pe fapte, fără nostalgii și iluzii, ne oferă posibilitatea de a identifica problemele cu care ne confruntăm, de a stabili o ierarhie rațională de priorități și de a purcede apoi la căutarea, cu instrumentele științei, a soluțiilor optime pentru viitor. Primul pas în această direcție este conștientizarea aprofundată a situației în care ne aflăm, a motivelor care au determinat această stare de fapt, urmând ca, pe această bază, să decelăm avantajele comparative ale României în maratonul global.

Poporul român, situat la încrucișare de drumuri și la intersecția zonelor de dominație sau influență a cel puțin trei imperii, a trecut cea mai grea probă a istoriei, aflându-se după două mii de ani tot în limitele spațiului de origine, păstrând limba creată și perfecționată de atâtea generații. A fost un adevărat „miracol”, așa cum îl consideră, în cartea sa, istoricul Gheorghe Brătianu.

Ceea ce a caracterizat istoria românilor rămâne constanța năvălirilor, războaielor și influenței forțelor dominante din exterior. Strategia supraviețuirii în aceste condiții a cuprins și sporadice rezistențe eroice, lupte pline de sacrificii, dar, mai ales, lungi perioade de așteptare, construite pe un relativism profund, dublat de o persistentă încredere în „vremelnicia” catastrofei suferite. În acest cadru a dominat apelul la mijloace pașnice, negocieri și compromisuri, căutarea formulelor de acomodare și de minimalizare a pierderilor, obsesia căilor de păstrare a identității, sub povara ocupației sau abuzului puterilor vecine. Întreg Evul Mediu românesc este caracterizat de această atitudine, pe care o vom regăsi și în epoca modernă.

Pentru portretul caracterului specific al românilor sunt importante de reținut, ca efect al acestei strategii repetate, răbdarea, găsirea prin istețime a formulelor intermediare, evitarea bătăliilor ce nu pot fi câștigate, neîncrederea în asocieri durabile, capacitatea de a inova și de a oferi soluții de moment. Dar costul în termeni de „caracterologie” există și el. Astfel, se dezvoltă pe de o parte gustul *improvizării* și pe de altă parte neîncrederea în *proiecte pe termen lung*, specifice civilizației occidentale.

Din punct de vedere al profesionalismului, capacitatea de inovare este prețioasă, ca și rapiditatea acomodării. În același timp, improvizația temporară, devenită cel mai adesea permanentă, este dăunătoare. Rezerva față de „termenul lung” și neimplicarea sunt, de asemenea, în contradicție cu cerințele profesionalismului.

De aceea, oricât de interesante ar fi „tehnologiile populare”, rod al improvizației creatoare, ele nu pot suplini implicarea conștientă în cursa pentru civilizație și dezvoltare, adică exact ce a lipsit țărilor românești până în epoca modernă, când intrarea în această competiție a fost opera unor elite remarcabile, dar prea puțin numeroase.

În condițiile actuale este esențial ca România, reînnodând legătura cu tradițiile luminate ale trecutului și debarasându-se totodată de balastul unor ideosincrazii remanente, să-și contureze identitatea proprie în concertul națiunilor libere și democratice ale Europei Unite. Reintegrarea firească în spațiul civilizației europene s-a făcut cu eforturi și sacrificii, adesea dureroase, uneori inutile. Dar s-a făcut!

Nu ne rămâne decât să punem în valoare, cu perseverență și înțelepciune, resursele de care dispunem. Cu atât mai mult cu cât potențial există, măcar în ceea ce privește factorul uman. Chiar și astăzi, elite creative și profesioniști de marcă nu lipsesc României. Sunt reduse numeric, dar compensează cantitatea prin valoare – numai că trebuie să li se redea locul pe care îl merită într-o societate modernă, orientată spre viitor.

Principii de acțiune și concluzii

Concluziile finale ale acestui raport sunt simple și clare: România are nevoie de un efort susținut pentru reabilitarea noțiunii de profesionalizare la scară largă a societății. Eforturile unor elite restrânse și ale unor mari personalități de a introduce spiritul de profesionalism ca valoare națională esențială în ultimii 150 de ani au dat rezultate notabile, dar nu au izbutit să creeze o tradiție solidă. Excepțiile – remarcabile de altfel – nu au făcut decât să confirme regula și, în cea mai mare parte a istoriei noastre moderne, profesioniștii nu s-au bucurat de statutul social pe care-l meritau, fiind priviți ca niște curiozități, deși au adus contribuții majore la știința și cultura umanității.

În aceste condiții și dat fiind locul pe care ar trebui să-l ocupăm în angrenajul țărilor civilizate, singura șansă de viitor pentru România este o **schimbare profundă și radicală de mentalitate în ceea ce privește rolul și funcțiile elitelor intelectuale în societatea modernă**. În acest sens este nevoie de realizarea unei rețele de proiecte naționale realiste și de participarea la programe internaționale, utilizând cu precădere politicile și instrumentele la care România are acces în calitate de membru cu drepturi depline al Uniunii Europene.

Prezentul raport recomandă următoarele măsuri prioritare pe termen scurt și mediu:

1. **Creșterea progresivă a alocărilor bugetare pentru investiții în crearea unui sistem modern de cercetare și dezvoltare, capabil să atingă standardele medii de performanță ale țărilor dezvoltate din UE la nivelul anilor 2025–2030. Sistemul va cuprinde și angrenarea întregului potențial al învățământului superior, în special cel postuniversitar, în activitățile de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică pe principiul centrelor de excelență (clusters), cu iradiere la nivel regional.**
2. **Crearea unui mecanism instituțional cu prevederi bugetare multianuale pentru educația și formarea profesională permanentă a adulților (reciclare, recalificare).**
3. **Modernizarea sistemului de învățământ și formare profesională din România pe toate palierele sale (preșcolar, primar, gimnazial, liceal, vocațional, universitar și postuniversitar), menținând o alocare medie anuală de 6% din PIB. Accentul principal se va pune pe calitatea actului formativ,**

cu obiectivul precis de a atinge un nivel de performanță și competitivitate, bazat pe criterii obiective și măsurabile apropiat de media Uniunii Europene la orizontul anului 2025.

4. Ameliorarea radicală a statutului social al intelectualității creatoare în toate domeniile prioritare: științe fundamentale și aplicate, inclusiv social-umane, economice și politice, administrație, drept, activități inovative, creație literară și artistică etc.
5. Pregătirea profesională, avansată a funcționarilor publici pentru toate nivelurile administrației centrale și locale precum și în sfera serviciilor sociale.

